

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографически)

на

ХІ^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа извънредна сесия).

LXX заседание, понеделникъ, 11 юний 1901 г.

(Отворено въ 2 1/2 ч. послѣ пладнѣ подъ прѣсѣдателството на прѣсѣдателя г. И. Гешовъ.)

Прѣсѣдателятъ: (Звъни.) Засѣданието се отваря.

Г-нъ секретарьтъ ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь Н. Козаревъ: (Прочита списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители. Отсѣдствуватъ: М. Абаджиевъ, А. Бояджийски, В. Гьоковъ, Д-ръ П. Табурновъ, Д. Десевъ, Ст. Ивановъ, Сп. Ивановъ, П. Ивановъ, В. Николчовъ, Г. Недѣлковъ, О. Сюлеймановъ, Т. Петровъ, Х. Сунгуларски, И. Спасовъ, С. Савовъ, Ю Теодоровъ, Ц. Таслаковъ, Х. Филиповъ, Х. Бей Мустафа Бейовъ.)

Прѣсѣдателятъ: Отъ 139 души народни прѣдставители отсѣдствуватъ 19 души.

Пристъпваме къмъ дневния редъ, който се състои:

I. Продължение доклада отъ бюджетарната комисиия по бюджетопроекта за разходитѣ по Министерството на Търговията и Земледѣлието и докладъ по бюджетопроекта за разходитѣ по Министерството на Народното Просвѣщение;

II. Отговори отъ г. г. министритѣ на Финанситѣ, на Войната и на Обществениѣ Сгради, Пжтищата и Съобщенията на запитванията на народнитѣ прѣдставители: С. Димитровъ, Т. Влайковъ, Г. Кирковъ и А. Бозовски;

III. Разглеждане писмото на изпитателната комисиия за продължаване срокътъ ѝ за работа и заявлението отъ бившитѣ министри;

IV. Трето четене законопроектитѣ: 1) за управлението и оползотворяването капитала на бившата „Българска добродѣтелна дружина въ Букурещъ“ и 2) за измѣнение и допълнение на чл. чл. 146 и

147 отъ закона за измѣняване измѣнения прѣзъ 1898 г. чл. 146 отъ закона за народното просвѣщение;

V. Второ четене законопроектитѣ: 1) за възстановление общинската берия бачъ и 2) за отмѣнение закона за допълнение къмъ закона за отчетността по бюджета отъ 1897 г.;

VI. Първо четене: 1) законопроектитѣ: а) за уредбата на оризосѣенето, б) за прѣобръщане държавното рисувално училище въ художествено-индустриално училище, в) за измѣнение и допълнение чл. чл. 10 и 12 отъ закона за благоустройството на населенитѣ мѣста, г) за измѣнение и допълнение закона за пошитѣ и телеграфитѣ и д) за такситѣ отъ завѣрряване на паспорти и пр.; 2) конвенцията за учреждаване телефонна служба между България и Ромжния; 3) прѣдложението за приемане на държавна служба австрийския подданикъ М. Францъ и 4) законопроекта отъ народния прѣдставителъ г. А. Филиповъ за допълнение закона за насърчение мѣстната индустрия;

VII. Второ четене прѣдложенията отъ г. г. народнитѣ прѣдставители: 1) отъ Я. Забуновъ за привилегията на земледѣлческитѣ каси; 2) отъ Н. Цановъ за измѣнение чл. 163 отъ санитарния законъ; 3) отъ А. Франтъ за прибавление на нова алинея къмъ чл. 208 отъ закона за сѣдоустройството и 4) отъ П. Кръстевъ за измѣнение чл. 4 отъ закона за общинскитѣ налози, и

VIII. Прѣдложението на народния прѣдставителъ Д. Ризовъ по изразходване безусловнитѣ фондове отъ бившитѣ министри.

Г-нъ докладчикътъ има думата.

Бѣхмѣ се спрѣли на § 81.

Докладчикъ Я. Забуновъ: (Чете.)

„Глава XI.

Разходи по държавните конезаводи и складове за жръбци.

§ 81. За съдържание личния съставъ:

Държавни конезаводи и складове за жръбци въ Кабиюкъ при гр. Шуменъ, при гр. Плевенъ, Пловдивъ Стара-Загора и въ Кая-Бурунъ при гр. Ямболъ.

{ За 4 м. }		{ За 8 м. }		Годишно едному	На всички	
5	6	7	8			
1	1	Директори	6.900	13.800	4.140	20.700
1	1	Ветеринаренъ лѣкаръ (за Кабиюкъ)	1.200	2.400	3.600	3.600
2	2	Економъ - счетоводители (за Кабиюкъ и Плевенъ)	1.400	2.160	1.620	3.560
3	3	Економъ - счетоводители и ръководители на полскитѣ работи за останалитѣ три складаове.	1.440	2.880	1.440	4.320
2	2	Ръководители на полскитѣ работи (въ Плевенъ и Кабиюкъ)	1.080	2.160	1.620	3.240
2	2	Майстори-ковачи и машинисти (въ Кабиюкъ и Плевенъ)	880	1.760	1.320	2.640
6	6	Ветеринарни фелдшери (за конезаводитѣ и складаветѣ)	2.640	5.280	1.320	7.920
3	3	Майстори - ковачи (за Пловдивъ, Стара-Загора и Кая-Бурунъ)	1.080	2.160	1.080	3.240
—	—	За наемане постоянни и врѣмenni работници и служащи при всичкитѣ конезаводи и складове за жръбци и за заплата и храна на военния ескадронъ при заводитѣ	46.666	83.334	—	130.000*

Прѣдсѣдательтъ: Тѣй като никой не иска думата, турямъ на гласуване § 81 и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ ржка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Я. Забуновъ: (Чете.)

„Веществени разходи.

§ 82. За канцеларски разходи (писмени принадлежности, купуване книги, вѣстници и списания, печатане разни книжа, купуване каси и др., за 4 м. 1.600, за 8 м. 3.200, всичко 4.800 л.“

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване § 82 и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ ржка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Я. Забуновъ: (Чете.)

§ 83. За храна на работницитѣ по 40 ст. на день одному и добавъчни по 30 ст. на войницитѣ конири, които се намиратъ въ станциитѣ за пуцане и въ командиревка, както и за храна на посетителитѣ въ заведенiята, за 4 м. 4.666, за 8 м. 9.334, всичко 14.000 л.“

Министъръ А. Людскановъ: Тукъ има една малка печатна погрѣшка. Не по 30 ст., както е казано въ параграфа, а по 50 ст., съгласно чл. 12 отъ закона. (Н. Антикаровъ: Цифрата не трѣбва ли да се увеличи?) Нѣма нужда.

Докладчикъ Я. Забуновъ: Азъ я поправихъ!

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване § 83 тѣй, както се поправи, и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ ржка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Я. Забуновъ: (Чете.)

§ 84. За възнаграждение по 10 л. на коняритѣ за всѣко живородено конче, съгласно чл. 12 отъ закона за коневѣдството, за 4 м. 300 л., за 8 м. 600 л., всичко 900 л.“

Прѣдсѣдательтъ: Които сж за този параграфъ, моля да вдигнатъ ржка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Я. Забуновъ: (Чете.)

§ 85. За облѣкло на войницитѣ отъ военния ескадронъ при заводитѣ, за 4 м. 2.666, за 8 м. 5.334, всичко 8.000 л.“

Прѣдсѣдательтъ: Които сж за този параграфъ, моля да вдигнатъ ржка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Я. Забуновъ: (Чете.)

§ 86. За купуване и поправяне земеделѣчески оръдия, машини, воденични камъни, кола и коларски принадлежности, желѣзни и дървени материали и прибори за ковачницитѣ и коларницитѣ и за уредби на скитѣ, хирургически инструменти и пожарникарски принадлежности, сѣдла, юзди, хамути, юлари, вѣжа, лопати, вили, сѣдове за кухнитѣ и хлѣбарницитѣ, торби, чесала и въобще дребни потребитѣ за конюшнитѣ, казармитѣ и чифлицитѣ, за 4 м. 6.666 за 8 м. 11.334, всичко 18.000 л.“

Прѣдсѣдательтъ: Които сж и за този параграфъ, моля да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Я. Забуновъ: (Чете.)

§ 87. За купуване храна за добитѣка и разни сѣмена отъ чифлицитѣ при заводитѣ и пазаря, за 4 м. 16.666, за 8 м. 83.334, всичко 100.000 л.“

Прѣдсѣдательтъ: Които сж за този параграфъ, моля да вдигнатъ ржка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Я. Забуновъ: (Чете.)

§ 88. За купуване мѣстни жръбци и кобили, добитѣкъ съ изпитателна цѣль, работни волове, медикаменти за добитѣка и персонала, за прѣнасяне до болницата заболѣлитѣ работници и войници и за разноски по лѣкуването имъ, за разноски по отиване на пазаръ и по други работи, за отопление и освѣтление, купуване принадлежности за жилищата и конюшнитѣ, за чистене и уреджане работнитѣ земи и ливади, за прибиране хранитѣ и сѣната, за устройство, приспособления и поправки на торища, кладенци, чешми, сайванти и мавежи, за докарване на вода, за работни дрехи, разни сборки и книжни пособия на войницитѣ и работницитѣ и за разноски по изпращане жръбцитѣ въ станциитѣ за пуцане, за 4 м. 21.666, за 8 м. 28.334, всичко 50.000 л.“

Министъръ А. Людскановъ: Тукъ една дума трѣбва да се изхвърли. Да се изпусне думата „мѣстни“ и да остане само: „за купуване жръбци“ и т. н., защото Министерството може да има

нужда да купува и немѣстни и затова трѣбва да му сж развѣрзани рѣцѣтъ.

Докладчикъ Я. Забуновъ: Съгласенъ съмъ.

Прѣдсѣдателятъ: Приемате ли, г-нѣ докладчикъ, тая поправка? (Докладчикъ Я. Забуновъ: Приемамъ!)

Който сж за този параграфъ, тѣй поправенъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Я. Забуновъ: (Чете.)

„Глава X.

Разни разходи.

§ 89. Държавно пособие на фонда за градобитнината, врѣмenni, за 4 м. 166.666, за 8 м. 333.334, всичко 500.000 л.“

Прѣдсѣдателятъ: Моля ония, които сж сжщо за този параграфъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Я. Забуновъ: (Чете.)

„§ 90. Премия за изработеното мѣстно цвѣкло въ захарнитѣ фабрики, по 5 л. на 1.000 кгр., за 4 м. 55.000, за 8 м. 110.000, всичко 165.000 л.“

А. Урумовъ: Г-да! Онзи день г. Д-ръ Ходжевъ сезира Народното Прѣдставителство въ една интерпелация съ въпроса за плащане премия на захарната фабрика и, по моето мнѣние, доста ясно се обясни този въпросъ дали дѣйствително трѣбва да се отпусне премия на захарната фабрика или не. Много отъ народнитѣ прѣдставители се произнесоха, че туй отпущане е незаконно. Азъ тогава не взехъ думата, именно, заради туй, защото мислѣхъ, че каквото и да говоримъ, въ края на крайщата ще дойде да се говори при бюджета за сжщата премия и, слѣдователно, напразни биха се указали усилията, за да се доказва законността на отпущането или обратното. Азъ вземамъ думата и бързамъ да се изкажа, че ще бѣде крайно несправедливо и незаконно, ако Народното Събрание отпусне на захарната фабрика прѣдвидената въ бюджета сума за премия. Азъ не мога да си обясня защо се отпуща тая премия. Разбирамъ, че въ една държава, дѣто захарната индустрия се намира въ своя зародишъ, трѣбва да се правятъ извѣстни жертви, но така, както е трѣгнало развитието на захарната индустрия отъ самото начало, менѣ ми се струва, че съ отпущането на премията не можемъ да достигнемъ никакви резултати. Ако обърнемъ внимание какъвъ е обичаятъ и какъ се даватъ премиятъ въ другитѣ държави за подобни цѣли, ще видимъ, че ние не правимъ освѣнъ една грѣшка и подражаваме това, което става въ другитѣ държави, и ще видимъ, че правимъ едно смѣшно подражание. Казвамъ, че правимъ една грѣшка заради туй, защото това отпущане противорѣчи на иривилника и на самия законъ за насърчение на мѣстната индустрия. Ще си припомнимъ, г-да, че онзи день, когато се раз-

искваше интерпелацията на г. Д-ръ Ходжева, г. Министърътъ каза, че тази премия трѣбва да се дава не на фабрикантитѣ, а на тия, които произвеждатъ цвѣклото. Съ това се е гонило цѣльта да се поощри културата, производството на захарното цвѣкло, което до откритието на фабриката не бѣше познато на българския земледѣлецъ. Ако е тази причината задѣто въ закона за насърчение на мѣстната индустрия е прѣдвидено, че трѣбва да се отпуща извѣстна премия, лесно става за всички ни да отгадаемъ какво е било желанието на народнитѣ прѣдставители, когато сж гласували отпущането на премията, дали тя е отпущана на цвѣклопроизводителитѣ или на фабрикантитѣ. За мене е ясно, че премията трѣбва да се е отпущала на цвѣклопроизводителитѣ, защото можете ли да си въобразите, че ще може да напрѣдне производството на захаръта, ако съ премия не накараме земледѣлца да приготви захарно цвѣкло. Така поставенъ въпросътъ, менѣ ми се струва, че не би трѣбвало да се отпуща по никоѣ начинъ каквато и да е премия на захарната фабрика, първо, заради туй, защото противорѣчи на закона и, на второ мѣсто, защото по такъвъ начинъ като се дава премията на фабриката, по никоѣ начинъ не се насърчава сѣненето на цвѣклото. Както щете, г-да народни прѣдставители, тълкувайте закона и правилника за приспособление закона за насърчение мѣстната индустрия, било че вие го тълкувате, че трѣбва да се дава премия на тия, които обработватъ цвѣклото, било че трѣбва да се дава на фабрикантитѣ, струва ми се, че ние трѣбва да зачеркнемъ съвършено тая сума, защото, ако дѣйствително ще трѣбва да тълкуваме, че трѣбва да се даде на тия, които обработватъ цвѣклото, и то съ цѣль да се повдигне у насъ обработването на цвѣклото, защото споредъ статистическитѣ данни, прѣдставени отъ г. Министра на Търговията, у насъ и безъ тази премия, и безъ помощта на Държавата, тия, които обработватъ цвѣклото, тия, които сѣятъ цвѣклото, увеличаватъ се постепенно всѣка година повече и повече и, ако направимъ смѣтка, ще видимъ, че прѣди три години, откогато се е отворила тая фабрика и откогато е почнала да работи, колко е било произвеждано цвѣкло и го сравнимъ съ това, което се произвежда днеска, ще дойдемъ до заключение, че безъ никаква премия у насъ хората сж съзнали полезността отъ сѣненето на цвѣклото и, слѣдователно, нѣма нужда да ги караме чрѣзъ премия да увеличаватъ сѣненето на цвѣклото. Ние ще видимъ, че днесъ по пространство около десетъ пѣти повече, отколкото по-напрѣдъ се е сѣяло цвѣкло. И ако вземемъ въ съображение, че туй е ставало безъ помощта на Правителството, безъ да се дава каква да е премия, ще бѣде излишно да прѣдвиждаме тази сума въ нашия бюджетопроектъ, ако, казвамъ, се съгласите, че тази премия трѣбва, споредъ нашия законъ за насърчение мѣстната индустрия и споредъ правилника за тоя законъ, да се дава на земледѣлцитѣ. Ако нѣкои мислятъ, че тази премия

не трѣбва да се дава на земледѣлцитѣ, на онѣзи, които произвеждатъ цѣвклото, а на фабрикантитѣ, моето мнѣние е, че даването на тая сума нѣма да постигне никаква цѣль, защото захарната индустрия у насъ още не е достигнала дотамъ, щото съ взимане на премия да конкурира външнитѣ захарни фабрики. Въ Европа, въ всички държави, главнимъ образомъ въ Франция и Германия, дѣйствително даватъ премия на онѣзи фабриканти, които произвеждатъ захаръ, и то премия на онази захаръ, която се изнася; на онази захаръ, която се консумира въ страната, не се дава премия, а се дава премия за онази захаръ, която се изнася, и то съ цѣль за да конкурира външната захаръ. Ако е тъй, г-да, ази ви питамъ: имаме ли ние сѣщото нѣщо? Оправдава ли се даването на тази премия съ туй, че ние имаме достатъчно захаръ въ България и трѣбва да изнасяме вънъ, за да конкурираме? Ако видимъ какво изкарва нашата захарна фабрика и това, което се харчи — което се консумира въ Държавата и което се изнася вънъ, — ще дойдемъ до заключение, че ние далече не трѣбва да поощряваме съ премия захарната фабрика, защото тя не може да ни доставя онуй, което е нужно за мѣстна консумация, а камоли да изпращае вънъ. Ако е тъй, струва ми се, било че разбираме закона така, както го разбира г. Министерствѣтъ на Търговията и Земледѣлието, било че трѣбва да се разбира иначе, както го разбиратъ много отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, че не може да принесе абсолютно никаква полза на захарната индустрия, нито пъкъ за увеличаване производството на цѣвклото отпускането на премията, и за това, слѣдователно, излишно е да се прѣдвиди тази сума. И ако ние тая година се стремимъ и онѣзи разходи, които сѣ полезни за Държавата, да ги направимъ по-малки, защото надъ врата ни виси финансовата криза, менѣ ми се струва, че този разходъ отъ нѣколко десетки хиляди лева не трѣбва да го отпуснемъ, толякозъ повече, че и безъ премия, както имамъ честта да ви кажа, всѣка година се увеличава пространството, което се засѣва съ захарно цѣвкло, а пъкъ абсолютно никой законъ не ни задължава да даваме премия на захарната фабрика. Ако направимъ противното, ще бѣде просто разпиляване на държавната пара.

Чухъ, г-да народни прѣдставители, онзи денъ нѣкои отъ г. г. прѣдставителитѣ да казватъ, че трѣбва да прѣдвидимъ тази сума въ бюджета, защото ние сме били задължени по силата на взето нѣкое постановление отъ Министерския Съвѣтъ и че туй постановление, като е съобщено веднажъ на фабриката, счита се, че е сключенъ единъ видъ контрактъ между Държавата и фабриката и, слѣдователно, ако съ постановлението на Министерския Съвѣтъ Българската Държава се задължава да плаща на фабриката годишно по нѣколко десетки хиляди лева, то тази сума трѣбва да я прѣдвидимъ въ бюджета; въ противенъ случай, щѣли сме да бѣдемъ дадени подъ сждъ отъ захарната фабрика и

ще бѣдемъ сигурно осждени. Азъ не мога да бѣда съгласенъ, че дѣйствително едно постановление, взето отъ Министерския Съвѣтъ въ такава смисълъ, че задължава Държавата въ бѣдѣще за 20 години да дава по нѣколко десетки хиляди лева на фабриката; азъ не мога да приема, че такава едно постановление може да бѣде законно и задължително за Държавата. Ако дѣйствително има такава постановление — азъ не знамъ дали има, — смѣтамъ, че министритѣ сѣ излѣзли вънъ отъ компетентността си, защото тѣ нѣматъ право да взематъ такава постановление безъ разрѣшение отъ Народното Собрание. Слѣдователно, вземането отъ тѣхъ постановление е противозаконно, защото тѣ не сѣ имали право. Единъ договоръ, който е противъ законитѣ на Държавата, безъ съмнѣние, не може да бѣде дѣйствителенъ. Така щото, ако е взето такава постановление, по никой начинъ не може да се счита, че то обвързва Държавата спрѣмо компанията и, ако евентуално компанията даде Държавата подъ сждъ за сумата, която трѣбва да ѝ отпуснемъ, то азъ считамъ, че тя нѣма право и нѣма да бѣдемъ осждени. Но въ всѣки случай, даже ако туй е сериозно възражение, ако сме се обвързвали за да прѣдвидимъ такава сума въ бюджета, менѣ ми се струва, че трѣбва да оставимъ на сждилищата да се произнесатъ. Ако наистина има обвързване съ туй постановление на Министерския Съвѣтъ, тогава нека прѣдвидимъ въ тазъ годишния бюджетъ извѣстна сума да се даде, но въ всѣки случай нека остане на сждилищата да кажатъ послѣдната дума. Моето мнѣние е, че при туй финансово положение, въ което се намираме, не трѣбва да се съгласяваме да се отпусне тая грамадна сума, когато, както казахъ по-напрѣдъ, ние за по-производителни суми се сключимъ. Прѣдлагамъ, прочее, Народното Собрание съвѣршено да отхвърли този параграфъ.

Д. Ризовъ: Г-да прѣдставители! Азъ ще поддържамъ почти сѣщото, така щото, нѣма нужда да говоря много. Тази сума трѣбва да се изхвърли изъ бюджета, защото, ако остане, ние съ това ще санкционираме едно незаконно рѣшение на бившия Министерски Съвѣтъ, който, въпрѣки ясниятъ смисълъ на чл. 3 отъ закона за допълнение закона за насърчение мѣстната индустрия, е ангажиралъ страната за 20 години съ една голѣма премия по отношение захарната фабрика. Този ангажментъ, както знаете, не е правиленъ. Законътъ е изриченъ. Той прѣдвижда, че трѣбва да се дава премия на онѣзи, които произвеждатъ цѣвклото, а тукъ премията се дава на захарната фабрика. Азъ бихъ даже молилъ г. прѣдсѣдателя Гешовъ, който е внесълъ този законъ, да остави прѣдсѣдателското мѣсто и дойде да обясни какъ разбира този въпросъ, защото г. Каравеловъ завчера, мисля, казваше, че не билъ ясенъ законътъ, тогазъ когато, помоему, той е ясенъ. Чл. 2 прѣдвижда какви права има Министерскиятъ Съвѣтъ: неговитѣ права се простиратъ само до опрѣдѣляване районитѣ; но опрѣдѣлянето

на премиите е право на Народното Събрание. И Д-р Цанков беше правъ оня денъ, когато казваше, че всяка фабрика ще иска за 15—20 години да ѝ се гарантира премия. Но въпросътъ за прѣдвиждане премии остава отворенъ, тъй като даването на премии зависи отъ маса условия. Ако населението само намира смѣтка да произвежда цвѣкло, нѣма защо да го насърчаваме съ премии.

Тѣй щото, споредъ мене, законътъ е много логиченъ и много ясенъ. Правото за опрѣдѣляне премии е право само на Народното Събрание. Вписването на тази сума въ бюджета е станало на основание на постановлението на Министерския Съвѣтъ, който е прѣвишилъ своите права. И азъ считамъ, че това постановление не е ангажментъ за насъ и че, ако дойде работата до съдъ, сигуренъ съмъ, че нѣма да се плати тая сума. Съгласенъ съмъ съ г. Урумова, че е по-добъръ съдътъ да рѣши този въпросъ, отколкото ние да санкционираме едно незаконно рѣшение на единъ Министерски Съвѣтъ, за което незаконно рѣшение ние сме го дали вече подъ съдъ.

Ето защо азъ считамъ, че тая сума трѣбва да се заличи.

Министъръ А. Людскановъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ вземахъ думата, прѣди да дочакамъ другитѣ почтени оратори да говорятъ, по простата причина, че колкото и да говоримъ, ще дойдемъ пакъ до единъ резултатъ, безъ да свършимъ въпроса. Помнете вашето рѣшение онзи денъ. Онзи денъ вие рѣшихте, и много основателно, интерпелацията на г. Д-ръ Ходжева да се изпрати въ комисията, за да се прочути въпросътъ основателно и тогазъ да вземемъ едно рѣшение. Азъ се съгласихъ съ това много основателно ваше рѣшение, обаче, комисията, за съжаление, при многото работа, съ която е прѣтрупана, не е могла и досега да вземе едно разрѣшение на тоя въпросъ. Прѣдлага ви се сега едно радикално разрѣшение на този въпросъ отъ г. Урумова, поддържано отъ г. Ризова. Азъ ви моля да имате прѣдъ видъ слѣдующето: въпросътъ за премиите е не само отъ международенъ характеръ, въ смисълъ, защото имаме концесии спрѣмо една чужда компания, но този въпросъ самъ по себе си е отъ международенъ характеръ. Ще ви прочета една телеграма, публикувана въ „Държавенъ Вѣстникъ“, брой 120, отъ 7 юний, която казва така: (Чете.) „Парижъ, 6 юний. Министерътъ на Земледѣлието Жанъ Дюпюи, като прие сенаторитѣ и депутатитѣ отъ ония департаменти, които произвеждатъ захаръ, заяви, че въпросътъ за премиите върху захарта е международенъ въпросъ и че нѣма да се вземе никакво рѣшение, прѣди да се събере нова конференция, която ще стане въ Брюкселъ“. (Д. Ризовъ: То е за експортната премия, г-не Министре, а не за мѣстната.) Мѣстната премия и експортната сж въпроси много тѣсно свързани. Азъ ще ви приведа това, което стана онзи денъ въ Ромъния. Разбира се, азъ говоря тукъ по принципъ, безъ да ставамъ адвокатъ нито на фабриката, нито на кое да е рѣшение на

прѣдшния Министерски Съвѣтъ. Имамъ едно изложение отъ компаниите, които сж въ Ромъния и които сж се картелирали и сж образували единъ истински монополъ въ Ромъния. Ромъния дава 16 л. премия и на мѣстната захаръ, и на оная за експортъ. Въпросътъ за премиите е сжщо като въпросътъ за въоръжаването: една държава и друга ако се въоръжаватъ, третата не може да се обезоръжава, защото ще бѣде въ по-незгодни условия на защита спрѣмо другитѣ. Така сжщо е и въпросътъ за премиите. Всички държави даватъ премии за износа, а нѣкои и за мѣстното потрѣбление. Ромъния дава 16 л. на 100 кгр. шекеръ, ние даваме 5 л. на 1.000 кгр. цвѣкло. (А. Филиповъ: Сега отказва да даде.) Има контрактъ до 1914 г. и не може да откаже. (А. Филиповъ: Имаме ли ние контрактъ?) Ще ви кажа. Сега въпросътъ е въ това отношение отъ международенъ характеръ, че не може една държава да намали премиите, безъ да не влѣзе въ едно по-незгодно положение за борба спрѣмо другитѣ. Но това не е въпросътъ и то не ни интересува. Въпросътъ е, че ние имаме чл. 3 отъ закона за допълнение закона за насърчение мѣстната индустрия. Какво казва този членъ, вамъ е извѣстно. Тълкувайте го, ако искате, че тази премия трѣбва да се дава на мѣстнитѣ производители, или на фабриките — то е ваша работа; но трѣбва да дадемъ една премия. Ако е тѣй, не може да се приеме мнѣнието нито на г. Урумова, нито ... (Д. Ризовъ: Чл. 3 не казва, че трѣбва да се дава премия, но казва, че Народното Събрание опрѣдѣля; ако иска, опрѣдѣля, ако не иска, не опрѣдѣля.) Казано е, че „Народното Събрание опрѣдѣля въ бюджета нужната сума за премии на мѣстното цвѣкло, което ще се употребява отъ мѣстнитѣ фабрики за захаръ.“ Въ България има нѣколко закона, които прѣдвизждатъ премии. Имаме законъ за овошарството и законъ за коприненото производство, които прѣдвизждатъ премии. Тамъ е казано колко и какъ да се даватъ премиите, а тукъ е казано само, че се дава премия, а колко не е казано. (А. Филиповъ: Не можемъ ли да намѣримъ задкулиснитѣ мотиви за това, какъ е станало?) Азъ ви казахъ всичко, каквото знаехъ по този въпросъ, когато отговорихъ на интерпелацията на г. Ходжева; казахъ ви и задкулиснитѣ, и явнитѣ мотиви. Азъ ви моля да имате прѣдъ видъ, че имаме свѣдѣния — фабриката е дала свѣдѣния, и азъ ги показвахъ на г. Франгия и г. Д-ръ Ходжева, които най-напрѣдъ повдигнаха тоя въпросъ, — какво досега тя имала чиста загуба по 16 л. на 100 кгр. захаръ. (А. Филиповъ: Да не ѝ върваме, защото 45 ст. ней струва килограмътъ, а го продава 65 и 75 ст.) Азъ не зная дали е вѣрно. Ето писмата ѝ тукъ. Тя ми праща двѣ писма на български търговци отъ Горна-Орѣховица, именно отъ г. Бурова съ дата 8 юлий и друго едно отъ другъ единъ търговецъ отъ Плевенъ съ дата 5 юлий. И въ двѣтѣ тия писма се казва тага: „Не можемъ да вземаме нашия шекеръ, а вземаме отъ Ромъния, защото е по-евтинъ.“ Единиятъ казва, че по-евтинъ билъ

ромжнският шекеръ съ 1 левъ на 100 кгр., а другиятъ — съ повече. Дружеството дава тия писма, за да видимъ какъ стои въпроса за шекера (А. Филиповъ: Дружеството само е криво като повдигна толкозъ цѣнитѣ на шекера!)

Но това не е важниятъ въпросъ. Понеже комисията отъ нѣколко дена насамъ не можа да вземе едно рѣшение по въпроса; (А. Франгя: Ние взехме и сега ще Ви кажемъ!) понеже този въпросъ е много важенъ и засѣга българския кредитъ и българското достоинство, и понеже, най-сетнѣ, има постановление на Министерския Сѣвътъ, то най-цѣлесообразно би било да се вотира тази сума, безъ да прѣдрѣшавате въпроса. Азъ ви заявявамъ, че нѣма да прѣдрѣшите въпроса. Вие ако турите въ бюджета една сума, ще остане на Министерския Сѣвътъ въ по-свободно врѣме да проучи въпроса, даже и вашата комисия ще го проучи дотогазъ, и ще видимъ кому ще дадемъ тия пари: дали на производителитѣ или на фабриката. Азъ ви моля да вотираете сумата, като ви заявявамъ, че до идущата сесия нѣма да даваме никому тия пари. Дотогазъ ще бъдемъ приготвени съ този въпросъ и тогазъ можете да вземете едно рѣшение. Но сега да не остане бюджета безъ вотирана сума, защото е несъобразно съ закона и защото утрѣ, ако рѣшимъ въпроса иначе, ще трѣбва свръхсметенъ кредитъ да прѣдвиждаме. Ако направихъ така бюджета, както е направенъ, съ 5 л. на 1.000 кгр. цвѣкло, то е понеже имаше прѣвидено това въ постановлението на Министерския Сѣвътъ. Махнете послѣдната фраза и кажете така, както казва законътъ: „премия за изработеното цвѣкло въ захарнитѣ фабрики“, безъ да казвате 5 или 2%. Дайте една сума тукъ и ние ще изучимъ въпроса, и нѣма да направимъ беззаконие и злоупотребуване, понеже виждате, че въпросътъ е деликатенъ. До идущата сесия ние ще изучимъ въпроса и пакъ ще предложимъ на васъ да го разрѣшите. Паритѣ, казахъ ви, нѣма да се дадатъ никому дотогазъ и нѣма да прѣдрѣшаваме въпроса. Вие не признавате постановленията на прѣдшния Министерски Сѣвътъ, — добръ, ние нѣма да се съобразимъ съ тѣхъ, до като не чуемъ вашето мнѣние, но въ всѣки случай, да оставимъ тоя кредитъ въ бюджета. Това искамъ да кажа засега, понеже, ако отидемъ да рѣшаваме въпроса по принципъ, далечъ ще отидемъ и нѣма да го разрѣшимъ. Азъ съмъ натоваренъ отъ г. Каравелова и отъ г. Данева да ходатайствувамъ прѣдъ васъ да гласувате този кредитъ. Това има да ви заявя, а вие както щете рѣшавайте.

Д-ръ А. Ходжовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ имамъ намѣрение да говоря по тоя въпросъ, който се повдигна отъ моята интерпелация, дали прѣди всичко ние сме длъжни да даваме премии на захарната фабрика и, когато ние ще даваме тия премии, на какво ще се основаваме; дали за насъ иматъ задължителна сила постановленията на Министерския Сѣвътъ, земени прѣзъ

1897 и 1900 г., или же, като се основаваме на закона, както ние го разбираме, ще се произнесе, че ние сме властни да рѣшаваме дали да даваме премии или да не даваме. Обаче, азъ мисля, че слѣдъ декларацията на г. Министра на Търговията и Земледѣлието, въ смисълъ, че въпросътъ не трѣбва да се разрѣшава сега, понеже нѣмало зарадъ това нужното врѣме и, отъ друга страна, самата комисия, на която бѣше прѣпратенъ въпроса да се произнесе, не е имала възможностъ да се събере и да се произнесе въ една или друга смисълъ, то ние можемъ да изоставимъ принципиалното рѣшение на тоя въпросъ. Като казвамъ това нѣщо, азъ моля Събранието да разрѣши кредита, безъ обаче да се ангажира, че одобрява или не одобрява постановленията на Министерския Сѣвътъ, като освѣтъ това, възъ основание декларацията на г. Министра на Търговията и Земледѣлието, се направи уговорка, че сумата, която се отпусне, нѣма да се дава никому, додѣто не се разрѣши въпросътъ за премията. Щомъ тѣй се поставя днесъ въпросътъ, азъ мисля, че нѣма какво да се говори повече и можемъ безъ стѣснение да вотираме параграфа.

Прѣдсѣдателътъ: Пратенъ е въпросътъ въ комисията, и заради това моля само по сумата да се говори.

А. Франгя: Г-да народни прѣдставители! Да говоримъ противъ премиятъ въобще, то е най-сетнѣ неоснователно, защото законътъ за насърчение мѣстната индустрия опрѣдѣля, че трѣбва да има премии. Казано е тѣй: „Народното Събрание опрѣдѣля въ бюджета нужнитѣ суми за премии на мѣстно цвѣкло, което се употребява отъ мѣстнитѣ захарни фабрики, както на спирта и спиртни пиятиета.“ Дѣто ще рече, прието е, че трѣбва да има премии и послѣ се дава право на Народното Събрание да ги опрѣдѣля и да се минатъ въ бюджета. То е вече прието. Сега, не се казва колко премия да се опрѣдѣля. Вижда се, че законодателятъ е оставилъ на Народното Събрание правото всѣка една година, съгласно нуждитѣ на онѣзи, които прѣработватъ цвѣклото, и съгласно срдствата на бюджета, да опрѣдѣля една премия; но колко ще бѣде тя, то е прѣдоставено на Народното Събрание, а никакъ не на каквито и да е постановления на Министерския Сѣвътъ. Сега не може даже за минута да се прѣдположи, че едно Народно Събрание или даже Министерството би трѣбвало да се подчини на едно Министерско постановление, което е противозаконно. Всички противозаконни постановления сж недѣйствителни. Както напр., споредъ закона за договоритѣ и задълженията, е казано, въ чл. 8, всички контракти, които не се основаватъ на закона, сж недѣйствителни, тѣй и тукъ, всички постановления на Министерския Сѣвътъ, които не сж съгласни съ законитѣ, сж недѣйствителни. Това е за насъ едната работа. Другата работа е, че законодателятъ е прѣвидѣлъ,

какво трѣбва да има премии и че Народното Събрание ги опрѣдѣля всѣка година. Сега, колко ние трѣбва да опрѣдѣлимъ — защото трѣбва да опрѣдѣлимъ нѣщо, — дали тая сума отъ 165.000 л., или по-малка, или по-голяма, то остава на Народното Събрание. Ето защо азъ прѣдлагамъ да се разрѣши този многошуменъ въпросъ, като се основемъ на закона. Ако вземемъ нормата 165.000 л. — съкапъ че тя е една злокобна цифра, защото и за гнилитѣ вагони опрѣдѣлихме 165.000 л., — ще кажемъ, че тая цифра е основана на 5⁰⁰/₀₀, даже и въ бюджета е казано тѣй: „премия за изработено мѣстно цвѣкло на захарната фабрика по 5 л. на 1.000 кгр.“ Дѣто ще рече, Министерството на Търговията и Земледѣлието има на рѣка колко цвѣкло е прѣработено тая година и, като го е помножило съ 5 на 1.000, извадило е цифрата 165.000 л. Сега, понеже ние не приемаме това 5⁰⁰/₀₀, защото е опрѣдѣлено съ едно постановление на Министерския Съвѣтъ, нѣщо, което е противъ чл. 3 отъ закона, нека приемемъ слѣдующето прѣдложение: „премия за прѣработеното мѣстно цвѣкло, съгласно съ чл. 3 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия“, и да туримъ една сума на разположението на Министерството отъ 100.000 л. Сега, защо казвамъ азъ 100.000 л.? Най-напрѣдъ искамъ да се унищожатъ тѣзи 5⁰⁰/₀₀, а послѣ, като вземемъ прѣдъ видъ, че прѣди три години сѣ дали 50.000 л., прѣди двѣ години пакъ 50.000 л. и миналата година 35.000 л., и, като вземемъ прѣдъ видъ срѣдствата на Държавата, казвамъ 100.000. Още повече може да се уреди този въпросъ така, че г. Министерътъ самичкъ заяви тържествено, че понеже премията се дава накрая на годината, тѣзи пари той нѣма да ги даде и ще бѣдатъ на негово разположение, а до края на годината ще имаме сесия въ октомврий и ще оставимъ на него да внесе едно прѣдложение и да каже: ето какво е станало, тълкувайте закона кому да дадемъ тѣзи пари, дали на фабриката или на земледѣлцитѣ. Защото, каквото и да казвате, премията, било че е дадена на земледѣлцитѣ, или чрѣзъ фабриката на земледѣлцитѣ, сѣ тамъ отива. Ето какъвъ е примѣрътъ. Ако нашата Държава дава премия на земледѣлцитѣ, които обработватъ цвѣклото, тѣ по-евтино ще го обработватъ и по-евтино ще го продаватъ на фабриката, или ако дадемъ премията на фабриката, тя ще купува цвѣклото по-скъпо. Значи, тя ще даде на селянитѣ толкова, колкото трѣбва за тѣхния трудъ, разноси, а пакъ премията, дадена прѣко или косвено, отива въ полза на онзи, който копае и работи цвѣклото. Азъ четохъ книги по тѣзи работи и виждамъ, че премията, даде ли се на фабриката или на земледѣлцитѣ, отива винаги за онзи, който обработва цвѣклото, който е първата рѣка, която туря трудъ и капиталъ, за да донесе цвѣкло, отъ което да се извади захаръ. Та, ще кажа, че ще бѣде много хубаво да основемъ на закона статия 90 на бюджета и да кажемъ тѣй: „премия за изработеното

мѣстно цвѣкло, съгласно чл. 3 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия, 100.000 л.“, като оставимъ на разположението на г. Министра да я даде тамъ, дѣто трѣбва, подиръ тълкуването на чл. 3 отъ закона до октомврийската сесия, или да я даде на земледѣлцитѣ, или на фабриката, или пъкъ, ако Народното Събрание намѣри причини да се не дава никому, никому нѣма да се даде. Азъ не съмъ за сумата, може би да туримъ и 200 и 500.000 л., но искамъ да се унищожи това 5⁰⁰/₀₀, защото убѣденъ съмъ, че тѣзи 165.000 л. не сѣ друго освѣнъ резултатътъ на 5⁰⁰/₀₀, помножено съ 27.000.000 кгр. цвѣкло, каквото днесъ фабриката казва, че е прѣработила. Та, трѣбва да се тури това възъ основа на закона, който не гласи колко ще се дава, дали 5 или 10⁰⁰/₀₀. Ние можемъ да намалимъ или увеличимъ тази сума, но моето мнѣние е, че трѣбва да се тури една опрѣдѣлена сума. Колкото по отношение премиятъ, които се даватъ за захарта, може би утрѣ или послѣ една, двѣ или петъ години, когато искаме да помогнемъ на захарната фабрика, можемъ да дадемъ и 10, и 16, а когато ще дойде да се бори съ ромънската, можемъ да дадемъ и 20, когато видимъ, че има голяма полза Държавата отъ тази едра индустрия. Затова законодателятъ не опрѣдѣля 5 или 8 л. Даже отъ книгата на фабриката ще видите, че тя е искала уголѣмяване отъ 5 на 8 л. Та, на туй основание ще ходатайствувамъ най-покорно прѣдъ народнитѣ прѣдставители да приематъ унищожението на премията, като се поправи статията тѣй: „премия за прѣработеното мѣстно цвѣкло, съгласно чл. 3 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия, 100.000 л.“

С. Димитровъ: Г-да прѣдставители! Тѣкмо туй искахъ да кажа, което каза г. Франгя. § 90 на бюджета противорѣчи на чл. 3 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия. Въ параграфа е казано така: „премия за изработеното мѣстно цвѣкло въ захарнитѣ фабрики по 5 л. на 1.000 кгр.“, когато въ чл. 3 е казано тѣй: „Народното Събрание опрѣдѣля въ бюджета нужната сума за премии на мѣстното цвѣкло, което ще се употребява отъ мѣстнитѣ фабрики за захаръ.“ Значи, премията е на производителитѣ на цвѣклото, но не на фабриката. Сега, по въпроса, който повдига г. Министерътъ и казва: въпросътъ не е проученъ, дайте ми време да го изуча, прѣдвидѣте само сумата — азъ не зная какво иска да се проучва, когато има законъ, на който смисълътъ е ясенъ. Ако г. Министерътъ иска да се отложи този въпросъ за проучване, то значи да се тълкува законътъ. Кой трѣбва да тълкува законитѣ? Законитѣ се тълкуватъ само отъ Народното Събрание и, ако е така, ако текстътъ на закона не е ясенъ и не го разбира г. Министерътъ, тогава нека поиска неговото тълкувание, за което е компетентно Събранието. Ето защо заявлението на г. Министра за отлагането на въпроса е неоснователно, а трѣбва да се изтълкува законътъ,

ако смисълът му не е ясна. Но, според мене, законът е много ясен. Казано е, че Народното Събрание определя нужната сума за премия на местното цвѣкло, употребявано от фабриката, значи, фабриката няма да вземе времента, а производителът. Казва се: „премия за изработеното местно цвѣкло“, значи, тук е премията на този, който изработва цвѣклото; и според този параграф излиза, че премията е на фабриката. Ето защо аз моля Събранията да поправи § 90 от проекта така, както е в самия закон: „премия за произведеното местно цвѣкло за местната захарна фабрика 100.000 л.“

Прѣдсѣдателът: Моля г. Димитрова писмено да направи предложението си.

Д. Ризов: Г-да прѣдставители! Извинѣте, че ставам втори път. Аз не обичам много да говоря, но въпросът сам по себе си е доста важен. Кюки по улиците вървят много силни, и аз бих желал той въпрос да се поразясни. Мен ми се струва, че рѣшението, което взехме по интерпелацията на г. Ходжева, бѣше рѣшение турско: да се прати въпросът въ комисията, за да се удави там. А пък въпросът бѣше доста ясен, и още тогава аз казах, че трѣбва да се постигне съгласно закона и че не може да се санкционира едно незаконно рѣшение. Защото, казвам ви го открито, общественото мнѣние твърдо върва, че борбата около тази премия се върти около частни интереси, а именно, за да се измѣстѣл Сава Ивановъ, като адвокат на захарната компания, и се замѣнилъ той съ нѣкой правителствен човѣкъ. Има даже хора, които допускат подкупи и за нѣкои от министрите. Ето защо, за честта на Народното Събрание и за честта на Министерството, аз бих молил да се разясни и рѣши въпросът не въ смисъл, както иска Министерството. Пълномощия не могат да се дават никога, и не е хубаво тѣ да се дават на никое министерство. Всичко трѣбва да се върши съ законъ, а законът е извънредно ясен. Този закон е внесен въ Народното Събрание от г. Гешовъ, нашият уважаемъ прѣдсѣдател. Аз ще ви прочета мотивитъ му и първоначалния му проект, за да видите, че никакви тълкувания той не търпи и че той е толкова ясен, щото по-ясенъ законъ мъчно може да се замисли.

Въ мотивитъ си г. Гешовъ говори слѣдующето: (Чете.) „Практиката на закона за насърчение на местната индустрия показва, че би слѣдвало да се отнесе неговото насърчително влияние специално и особено върху нѣкои индустрии, създаването или поддържането на които е от голѣмъ интересъ за земеделческата ни страна. От тия индустрии захарната има да се основе, спиртната да се закрѣпи, а и двѣтъ — да принесатъ помощта си на земеделчието ни“.

Такива сѣ мотивитъ на г. Министра. Значи, по отношение къмъ премията за цвѣклото, г. Гешовъ

е гледалъ на тѣхъ, като на срѣдство за „да се основе“ захарната индустрия, т. е. да се приучатъ нашите земеделци да работятъ цвѣклото, което е много по-изгодно за тѣхъ. Много лесно се обяснява послѣ туй, защо въ чл. 2 на закона, като е прѣвидено право на Министерския Съветъ да определя на захарната фабрика райони за 20 години даже, не е прѣвиденъ такъвъ срокъ и за премията, а е казано да се прѣвиди тя въ бюджета, т. е. всѣка година и само за една година — защото у насъ няма сенатътъ, а бюджетътъ ни е едногодишенъ законъ.

За да ви стане по-ясна тази мисъл на г. Гешова, ще ви прочета и първоначалния текстъ на чл. 3. Г-нъ Гешовъ е редактиралъ тоя членъ тъй: „Народното Събрание може да гласува, ако бюджетътъ позволява, премии за цвѣклото, обработвано за захарната индустрия, както и за спирта, който се изнася извънъ прѣдѣлитъ на България“. Тоя текстъ послѣ се е измѣнилъ, но духътъ е останалъ сѣщиятъ. И сега, чл. 3 ето каква редакция има: „Народното Събрание определя“ — а не е казано „трѣбва да определя“, т. е. не задължително, не е императивно определянето премия, а остава на усмотрѣнието от самото Народное Събрание: ако иска, определя, ако не ще, не определя — въ бюджета — значи, само за една година и всѣка година — „нужната сума за премии на местното цвѣкло, което ще се употребява от местните фабрики за захар“.

Много ясно е, слѣдователно: първо, че само Народното Събрание има право да определя тия премии; второ, че тия премии трѣбва да се прѣдвидятъ само въ бюджета, а не да се отпускатъ съ нѣкакво особено министерско рѣшение, съ което да се дава премия за 15 или 20 години, и, трето, че тия премии трѣбва да се даватъ за произвеждането на местното цвѣкло, което се обработва от фабриката, а не на самата фабрика. При тази яснота на чл. 3, рѣшението на бившия Министерски Съветъ, съ което се е дало право на 20 годишна премия на захарната фабрика, е рѣшение незаконно, и ние, ако днесъ вотираме тоя параграфъ както е въ бюджета, никакво съмнѣние няма, че, щемъ не щемъ, ще санкционираме това рѣшение.

Вие, г-не Министре, ни казвате: „ние няма да употребимъ сега тая сума, а ще видимъ послѣ какъ ще я дадемъ“; но щомъ няма да я употребите до идущата сесия, махнете я от бюджета, а въ идущия бюджетъ ще прѣвидимъ каквато сума трѣбва. Махването ни се налага, обаче, защото то е протестъ противъ незаконното рѣшение на единъ Министерски Съветъ, който сме дали подъ съдъ и въ чийто материалъ за обвинение, въроятно, ще влѣзе и тоя въпросъ.

Ето защо аз ви моля да се не съгласявате нито съ тая редакция, нито пъкъ съ редакцията на г. Франца, а просто и чисто да отхвърлите параграфа, толкова повече, че и финансовото положение на страната ни го налага. Самиятъ же въпросъ да остане на г. Министра да го изучи прѣзъ лѣтото

и въ идущата есенна сесия да ни прѣдстави какво мисли да направи по него. Тогазъ ще видимъ: закона ли ще измѣнимъ, или ще установимъ нѣкаква премия, както разбира законътъ, като я впишемъ въ бюджета за идущата година. За настоящата година, обаче, ние ще трѣбва да махнемъ обязательно той параграфъ.

Азъ ви моля и да не бъркате въпроса за премията съ телеграмата, която г. Министърътъ ви прочете. Тая телеграма и азъ прочетохъ; но, първо, тя говори за износнитѣ премии, които не се заключаватъ въ даването пари отъ хазната, а въ намалението на извѣстни акцизи и налози за извѣстни износни стоки, и, второ, той въпросъ засѣга международния пазаръ и конкуренцията между разнитѣ държави по захарната индустрия, а не е вътрѣшенъ въпросъ, както у насъ. Износната премия не е мѣстна премия, какъвто е случаятъ съ насърчение изработването на цвѣклото отъ нашитѣ земледѣлци. Напиятъ въпросъ има съотношение само съ частното международно право, тъй като рѣшението на Министерския Сѣвътъ засѣга една чужда компания; но и този въпросъ, както ви казахъ, е ясенъ, защото никакво рѣшение на Министерския Сѣвътъ, за което законътъ не му дава право да го вземе и което нарушава законитѣ, не може да бѣде задължително за насъ, толкозъ пѣкъ повече, че компанията на захарната фабрика, като работи у насъ, длѣжна е да се подчинява на нашитѣ закони. Та бихъ ви молилъ да не впадаме въ грѣшката, въ която попаднахме по гнилитѣ загони, като платихме 165.000 л., които, както се установи по-послѣ, можяхме да не платимъ, тъй като въ 30-дневенъ срокъ можяхме да отблъснемъ вагонитѣ. Извѣстно ви е, че г. Паприковъ, като не зналъ законитѣ, прибрзано е направилъ грѣшката, и ние платихме тия пари. Сега е желателно това да не допускате, когато и законътъ е много ясенъ. Г-нъ Министърътъ самъ не трѣбва да претендира да му се дава такова пълномощие, което общественото мнѣние може да изтъкува съвсѣмъ по еврейски. Неговата честъ трѣбва да стои по-високо отъ всѣкакво подозрѣние — както е стояла досега, а пѣкъ и ние сами трѣбва да пожелаемъ да се тури край на всѣкакви клюки, та затова трѣбва да се отхвърли чисто и просто параграфътъ. А пѣкъ въ идущата сесия, въ споразумѣние съ комисията, която ще разглежда завчерашното наше рѣшение, Министърътъ може да прѣдвиди въ бюджета — въ оная форма, каквато прѣдписва законътъ за насърчение производителитѣ на цвѣклото — извѣстна премия. Въ никой слѹчай, обаче, тая премия не трѣбва да бѣде такъвазъ грамадна сума, каквато я намираме тукъ, защото бюджетътъ не може да я носи и защото нѣма особена нужда да се насърчаватъ производителитѣ на цвѣклото, слѣдъ като тѣ вече почнаха да го работятъ и видѣха, че е много по-изгодно отъ другитѣ култури. Цѣльта на закона, както видѣхте и отъ експозето на мотивитѣ, е била само за да се основе захарната индустрия, но веднажъ

тая индустрия основана и хората разбрали, че е по-полезно обработването на цвѣклото, нѣма вече нужда да се даватъ излишни премии.

Ето защо азъ още веднажъ ще ви моля да отхвърлите цѣлия параграфъ.

Д. Цанковъ: Всички сѣ адвокати и г. Ризовъ и той стана адвокатъ. (Д. Ризовъ: Азъ не съмъ адвокатъ!) Толкова въпроси повдигнахте, щото човѣкъ не може да разбере на какво може да се рѣши. Казватъ, че законътъ казва, че Народното Сѣбрание опрѣдѣля премиитѣ — тъй го разбрахме: то се знае, че Народното Сѣбрание опрѣдѣля премиитѣ. Бившето Министерство опрѣдѣлило една премия на тая фабрика и не е питало Народното Сѣбрание — и тъй го разбрахме. Казахме и прѣзъ денѣ си и дрънкахме толкова тукъ, че комисията ще види най-сетнѣ, че бившето Министерство не е питало Народното Сѣбрание да опрѣдѣли една премия на захарната фабрика и, слѣдователно, още единъ кабахатъ му се притуря — и тъй го разбрахме. Какво остава сега? Отъ 10 дена нанасамъ се говори това нѣщо и г. г. министритѣ трѣбваше да видятъ какъвъ е ангажментътъ на бившето Министерство къмъ фабриката и като се опрѣдѣли и се види, че има ангажментъ между фабриката и бившето Министерство, че трѣбва въ продължение на 20 години България да дава по 5 л. на хилядата килограма премия, ще видимъ какво ще направимъ. Въ сѣдъ ако ни дадатъ, ще ни осѣдятъ (Д. Ризовъ: Какъ ще ни осѣдятъ?) Ще ни осѣдятъ. (Д. Ризовъ: Ама какъ ще ни осѣдятъ?) Така, ще ни осѣдятъ! Ти още не си билъ адвокатъ, но азъ съмъ билъ и адвокатъ, и казвамъ, че ще ни осѣдятъ. Министритѣ трѣбваше да кажатъ, има ли ангажментъ между фабриката и бившето Правителство, или нѣма. Ако нѣма ангажментъ, тогава нѣма освѣтъ да рѣшимъ, както казва и законътъ. Законътъ казва, че ние ще опрѣдѣлимъ да дадемъ ли премия или не. Колко трѣбва да дадемъ, остава намъ да рѣшимъ. Но работата е, че има ангажментъ тукъ. Има ли го, или не? (Д. Ризовъ: За вагонитѣ осѣждаше Паприкова, че далъ паритѣ!) Министърътъ ми казва, че имало ангажментъ; щомъ има ангажментъ, разбира се, че трѣбва да се платятъ, а нѣма ли ангажментъ, не трѣбва да се плащатъ. Нека каже и този Министъръ, че има ангажментъ, и тогава ще рѣшимъ да го платимъ, а ако нѣма ангажментъ, нѣма да го платимъ. Недѣйте току да дрънкате. Г-нъ Франя говори и той половина часъ, и какво разбрахме? Нищо не разбрахме. (Смѣхъ). Кажете — и тукъ се състои работата, — има ли ангажментъ въ продължение на 20 години Българското Правителство да дава премия на фабриката, или нѣма? Министърътъ каже прѣзъ денѣ си да го възложимъ на една комисия и тя да види. (Министъръ А. Людскановъ: Народното Сѣбрание рѣши така, азъ не казахъ!) То не ще комисия, а Министърътъ самъ ще го разбере на основание на

този документъ, който Българското министерство е дало на фабриката, имаме ли ангажментъ. Ама рѣшава Народното Събрание, че тоя ангажментъ не е законенъ, тогава ще отиде въпросътъ въ съдилището и тамъ ще се рѣши, а не току: дайте 165.000 л.! И какво ще направите подиръ? Ще кажете, че Министерството ще оцѣни дали има ангажментъ и, ако има ангажментъ, ще ги даде, а ако нѣма, нѣма да ги даде. Що не опрѣдѣлите по-ясно работата какво искате, а сѣ така адвокатски заобикаляте?

Д. Пишмановъ: Г-да народни прѣдставители! Споредъ мене, размѣрътъ на тази премия трѣбва да остане така, както е поставенъ въ бюджетно-проекта. За да кажа това, моитѣ съображения сѣ слѣдующитѣ. Споредъ закона за насърчение на мѣстната индустрия и както г. Министъръ-Президентътъ Каравеловъ разясни завчера, че и споредъ неговото мнѣние, мисли той, бившето Правителство е било въ правото си, като е постановило съ постановление да се даде премия на фабриката. (Д. Ризовъ: Това не е говорилъ г. Каравеловъ! Може да си е мислилъ тѣй.) Той мисли тѣй — туй казвамъ и азъ; истина ли е или не, то е другъ въпросъ, но той мисли, че, споредъ закона, онова Министерство ще е имало право да ангажира по единъ такъвъ начинъ Държавата, като даде премия на фабриката по 5 л. на 1.000 кгр.

Не зная Дѣдо Цанковъ дали бѣше вчера тукъ или не, защото той казва, че не знае дали има ангажментъ отъ Министерството къмъ фабриката; обаче, тогава стана ясно, че Министерството е ангажирало Държавата къмъ фабриката съ премия 5 л. на 1.000 кгр. цвѣкло. (А. Франгя: Въпрѣки закона! Можеха да продадатъ България въпрѣки закона и да дойдатъ тукъ да кажатъ: имаме премия, дайте ни я!) Моля Ви се, не бързайте. Сега, дали е въпрѣки закона или не е, както казва Дѣдо Цанковъ, то е въпросъ. Единъ пътъ ангажирана Държавата къмъ частни лица или къмъ държава, туй ангажиране не може по никой начинъ да бѣде оспорвано отъ Народното Събрание. (Д. Ризовъ: Кой Ви казва?) То може да бѣде оспорвано въ смисълъ само относително дѣйствието на министритѣ, дали правилно или неправилно сѣ постѣпили, но това дѣйствие ни най-малко не може да се отразява въ врѣда на трети лица. (Д. Ризовъ: Това е Новоселска юриспруденция, г-нъ Пишмановъ!) Сега, Новоселска ли е или Кюстендилска, азъ не зная. Но, както и да е, въпросътъ може да бѣде споренъ. Споренъ или не, споредъ моето мнѣние, този ангажментъ щомъ съществува, г-да народни прѣдставители, той трѣбва да слѣдва поне дотогава, докогато фабриката има сключени договори съ производителитѣ на цвѣклото, ако не повече. Ние знаемъ, че фабриката е сключила договори съ производителитѣ на цвѣклото, споредъ които договори тя отъ една страна се е съгласила да плати на производителитѣ по 20 л. на 1.000 кгр. (А. Франгя:

Нѣма таквизъ!) Защо казвате така? (А. Франгя: 15, 18, 20. Недѣйте казва работи, които не сѣ вѣрни.) Моля ви се, азъ ви твърдя положително, че договоритѣ, които сѣ сключени съ тѣзи, които произвеждатъ цвѣкло, сѣ 20 л. на 1.000 кгр. Дѣто г. Франгя казва 18 л., това не е вѣрно. (Д. Ризовъ: Отдѣ знаете?) Да, има 18 л., но 18 л. има за ония производителитѣ, които слѣдъ срока за сключване договори, който бѣше обявенъ отъ фабриката, сѣ отишли единъ мѣсець послѣ и сѣ искали да сключатъ договоръ. (А. Франгя: Има и 15 л.; кажете и за тѣхъ!) Може да има и 15 л. Ако сѣ отишли по-късно и не сѣ записани никакъ, може да има и по 15 л. Тогава фабриката ще има право да имъ даде 20 л. или 15 л., понеже съ тѣхъ нѣма договоръ. Обаче първиятъ договоръ, който има съ сума земледѣлци, е отъ 20 л. на 1.000 кгр. Щомъ е така, г-да, на основание на тѣзи договори и земледѣлцитѣ, отъ една страна, сѣ засѣяли извѣстно простанство земя съ цвѣкло, и фабриката, отъ друга страна, нѣма съмнѣние, мисли, че за идущата година ще има едно извѣстно количество цвѣкло за обработване. Сега, ако вие, г-да народни прѣдставители, дойдете и отхвърлите тази премия, която се дава на фабриката отъ 5 л. на 1.000 кгр., прѣдставѣте си какво послѣдствие ще има отъ това. (Д. Ризовъ: Ще пропадне свѣтътъ!) Моля Ви се, ние знаемъ, че сме на срѣдъ година, цвѣклото е засѣяно и ако фабриката, като не ѝ се даде тази премия, види, че има загуба — а че я има, г. Министърътъ по-рано ни съобщи, когато отговаряше, че тя нѣма смѣтка, — то въ такъвъ случай какво ще излѣзе? Ще излѣзе това, че фабриката ще откаже да приема цвѣклото. (Д. Ризовъ: Значи, ще я затвори. 7.000.000 л. сѣ това!) Да, въ такъвъ случай ще я затвори свършено. Азъ поне тѣй мисля, че всѣки единъ търговецъ, било фабрика, било кой да е, щомъ нѣма смѣтка, нѣма и да произвежда, нѣма и да работи. Мисля, прочее, че ако се отнеме тази премия на фабриката, въ такъвъ случай тя може да се откаже, и щомъ се откаже, нѣма съмнѣние, че захарната индустрия у насъ пропада. (Х. Конкилевъ: Споредъ тебе, Държавата да ѝ купи всичкото цвѣкло.)

Но, г-да, вие трѣбва да знаете, понеже ме прѣдизвиквате, азъ ще ви кажа и други работи по това цвѣкло. (А. Филиповъ: Вие ли събирате цвѣклото на фабриката?) Не. Азъ ще ви кажа, защо говоря така; защото излизамъ отъ срѣдата на това население, което най-много е засѣяло цвѣкло, именно отъ Ново-Селската околия. И страхъ ме е, че ако ние отнемемъ премията, да не би фабриката да откаже да приема цвѣклото. Тогава тѣзи хора какво трѣбва да правятъ? Моля ви се, тѣ сѣ го засѣяли и, като нѣма други търговци да го приѣматъ, естествено е, че тѣ трѣбва да го унищожатъ. (А. Филиповъ: А не сѣ ли сключили договоръ?) Има контрактъ. (А. Филиповъ: Въ контракта казано ли е, че ако се отпусне премия отъ Държавата, тогава фабриката ще имъ плати?)

Азъ ще ви кажа. (Прѣдсѣдателътъ: Г-нъ Пишмановъ! Моля Ви се, говорѣте и не обръщайте внимание на тѣзи бѣлѣжки, които Ви се правятъ!) Азъ и завчера, г-да, говорихъ и сега ви казвамъ, че фабриката първоначално бѣше опрѣдѣлила 15 л. на 1.000 кгр. цвѣкло на производителитѣ. Какво става слѣдующата година? Очѣзи, които бѣха засѣjali, отказаха се да сѣятъ за слѣдующата година, защото нѣмаха смѣтка. Фабриката какво трѣбваше да направи слѣдъ това? Ако искаше да има цвѣкло, тя трѣбваше да увеличи цѣната. И тя какъ я увеличи? Съ 5 л. на 1.000 кгр., сир. съ толкова, колкото премия ѝ дава Държавата. И независимо отъ това, тя, за да насърчи още повече тѣзи производители, сама си направи една конкурсна премия, не както завчера не можа да ме разбере г. Страти Димитровъ, че за аванситѣ, които дава фабриката, азъ съмъ искалъ да говоря, не; азъ говоря за една конкурсна премия на оцѣзи производители, които засѣятъ малко декари и добиятъ повече цвѣкло. Такива производители тя ги възнаграждаваше на категории: първа, втора, трета и четвърта. (А. Филиповъ: По колко даваше?) На едни даваше, доколкото помня, 500 л., на други по 300 л. и на долѹ. Така щото, г-да народни прѣдставители, освѣнъ че фабриката увеличи съ 5 на 1.000 кгр. цѣната на цвѣклото на производителитѣ, но отъ друга страна направи това, което ви казахъ, относително конкурсната премия.

Ето защо азъ мисля, че отъ една страна, като се има прѣдъ видъ, какво премията, която е дадена отъ Държавата на фабриката, е същата, която фабриката е дала на производителитѣ съ увеличение 5 на хилядата, и като имате прѣдъ видъ това, че ако се намали премията по-долѹ отъ указаниа въ бюджетопроекта начинъ, както каза г. Франгя, на 100.000 л., тогава знайте, вие ще трѣбва да дадете премия на по-малко отколкото се е произвело въ фабриката цвѣкло. Сега, менѣ ми се струва, че нѣма защо да ни плати насъ 100, 150 ли е или е 200 хиляди лева, ако отпуснемъ на фабриката, защото тая сума нѣма да се даде на фабриката, а ще се гледа колко цвѣкло е употребила тя. Ако е произвела по-малко, по-малко ще ѝ се даде, като се прѣсметне, нѣма съмнѣние, 5 л. на 1.000 кгр. цвѣкло; било 100 или 150 хиляди, безразлично. Но прѣдставѣте си, г-да народни прѣдставители, че ако премията е по-малка отъ цвѣклото, което се е произвело, то въ такъвъ случай ще повлѣче намаление на цѣнитѣ. Затова азъ мисля, че поне засега, докогато се свърши тази година, трѣбва да остане така, както си е. А въ идущата година, може би да я отмѣнимъ и, ако се отмѣни, тогава фабриката ще знае какви договори ще сключва съ производителитѣ на цвѣклото и производителитѣ ще знаятъ какво да правятъ. Като иматъ прѣдъ видъ какво е рѣшението на Народното Събрание, ще знаятъ каква цѣна ще поискатъ отъ фабриката за цвѣклото.

Възползуванъ, г-да народни прѣдставители, отъ случая, сега ще кажа нѣколко думи относително

до общия надзоръ по събирането на цвѣклото; защото, макаръ да говорятъ, макаръ да се съмнѣватъ, че азъ въ този случай защищавамъ фабриката, азъ, да ви кажа правичката, страхувамъ се отъ тази фабрика. Азъ искамъ да обърна вниманието на г. Министра, да ограда интереситѣ на цвѣклопроизводителитѣ. Моитѣ опасения, г-да, сж тѣзи: въ 1899 г. фабриката отпусна, както ви казахъ по-напрѣдъ, една конкурсна премия, която изобщо възлиза на около 10.000 л., но въ 1900 г. тази премия липса; нѣма вече такава премия. Освѣнъ това, фабриката правѣше едно облекчение на земледѣлцитѣ по-рано — даваше имъ прѣдварително авансъ на първо копане и второ копане, а сега тази година на първо копане не имъ даде нищо. Тѣзи работи ме навеждатъ на мисълта, че единъ денъ фабриката ще почне постепенно-постепенно да намалява цѣната на цвѣклото. (А. Урумъ: Нейниятъ интересъ изисква да има цвѣкло, а въ такъвъ случай, ако тя направи това, нѣма да има цвѣкло!) Г-нъ Франгя сега ви казваше, че фабриката е сключила контрактъ съ едни 20 л., а съ други 18 л. Тя е плащала ѝ 17 л. на ония цвѣклопроизводители, които не сж имали сключени договори и които не сж имали повече и сж го закарали въ фабриката. Това отъ една страна; а отъ друга страна, за злоупотребленията, които, може би, не изхождатъ отъ фабриката, но отъ агентитѣ на фабриката. Азъ направихъ справка и узнахъ, че дѣйствително фабриката е канила Министерството да постави свои хора, които да присѣдствуватъ при приемане на цвѣклото, обаче, Министерството не е поставило такива хора. Така щото, тя е изпълнила своя дългъ, обаче, отъ страна на Министерството тоя дългъ не е изпълненъ. Така щото, и въ тоя случай Министерството да има прѣдъ видъ, за да не ставатъ злоупотребления.

Прочее, г-да народни прѣдставители, азъ ще ви моля, отъ всичко това, което ви казахъ, да се съгласите щото цифрата, както е показана въ бюджета, 165.000 л., да си остане така, както си е, за да не би съ това да попрѣчимъ на цвѣклопроизводителитѣ.

Г. Кирковъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ ще бѣда краткъ, защото едно нѣщо се иска. Прѣди всичко, трѣбва да забѣлѣжа, че ние, ако трѣгнемъ по логиката на г. Пишманова, скоро ще бждемъ пишманъ, както мнозина въ Западна Европа сж станали пишманъ отъ тия премии. Вие знаете, г-да народни прѣдставители, че прѣди нѣколко врѣме се събираха въ Западна Европа, за да размислятъ върху тѣй нарѣчената экспортна премия. Западна Европа цѣла се прѣвива подъ тия премии. Кое е важно и което се разправи тукъ при дебатитѣ по-рано, когато се разискваше интерпелацията на г. Д-ръ Ходжева, то е интересътъ на потребителитѣ. Въ Западна Европа работата е дошла дотамъ, че захарното производство се поддържа изключително за тия, които произвеждатъ захаръ, а не и за ония, които произвеждатъ цвѣкло.

Тъй също въпросът се е прѣнесъл и у насъ въ тая форма. Изпусналъ се е изъ прѣдъ видъ интересътъ на консоматоритѣ и само едно желание се появява, за да поддържае захарната индустрия, като се разбира да поддържае тия, които произвеждатъ захарта. Въ Франция, която произвежда захаръ, даватъ премии и тамъ ядатъ захарта 1 л. килограма, а въ Швейцария, която не произвежда захаръ и нѣма премии, ядатъ захарта по 40 ст. килограма. У насъ искаме да произвеждаме захаръ, но ще ни излѣзе горчива, защото ще я ядемъ по-скѣпа, само за да поддържае нѣколко души. Казвамъ, трѣбва да си отворимъ очитѣ още въ началото, да не говоримъ, че законътъ не билъ много ясенъ. Той е много ясенъ и надали ще бѣде по-ясенъ и когато се заражда една индустрия, особено земледѣлческа, каквато е цвѣкловодството у насъ, естествено бѣше отъ страна на законодателството да се спомогне за развитието на тази култура; естествено е, че законодателятъ трѣбваше да направи примка, за да накара земледѣлцитѣ да напуснатъ старата култура, напр. житото, и да почнатъ да обработватъ цвѣклото. Затова въ закона се прѣдвижда много изрично да се дава известна премия и затуй е казано: „Народното Събрание опрѣдѣля въ бюджета нужната сума за премии на мѣстното цвѣкло, което ще се употрѣблява отъ мѣстнитѣ фабрики за захаръ.“ Значи, за премиата е много ясно: тя се дава на производителитѣ на цвѣклото, както, разбира се, е и въ другитѣ законодателства, особено тамъ, дѣто се е почнало развитието на тази култура. У насъ, обаче, по-нататкъ, единъ министерски съвѣтъ се е събралъ и рѣшилъ, че трѣбва да се дава на фабриката тази премия. Позволѣте ми, г-да народни прѣдставители, да се усъмня, първо, въ доброкачествеността на доводитѣ, които по-рано се наведоха, че съ това Държавата се била ангажирала. Азъ мисля, че една Държава се ангажира само тогава, когато се извършва нѣщо отъ нейнитѣ прѣдставители въ рамкитѣ на законитѣ, а не и когато се нарушаватъ законитѣ. Ето защо казвамъ, съ нищо насъ не ни обвързва рѣшението на Министерския Съвѣтъ. Ние сме въ правото да прѣвидимъ въ бюджета една сума и тая сума трѣбва да бѣде дадена, ако сте съгласни да се даватъ премии — азъ съмъ принципиално противъ премиитѣ, — но ако, казвамъ, сте съгласни, че трѣбва да се даватъ премии, то трѣбва тѣзи пари да се дадатъ на производителитѣ. По какъвъ начинъ ще се организиратъ тѣ, какъ ще се даватъ и пр., то е работа на Министерството; трѣбва да съществува единъ правилникъ за тѣхъ.

Сега азъ не съмъ съгласенъ съ мотивитѣ, които наведе г. Пишмановъ. Прѣди всичко не е вѣрно туй, че фабрикантътъ ще ни уплаши като удари ключъ на фабриката и работата ще се свърши. Прѣди всичко фабриката се намира при много благоприятни условия. Никдѣ захарната индустрия не се намира въ такива добри условия, както у насъ. Прѣди всичко тя има най-евтинъ трудъ: въ

тая фабрика се работи съ надница отъ 5 до 8 гроша надница, но което е най-характерното, то е, че тамъ се работи на парче, което е признакъ на страшна експлоатация, на желание да се скуби населението, а не да се развива нѣкаква индустрия. Такава е захарната индустрия и на Западъ. Всички голѣми землевладѣлци и въ Прусия, и въ Австрия, и въ Русия иматъ за цѣль не друго, освѣнъ да живѣятъ на гърба на консоматоритѣ и за смѣтка на бѣдното население, което е принудено да работи цвѣклото и вънъ отъ туй, благодарение на силата, която иматъ отъ управлението, тѣ дърпатъ още отъ джобоветѣ на консоматоритѣ голѣми премии и имъ даватъ скѣпа захаръ. Така върви и у насъ, и тѣзи индустрии си нѣма смисълъ, защото ще ни удри два пикти по джобоветѣ. Ако е въпросътъ само да имаме едно голѣмо здание и да имаме нѣколко души, на които да даваме да печелятъ, то е другъ въпросъ; тогава може да се събератъ тѣзи, които желаятъ това, и да имъ да даватъ пари. Но да се взематъ тия пари отъ данъкоплатцитѣ, то е несправедливо, и по този начинъ не се поддържа индустрия. Другъ е въпросътъ, ако нашата захаръ бѣше дошла на международното тържище и ако бѣше паднала подъ натиска на международната конкуренция: тогава, за да си пробие пѣтъ на външния пазаръ, щѣхме да се принудимъ да ѝ даваме премии, както въ Западна Европа. Но важното е това, че нашата захаръ не е още завладѣла вътрѣшния пазаръ, а затова ней се даватъ всички улеснения, за да го завладѣе: ней се дава право да вкарва у насъ сурови материали и машини безъ мито, ползува се за прѣнасяне своитѣ произведения по българскитѣ държавни желѣзници съ 35% намаление, за районъ почти цѣла България за едно дълго врѣме, сега като се намаляватъ такситѣ, тя пакъ ще получи едно голѣмо облекчение; значи, дадено ѝ е всичко и сега, като юсте на всичко това, дохожда да иска още 165.000 л. А какво сме направили за нашитѣ производители, за това трѣбва да мълчимъ, защото нищо не е направено. Не се е направило нищо, за да се повдигнатъ тия хора, които произвеждатъ цвѣклото, за да почнатъ да сѣятъ тая култура. И не е фабриката, която ще ги насърчи, когато се вършатъ редъ злоупотрѣбления, които и г. Пишмановъ не може да откаже; именно при тегленето, има разни начини за сношение съ производителитѣ, дѣто най-накрая производителитѣ оставатъ доста много излѣгани. И това явление не е само у насъ, а е наврѣдъ. Вънъ отъ туй, въ самата фабрика азъ поне съмъ отбѣлѣзалъ повече отъ 30 нещастни случая, осакатявания, което показва, че тия западноевропейци, които управляватъ тая фабрика, не щатъ да турятъ своята фабрика на модерни начала, за да се избѣгнатъ нещастнитѣ случаи, защото сж прибрали най-евтини хора, защото търсятъ хора, които съвсѣмъ не сж запознати съ работата, тикатъ ги тамъ ѝ ги хвърлятъ въ ржцѣтъ на смъртта, като иматъ само

едно желание — да иматъ, колкото се може, поевтини ржѣ.

Подиръ всичко туй, казвамъ, подиръ това явление, което прѣдставлява фабриката, че тя се е курдисала тукъ изключително само да печели, че всичко у нея е експлоатиране, както спрѣмо хората, които работятъ въ нея, така и спрѣмо производителитѣ на цвѣклото, така сжщо и относително наредбитѣ на фабриката, че нищо хигиенично нѣма въ нея, че намѣсто по-добри заплати и човѣшки обращения, тамъ има груби обращения и шрафове, съ една рѣчъ, когато всичко е наредено така, щото да бжде експлоатацията по-широка, — азъ питамъ съ какво морално право тѣзи хора се явяватъ да искатъ, възъ основание даже на нѣкой фиктивенъ законъ, да искатъ една премия отъ 165.000 л., която да се даде тѣмъ въ ржѣтѣ?

Прѣдъ видъ на всичко туй и като виждамъ ясни смисълъ на закона, който казва, че премиитѣ се даватъ на тѣзи, които произвеждатъ цвѣклото, а не на онѣзи, които го прѣработватъ; като намирамъ, че рѣшенята на Министерския Съвѣтъ ни най-малко не ни ангажиратъ, азъ ще гласувамъ противъ тая премия и, когато дойде въпросътъ за интерпелацията на г. Ходжева, азъ пакъ ще се изкажа.

Д-ръ А. Ходжевъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ отдѣвъ вземахъ думата, обаче, не говорихъ по повдигнатия въпросъ касателно вотирането или не-вотирането на параграфа, който ни занимава, за премиата на захарната фабрика, защото чухъ декларацията на г. Министра, съ която каза, че, ако се вотира този параграфъ, той се ангажира да не го употреби, додѣто Камарата не даде едно автентично тълкувание на чл. 3 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия. Обаче, азъ сега измѣнихъ своето мнѣние, слѣдъ като чухъ да се говори тукъ отъ страна на нѣкои г. г. оратори, че ще се иска сега именно въ този случай да се даде едно тълкувание на закона, а сжщеврѣменно виждамъ, че се изказва едно съмнѣние отъ нѣкои оратори за извѣстни лица, че измѣняватъ своето мнѣние по този въпросъ, заради туй съмъ длъженъ да се обясня по повдигнатия въпросъ.

Г-да народни прѣдставители! Онзи день, когато имахъ честта да развию моята интерпелация касателно въпроса за премиитѣ, азъ обяснихъ на почитаемото Народно Прѣдставителство, че въпросътъ за премиитѣ на захарната фабрика е въпросъ, който се е повдигналъ прѣзъ 1897 г., едва 2½ години слѣдъ като е била вече дадена концесия за основаване на фабриката. Както вие може да помните, за пръвъ пътъ се дава премия на захарната фабрика съ едно постановление на Министерския Съвѣтъ, което носи дата 23 септемврий 1897 г. Съ това постановление, обаче, като се казва, че захарната фабрика ще получи 5% на всѣки 1.000 кгр. прѣработено цвѣкло, казва се, че всѣка една година ще се отпущатъ тѣзи премии. Обаче, впоследствие, а именно прѣзъ 1900 г., на 19 юлий, ако

се не лъжа, взема се друго постановление, съ което се видоизмѣнява първото и се казва, че тия премии, които ще се даватъ на захарната фабрика, ще се плащатъ въ разстояние на толкова врѣме, колкото трае самата концесия, и въ размѣръ 5 л. на всѣки 1.000 кгр. цвѣкло. Обаче, въ сжщото врѣме се казва, че ако нуждитѣ на захарната фабрика се развиятъ, тогавъ може тази премия да се възкачи на една сума до 8 л. Азъ още онзи день зачехнахъ въпроса, че юридическата стойностъ на тѣзи двѣ постановления е нищожна, защото тѣ сж взети мимо закона, който сжществува у насъ. Съгласно чл. 3 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия, премиитѣ се даватъ само отъ Народното Събрание, защото то е единствено, което е компетентно да свърже Държавата въ финансово отношение. Може да се даватъ премии и по делегация отъ Министерския Съвѣтъ, но въ такъвъ случай трѣбва да има едно извънредно пълномощие; обаче, подобно нѣщо не се доказва да има; не се доказва по никой начинъ, че Министерския Съвѣтъ е ималъ делегация отъ Народното Събрание или въ 1897, или въ 1900 г., или отъ закона, за да свърже интереситѣ на държавното съкровище и да общае премии на захарната фабрика. Всичко туй като имамъ прѣдъ видъ, г-да народни прѣдставители, азъ мисля, че не можемъ да дойдемъ до друго убѣждение, освѣтъ това, че юридическата стойностъ на тѣзи постановления на Министерския Съвѣтъ е нищожна, че тѣ сж противозаконни и, като такива, по никакъвъ начинъ не могатъ да ни свързватъ; тѣ не могатъ да породятъ никакви права на захарната фабрика, не могатъ по никой начинъ да ѝ дадатъ право да отиде въ сждъ и да иска обезщетение.

Г-да народни прѣдставители! За да мога да ви убѣдя въ това отношение, азъ ще си послужа съ нѣкои доводи, които намирамъ по материята на концесиитѣ въ извѣстната юридическа енциклопедия „Pandectes Belges“ томъ 22 стр. 965. Въ туй съчинение най-напрѣдъ се разправя какво нѣщо е концесия и сжщеврѣменно се казва какви права може да породѣ на концесионера по отношение на този, който дава концесията. Прѣди всичко нека забѣлѣжа това, що още онзи день казахъ, че концесията е отъ публичното право и че винаги може да се движи само отъ общия интересъ и има за норма общитѣ интереси. Държавата съ концесията отстъпва едно свое право на суверенитетъ било върху извѣстно право отвлѣчено, било върху свой имотъ и т. н. Обаче, за да мога да бжда по-ясенъ и по-опрѣдѣленъ, азъ ще си послужа съ тоя цитатъ отъ Pandectes Belges, който казва прѣди всичко какви сж правата на концесионера, въ дадения случай на фабриката, и послѣ правата, които тая концесия поражда по отношение на онзи, който ѝ дава. Не ще ви чета френския текстъ, понеже нѣкои отъ васъ може да не разбиратъ френския езикъ, а ще прѣвеждамъ на български. Ето съдържанието на тоя цитатъ: (Чете.) „Когато се отнася за една кон-

цесия, сир. даване едно право привилегировано, тогава ние се намираме въ присъствието на начала отъ публичното право, но не на тия, които сж прѣдвидени въ гражданския кодексъ, който е свършено страненъ на въпроса за концесиятъ. Споредъ тия начала, концесията е една конвенция *suī generis*, която не дава други никакви права, освѣнъ тия, които сж необходими и които сж уговорени въ полза на концесионера. Тѣзи права произлизатъ било отъ особенитѣ условия, въ които се намира концесионера, както и отъ тия, които се прѣдполага да сж съществували между концесионера и този, който дава концесията, и се опрѣдѣлятъ отъ общата справедливостъ. По-надолу ето какво е казано: „Самата дума концесия характеризира отношенията на едно право, което съществува между държавата, която дава това право, и между концесионера. Единствениятъ права, които концесионерътъ може да има, произтичатъ отъ акта на народното господство, отъ даването на една привилегия. Въ туй отношение концесията е една и нераздѣлна: тя се опрѣдѣля било отъ закона, който я позволява, било отъ гражданския кодексъ, който я позволява, или отъ контракта, съ който е дадена, както изискватъ поемнитѣ условия — *cahier de charges*. И за да може да се опрѣдѣлятъ кои сж правата, които има единъ концесионеръ, казва се, че ще трѣбва да се обърне внимание на тия права, които сж дадени съ самитѣ поемни условия и съ единъ контрактъ, сключенъ между концесионера и този, който дава концесията.“

Сега, като имаме това начало, проведено въ западната юриспруденция, ние ще трѣбва да видимъ дали, когато е давана концесията, е имало уговорено за премия или е нѣмало, защото концесионеритѣ на захарната фабрика не могатъ да иматъ други права, освѣнъ тия, които имъ сж дадени когато е дадена концесията; а вие знаете, че концесията е дадена прѣзъ 1895 г. Ставало ли е тогава нѣкаква дума за нѣкакви права за премия? Не е ставало. Прѣзъ 1895 г., когато е дадена концесията, прѣди всичко и дума не е ставало за нѣкакви си премии, защото не сме имали тогава законъ, който да позволява такива премии: законътъ е отъ 1897 г. Имало е, дѣйствително, законъ отъ 1894 г. за насърчение мѣстната индустрия, обаче, въ този законъ и дума не е ставало за премии; така щото, по начало захарната фабрика не може да има други претенции да иска какви да сж премии, защото въ акта за концесията, който е договоръ между нея и Държавата, и дума не е ставало за премия. Премията не се основава на договоръ, не е единъ подарѣкъ, ако искате, тѣй да се изразя, който Държавата дава пакъ прѣдъ видъ на общитѣ интереси за да фаворизира не собствено захарната индустрия, но посредствомъ нея да фаворизира земледѣлието. Асж първоначално такава е била цѣльта да се основе самата фабрика. Самитѣ основатели сж казвали, че нашето Правительство има интересъ да позволи съществуването на фабриката,

защото подиръ това ще се появи културата на цѣкълото, която култура ще повдигне нашето западнало земледѣлие.

Г-да прѣдставители! Вие виждате отъ това, че цѣльта на законодателя не е собствено да се повдигне индустрията, а е да се повдигне земледѣлието; така щото, ако може да се твърди, че премии би трѣбвало да се даватъ, то ние ще бждемъ по-логични и по-последователни, ако допуснемъ, че трѣбва да се дадатъ на земледѣлицитѣ, но не и на фабриката. Най-важното нѣщо, което може да ни интересува, е, дали могатъ да иматъ юридическа стойностъ постановленията на Министерския Съвѣтъ. Казахъ ви, че тѣ не могатъ да иматъ такава стойностъ, тѣ не могатъ да дадатъ права на фабриката да дири обезщетение по съдебенъ редъ, отъ което се опасаватъ нѣкои прѣдставители; не могатъ, защото това право не е право, или ако е право, то е дадено по-послѣ, слѣдъ акта на концесията и не може да има никаква санкция.

Даже, г-да народни прѣдставители, казвамъ, ако ние не погледнемъ тѣй на въпроса, ако ние погледнемъ, че тукъ има една концесия, въ която влиза и правото за даване на премии, то пакъ и въ такъвъ случай ние, респективно Държавата, има пълно право да ревокира тази концесия, защото по-напрѣдъ казахъ, че концесията е отъ публичното право, а не отъ частното, че тя се регулира отъ публичното право и отъ неговитѣ постановления, но не отъ постановленията на гражданския кодексъ. Ето какво намирамъ на стр. 972, томъ 22 на *Pandectes Belges*. Уважаемиятъ авторъ, който пише, ето какво казва: „Не само държавата има пълно право да видоизмѣни извѣстна дадена концесия, но още държавата има пълно право да я ревокира свършено, да я унищожи. Въ името на общественния интересъ и като депозитеръ на суверенната воля, държавата дава концесията и въ същото име има пълно право да я ревокира“. По-нататѣкъ: „Концесията може и трѣбва да бжде ревокирана всѣки пѣтъ, когато общиятъ интересъ изисква това нѣщо. Държавата остава винаги господарка да объяви дали общата полза, която е източника на всѣка концесия, още съществува или не, и въ случай че не съществува, тогава може да се обърне противъ концесията и да я ревокира.“ Така щото, даже ако допуснемъ, че тази концесия е дадена редовно и правилно, то пакъ общиятъ интересъ изискваше да се ревокира. Ето какви сж послѣдствията. (Чете.) „Принципътъ на ревокацията е винаги прокламиранъ въ законодателството и по силата на този принципъ не се поражда никакво право на концесионера да дири какви да сж обезщетения.“

Ето юриспруденцията каква е, г-да прѣдставители. Така щото, нѣма защо да ни е страхъ, че захарната фабрика може да тегли Държавата въ съдъ и да поиска да ѝ се плати премия, още повече заради това, защото тѣзи премии сж създадени по незаконенъ начинъ съ едни постановления

които сж взети съ прѣвишение на властѣ отъ Министерския Сѣвътъ.

Едно нѣщо има, което трѣбва да ни занимае. То е въпросътъ: дали тѣзи премии сж полезни. Самитѣ обществени ползи, самитѣ нужди да се поддържа нашето земледѣлие сж диктували на законодателитѣ въ 1897 г., когато е гласуванъ законътъ, за да кажатъ, че ще се даватъ премии, обаче, тѣ сж прѣдиполагали, ако има нѣжда да се поддържа тази индустрия. Така щото, когато ще обсъждаме този въпросъ, ние ще трѣбва да го положимъ чисто и просто на утилитарна почва и да видимъ, дали има нѣжда отъ даването на премия, дали захарната фабрика ще бѣде въ положение да съществува безъ премия или не.

Прѣди, обаче, да разрѣшимъ този въпросъ, азъ искамъ да кажа нѣколко думи по адресъ на тия г. г. народни прѣдставители, които се опасяватъ, че ако отидемъ да не даваме никаква премия, въ такъвъ случай ще поставимъ нашата Държава въ такова положение, щото да се поврѣди кредита и въ странство. И дѣйствително, азъ съмъ отъ тия, които сж на мнѣние, че не е хубаво, щото едно правителство или една камара да отива да дезавуира дѣйствиата на едно бивше правителство. Вѣрно е, че се подкопава кредитътъ на страната, още повече, когато тия правителства сж дѣйствували съ чужденцитѣ. По този начинъ се дохожда до убѣждението, че у насъ нищо не е стабилно. Обаче, нека да имаме прѣдъ видъ, че ако отиваме толкозъ далече, щото да удобряваме всички сдѣлки на нашитѣ бивши правителства: законни или незаконни, ние туряме въ опасностъ съществуването на нашитѣ закони и конституцията и излагаме самата Държава. Вие знаете нашия престижъ като държава. Онзи денъ, като удобрихме покупката на вагонитѣ, ние съ това насърчаваме всички правителства да правятъ незаконни сдѣлки, а пъкъ ние да плащаме и да дохождаме до тоя халъ. Врѣме е вече да се промѣнятъ съществуващитѣ досега поредки, и азъ искамъ да дойдемъ до това положение, щото да кажемъ, че всѣко правителство, когато дѣйствува, трѣбва да се основа на законитѣ и че, ако извѣстни сдѣлки сж противозаконни, нѣма да бѣдатъ удобрѣни; и нека да разбератъ и чужденцитѣ, че България не е Ориентъ въ пълната смисълъ на думата и че и тя има закони, които тѣ сж длѣжни да знаятъ. Да не мислятъ, че могатъ току така да ни третиратъ и да ни налагатъ да плащаме незаконно. Казвамъ, че трѣбва да туримъ край на тия работи и да се управляваме по законитѣ.

Азъ минавамъ на другия въпросъ — въпроса за ползата. Ядката на въпроса е тамъ аслж. Азъ съзнавамъ, че навсѣкждѣ се покровителствува въ странство захарната индустрия, и казахъ защо. Собствено, не захарната индустрия, а земледѣлието се фаворизира — производителитѣ на цвѣклото се фаворизиратъ. Но вие знаете, че навсѣкждѣ, дѣто се плащатъ премии, плащатъ се за износъ, а не

за мѣстната консомация. Плащатъ всички държави, съ изключение на Ромъния, плащатъ премии за тая захаръ, която се изнася навънъ, но не и на тая, която се консумира вътрѣ. Това е логично: по този начинъ се насърчава индустрията и земледѣлието; държавата дава улеснение на своитѣ фабриканти да излизатъ да конкуриратъ на всесвѣтското тържище. Обаче, азъ ви казвамъ, че въ никоя цивилизована страна не се дава премия на консумираната въ страната захаръ, освѣнъ Ромъния, но това не е резонъ да даваме и ние. Ако Ромъния има калпава финансова политика, ние не сме длѣжни да я слѣдваме. Вие знаете много добрѣ, че Ромъния не е страна много по-горѣ отъ насъ въ финансово отношение; вие знаете, че благодарение на такива разни мѣроприятия, тя е дошла до тоя халъ. Но това не е наша работа да гледаме; казвамъ, че не е резонъ за насъ: ако Ромъния прави едно нѣщо и ние да го правимъ, а трѣбва да гледаме, дали има основания и полза отъ него. Азъ казвамъ, че, споредъ моето дълбоко убѣждение, тая премия сега-засега не е належаща. Прѣди-всичко, не е вѣрно, че фабриката ще удари анахтаритѣ и ще си отиде вънъ отъ България; това нѣщо не може да стане, защото тя е ангажирала грамадни капиталы и не може да ги остави. Независимо отъ туй, и друго нѣщо има. Самата фабрика не е разчитала на тая премия 5 л. на хилядата килограма цвѣкло, когато е основана, защото тогава никаква подобна премия не ѣ била дадена. Тя тогава още си е била съставила своята смѣтка и е разбрала, че и безъ това ще може да работи въ България. Тя има други привилегии: привилегии по закона отъ 1897 г., които ѣ даватъ всичката възможностъ да конкурира. Тя економисва транспорта, митото, което е доста важно нѣщо. Освѣнъ това, тя купува по-евтино и цвѣклото. Споредъ моитѣ свѣдѣния, въ Австрия и Чехия за цвѣклото се плаща по 42 л. срѣдно тонътъ, въ Франция—32 л., а у насъ тя плаща 18, 19 и 20 л., а плащало се е отъ нея и 15 л. Независимо отъ това, тя има и привилегии, дадени ѣ съ законъ, и тя може да работи въ България. Азъ имамъ цифри, отъ които се доказва, че австрийската захаръ коштува 70 л., а нашата 68 л.; така щото, има една разлика въ нейна полза отъ 2 л. на 100 кгр. И естествено, при туй положение, тя прѣспокойно може да конкурира съ чуждата захаръ. Така щото, г-да прѣдставители, споредъ моето дълбоко убѣждение, не виждамъ належаща нѣжда отъ даването на премия и трѣбваше уважаемиятъ г. Министеръ на Търговията и Земледѣлието да укаже на необходимата нѣжда, та тогава да гласуваме такъвъ единъ кредитъ. Обаче, азъ намирамъ и съмъ убѣденъ, че нѣма такава нѣжда. Зарадъ това ще вотирамъ противъ премията. (Обажда тъ се: Браво!)

А. Краевъ: Г-да народни прѣдставители! Слѣдъ твърдѣ обстоятелствената рѣчь на г. Ходжева, азъ ще кажа твърдѣ малко.

Дѣйствително, Дружеството за български захарни фабрики и рафинерии, прѣди да се учреди въ България и да построи фабриката си, имало е прѣдъ видѣ сѣществуващото тогава положение и дадената му въ началото концесия. То се е съобразило, и бѣше длъжно да се съобрази съ това положение. По всѣка вѣроятност, то не е прѣдполагало, камоли да се надѣе съ сигурност, че въ България ще се намѣри единъ щедър Министерски Сѣвѣтъ, който ще развърже народната кесия, ще отвори държавното съкровище да ѝ дава премия или други парични облаги, постоянно увеличавайки концесияния районъ и пр.

Най-важниятъ въпросъ въ случая е: дали има единъ редовенъ ангажментъ, сключенъ между Правителството и дружеството, и дали постановлението на Министерския Сѣвѣтъ е редовно, законно, а слѣдователно, и задължително за насъ. Споредъ мене, нито едното, нито другото, сир. нито има едно правилно задължение, нито пъкъ въпроситѣ въ случая постановления на Министерския Сѣвѣтъ, както и неговитѣ дѣйствия, сж дѣйствия законни.

Казва се отъ министерската маса, че сумата, която се би прѣдвидѣла въ бюджета, нѣма непрѣмѣнно да бѣде дадена. Ако не ще бѣде дадена, не разбирамъ защо ще я прѣдвиждаме! Може днешниятъ титуляръ на това Министерство да остане вѣренъ на думата си; но ние сме хора — съ какво сме гарантирани, че докрая на бюджетното упражненіе ще бждемъ депутати, а г. Людскановъ министъръ? Споредъ мене, най-добръ ще бѣде да отхвърлимъ този параграфъ. А г. Министра моля да не настоява за вотирането на каквато и да е сума засега. Ние трѣбва веднажъ за винаги да дадемъ да се разбере, че Министерскиятъ Сѣвѣтъ не може да разпорежда, освѣнъ въ кръга на законитѣ, и то като добръ държавенъ домакинъ, като добръ администраторъ на общитѣ интереси, като вѣренъ пазачъ на общитѣ блага, и че ние по никой начинъ и подъ никакви условия нѣма да утвърдимъ чрѣзъ своя вотъ едно беззаконіе, което, може би, не е чуждо и на осждителни сдѣлки. Ето защо азъ ще вотирамъ противъ този параграфъ, за да се съкруши произволътъ на Министерския Сѣвѣтъ. А като се постави въпросътъ на друга почва, върху друга основа, тогава ние ще обсъдимъ и сами ще рѣшимъ да плащаме ли, кому и колко.

Н. Поповъ: Г-да прѣдставители! Безспорно е, че Правителството или Министерскиятъ Сѣвѣтъ може да ангажира държавното съкровище само въ рамкитѣ на законитѣ; безъ законъ, безъ законно постановление то не може да ангажира интереситѣ на държавното съкровище. Това като казвамъ, азъ го казвамъ главно въ възражение на онѣзи мисли, които изказа г. Д. Цанковъ. Той излѣзе прѣдъ васъ и каза: възможно е да има ангажментъ, възможно е да ни дадатъ подъ сждъ и да ни осждятъ за врѣди и загуби. Азъ, именно, противъ това твърдѣние на г. Цанкова възставамъ и казвамъ:

толкова повече че има такава мисль между депутатитѣ, нека ние изхвърлимъ тая сума, нека отидатъ тѣзи фабриканти въ сждилището, нека ни осждятъ; и ако тѣ ни осждятъ, само тогава можемъ да я прѣдвидимъ въ бюджета; но дотогава ние не трѣбва да прѣдвиждаме нито една стотинка. Г-нъ Пипмановъ каза, че Държавата има договоръ съ фабриката и че този договоръ билъ ангажиралъ държавното съкровище. Г-нъ Ходжевъ се изказа по този въпросъ изчерпателно и подиръ неговата рѣчь азъ смѣтамъ, че бѣше свършено излишно да се говори по този въпросъ. Но ако станахъ, азъ направихъ това само лично да кажа на Дѣда Цанковъ, че той бѣше свършено неправъ въ своето заключение по този въпросъ. Ние не се боимъ отъ никакъвъ сждъ, когато има постановление, издадено противъ законитѣ на страната. Чл. 3 отъ закона за изпълнение закона за насърчение мѣстната индустрия е толкова ясенъ, толкова категориченъ, щото въ единъ сждъ нѣма да има нито сѣнка отъ съмнѣние. Туй ви го твърдя, г-да, по начинъ най-положителенъ, защото отъ нѣколкото думи, които размѣнихъ съ г. Гешова, той самъ, лично казва, че, когато се е внесло това въ Сѣбраието, имало се е прѣдъ видѣ, че се дава премия на производителитѣ на цвѣклото. Сетнѣ въ Министерския сѣвѣтъ станало дума, какъ и по какъвъ начинъ трѣбва да се раздаватъ премиитѣ; той намѣрилъ за неудобно да се отива при всѣкиго да се брой и да се раздаватъ премиитѣ и тогава заобиколилъ закона. А пъкъ и въ миналия режимъ, Радославовиятъ, е свѣсѣмъ заобиколенъ законътъ. Тогава и депутати, и министри — всички тия хора сж били съгласни на това. Тѣй щото, по този въпросъ ние трѣбва да се произнесемъ ясно и азъ мисля, че най-ясно е да отхвърлимъ този параграфъ отъ бюджета. И толкова повече, г-да, трѣбва да го унищожимъ, че г. Министърътъ се колебае по този въпросъ. Той не излѣзе да ви каже, че не трѣбва да се прѣдвижда параграфътъ въ тази или друга смисль; той каза: нека се прѣдвиди параграфътъ тѣй, както е, нѣма да се похарчатъ паритѣ. (Министъръ А. Людскановъ: Не „както е“!) И ние ще видимъ кому ще дадемъ — дали на фабрикантина или на производителитѣ. Е, моля ви се, така може ли? Г-нъ Министърътъ е добръ адвокатъ, той отъ начало още можеше да обмисли какъ да внесе този въпросъ; още повече, че той знае рѣчьта на г. Величкова, който е говорилъ въ Камарата по този въпросъ, и знае това, какъ е разсждавано по този въпросъ. Вѣрвамъ, че той е могълъ да събере всички свѣдѣнія, а тѣзи свѣдѣнія сж въ състояние да ни убѣдятъ, че ние трѣбва да изхвърлимъ изцѣло този параграфъ. Азъ вѣрвамъ, че вие ще се съгласите съ онова мнѣние, изказано отъ Народното Сѣбрание противъ този параграфъ. И отъ сждъ да се не боимъ: единъ сждъ винаги ще гледа на закона, а нѣма да гледа ангажментитѣ на едно правителство отъ едно министерско постановление. Трѣбва да се боимъ отъ едно лошо правителство, което въ дадения

случай може да злоупотреби съ тѣзи суми и съ държавното съкровище.

И азъ ви казвамъ, г-да, да се съгласите и азъ вървамъ, че това ще направи честъ на Събранието, което осжда злоупотребленията на бившия режимъ и бившитъ министри; сега се прѣдстави случай на Народното Събрание да бѣде вѣрно на своитъ убѣждения, на своята задача — да пази обществената пара.

А. Франгя: Г-да народни прѣдставители! За мене се каза, че не съмъ добръ разбралъ, затова взехъ думата вкратцѣ да кажа това, което мисля, като съжалявамъ, че не съмъ могълъ да го кажа тъй хубаво, за да се разбере. Нѣма да дрънкамъ много. Говори се за ангажменти и уважаемиятъ г. Цанковъ каза: има ли ангажментъ? И ако му кажатъ, има, тогава, щемъ не щемъ, трѣбва да платимъ. Този възгледъ е погрѣшенъ и, трѣбва да каже още, опасенъ, защото и по законъ, и по право ангажментитъ сж изпълними и задължителни, само които сж основани на законъ и които сж морални. Тѣ сж ангажменти. Щомъ като единъ ангажментъ не е основанъ на закона или е немораленъ, този ангажментъ не може да бѣде изпълнимъ било спрѣмо частни лица, било спрѣмо Държава.

Сега, по отношение на концесията, разправи ви г. Д-ръ Ходжевъ, но ще се позволи и на мене да кажа двѣ думи и азъ. Извѣстниятъ авторъ Лоранъ, който коментира гражданското право, между другото говори за концесията. Най-напрѣдъ говори той, че материята отъ публичното право е една своеобразна конвенция между двѣ страни. Даже казва той, че ако се приеме, че има единъ договоръ между двѣ страни, и правата и задълженията, които сж помежду тия двѣ страни, не сж *irrévocable*, не сж отъ ония права, които не сж отгѣняеми, той казва, че може да се отгѣнятъ. Искамъ да кажа, че даже ако имаше ангажментъ, за какъто г. Цанковъ искаше да каже, т. е. ако бѣше основанъ на закона и бѣше мораленъ, пакъ можеха да се отнематъ тия права, които се даватъ на основание на една концесия, защото винаги трѣбва да се изтълкува тая концесия *sui generis* въ полза на държавата, която я дава. Тия сж думитъ на извѣстния Лоранъ. Сега, ако вървимъ по пътя, че щомъ имаме ангажментъ, трѣбва да се подчинимъ и да плащаме, азъ ще кажа слѣдующето. Ако едно правителство, ако едно министерство наруши нашитъ закони и рѣши да продадемъ нашитъ гори или да отстъпимъ нашитъ митници или да отстъпимъ нашата Държава на друга държава и ако ни свикатъ и кажатъ: ангажментъ имаме спрѣмо друга държава, ние ще вдигнемъ ли рѣка и трѣбва ли да вдигнемъ рѣка въ такъвъ случай? Не. Тогава самъ г. Цанковъ ще ви каже: недѣйствителна рѣка и такъвъ ангажментъ ще се провали. Това е кресчендо, ако отидемъ по теорията, която се проповѣдва. Ще повторимъ пакъ, че ангажментътъ се изпълнява само когато е основанъ на закона или когато е мораленъ, а не когато е немораленъ. Това е първо.

Второ. По отношение на този ангажментъ, ако го приемемъ даже че е договоръ, че е конвенция, питамъ азъ: може ли за минута да бѣде този ангажментъ изпълняемъ, когато той е направенъ съ едно постановление, което ангажира нашитъ български финанси за 20 цѣли години? Ами че всѣка година имаме Народно Събрание! Може ли едно правителство да ангажира финанситъ на България за 20 години? (Н. Поповъ: Не може!) Ако не може, тогазъ ще се каже, че има нарушение. Ако този ангажментъ е основанъ на едно нарушение на закона, тогазъ този ангажментъ е ангажментъ, който трѣбва да се отхвърли.

Трето. Ако въ нашия законъ — чл. 3 отъ закона за допълнение закона за насърчение мѣстната индустрия — е казано изрично, че само Народното Събрание опрѣдѣля въ бюджета нужната сума за премии на мѣстното цѣвкло, питамъ: може ли единъ министерски съвѣтъ съ едно постановление да опрѣдѣля такава премия? Не може, защото е противъ закона. И ако не може, понеже е противъ закона, такъвъ единъ ангажментъ е съвършено незаконенъ, неизпълняемъ и незадължителенъ за насъ.

Четвърто. Можемъ ли, ако Народното Събрание е само господаръ, който опрѣдѣля такава една премия, безъ да опрѣдѣля колко на сто се дава, можемъ ли, казвамъ, да гласуваме една премия, която е опрѣдѣлена съ 5 на хилядата? Защото въ чл. 3 е казано: „Народното Събрание опрѣдѣля въ бюджета нужната сума.“ Но 5 на хиляда ако кажемъ, било 10 на хиляда, ние нарушаваме закона. Ако ние нарушимъ закона, тогава кой ще го изпълнява? Дѣто ще рѣче, че даже и да имаше формаленъ договоръ помежду едно правителство, което е прѣстѣпило закона, такъвъ ангажментъ можемъ да го оставимъ на страна и да кажемъ, че нѣма ангажментъ; азъ съмъ увѣренъ, че никой сждъ въ свѣта нѣма да ни осжди. И даже ако мене ми повѣрѣха процеса по този въпросъ, готовъ съмъ да заложа себе си и къщата си и ще ви кажа, че ще спечеля процеса.

Но има едно нѣщо. Понеже не можемъ тъй добръ основани да кажемъ, че не трѣбва да прѣдвидимъ премия, азъ направихъ прѣдложение, тъй като чл. 3 отъ закона за допълнение закона за насърчение мѣстната индустрия указва изрично, че Народното Събрание опрѣдѣля въ бюджета нужната сума. Ние сме Народното Събрание и трѣбва да опрѣдѣлимъ. Какво ще опрѣдѣлимъ? Не 5 на хиляда, а нужната сума. А коя о нужната сума — ние не знаемъ. Знаемъ само едно. Дадохъ ни да четемъ дѣлото — кои сж били министритъ, това ще покаже бѣджето — и видѣхме, че първия пътъ сж дадени 50.000 л., втория пътъ — 50.000 л., третия пътъ — 35.000 л. Азъ казахъ отъ само себе си: най-напрѣдъ да туримъ въ бюджета 65.000 л. Виждамъ, обаче, че първата година се е произвело цѣвкло — азъ не прѣдърѣшвамъ въпроса кому да се дава премия — 6.000.000 кгр., втората година — 7.000.000 кгр., третата година — 9.000.000 и толкозъ килограма.

Тази година може да имаме 27.000.000 кгр. Като направим една сметка приблизително, не 5 на хиляда, можем да дадем само една опрѣдѣлена сума. Коя ще бѣде? Азъ рѣкохъ 100.000 л. Защо казвамъ туй нѣщо? Защото искамъ съ бюджета да унищожимъ постановлението. Ние ще прѣдвидимъ въ 92 статия по-голѣмъ размѣръ за да унищожимъ другитѣ постановления: „премия за приготвено мѣстно цвѣкло“. Не казваме кому ще се даде тая премия. Казваме, първо, че приемаме всѣка година да се туря въ бюджета една премия и, второ, не приемаме вече 5 на хилядата. По тоя начинъ, азъ мисля, че се урежда въпросътъ и още повече, когато самъ г. Министърътъ на Търговията и Земледѣлието казва тѣй: понеже тия пари се даватъ накрай годината и понеже трѣбва непрѣмѣнно на основание едно прѣдложение да се изтълкува законътъ, то тоя законъ трѣбва да се изтълкува отъ Народното Събрание, и понеже имаме сесия прѣзъ октомврий мѣсецъ, азъ ще направя туй прѣдложение, вие ще изтълкувате закона и ще се дадатъ тия пари тамъ, дѣто трѣбва, а дотогава нѣма да даваме паритѣ. Но казватъ нѣкои, че до октомврий мѣсецъ може би ние да не бѣдемъ депутати, нито г. Министърътъ да бѣде на червената маса. Азъ ще кажа, че даже ако се приеме туй нѣщо, че нито ние ще бѣдемъ депутати въ октомврий мѣсецъ, нито г. Людскановъ ще бѣде Министъръ на Търговията, и да дойде другъ на неговото мѣсто, пакъ не може да унищожи това, което азъ прѣдлагамъ въ бюджета. Защото, ако приемемъ цифрата 165.000 л., понеже тя не е нищо друго освѣнъ 5 на хиляда на 27.000.000 кгр. цвѣкло, той ще каже: вие гласувахте — дайте паритѣ. Но ако направимъ тѣй, както казвамъ азъ, даже и другъ министъръ да бѣде, не ще даде паритѣ. Ще ги дадатъ на онѣзи, които иматъ това право. Помоему, ако се даде прѣмо на фабриката, или на производителя, сѣ едно е, защото ако ги дадемъ на фабриканта, той ще даде по-голѣми цѣни на цвѣклото, а ако ги дадемъ на производителитѣ на цвѣклото, тѣ ще го продаватъ по-евтино на фабриканта. Тѣй че, сѣ едно е; или да почнемъ отгорѣ, или да почнемъ отдолу, сѣ се дава премията на онзи, който обработва цвѣклото. Дѣто ще рѣче, по този въпросъ не може и дума да става, че премията се дава на онзи, който обработва цвѣклото; но сѣ пакъ взима се отъ фабриката, защото, ако фабриката има премия 5%, понася ѝ да купува цвѣклото по-скъпо. Та на туй основание азъ мисля, че по-хубаво ще бѣде да се приеме прѣдложението, което направихъ. Моето прѣдложение е тѣй: „Премия за изработено мѣстно цвѣкло, съгласно чл. 3 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия — 100.000 л.“

По отношение на г. Пипмановитѣ доводи, азъ станахъ пишманъ, че го изслушахъ, защото той нѣма да убѣди никого. Той казва, че имало договори между селянитѣ-земледѣлци и фабриката, като че ли тѣ сж създали ангажментъ на Държа-

вата къмъ фабриката, и оттамъ такава теория. И като се основава на фалшива почва, докарва и фалшиви резултати. Азъ имамъ честь да му кажа, че договоритѣ между частнитѣ лица, обработвачи на земята, които произвеждатъ цвѣкло, никакъ не ангажиратъ никого. Концесията пъкъ сама по себе си, ако вземемъ една концесия *sui generis*, ангажира дотолкова, доколкото права и привилегии сж прѣдвидени въ нашия законъ, илюст онова, което *ad hoc* се прѣдвижда въ чл. 3 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия, и само туй.

По отношение на това, че ужъ фабриката щѣла да затвори работилницитѣ и да си отиде оттукъ, азъ мисля, че това е наивна работа, която даже отговоръ не заслужава.

По отношение на това, че цвѣклото се купувало само за 20 л., честь имамъ да му кажа, че видѣхъ отъ дѣлото, че има контракти съ 15, 16, 18 и 20 л. хилядото килограма, и още нѣщо повече ще ви кажа. Има едно заявление отъ управителя на фабриката, въ което е казано слѣдующето: „Азъ желая уголѣмение на премията отъ 5 на 8 л. на хилядото килограма“ — подчертавамъ това, — „само когато почнемъ да купуваме цвѣклото повече отъ 20 л. хилядото килограма.“ Дѣто ще рѣче, той самъ-самичъкъ не се ограничава на 5-тѣ лева, но иска да отиде и по-нагорѣ. Сега ние се опасяваме, че понеже този човѣкъ прикрито е взелъ въобщо цѣла България като монополъ въ концесия, въ районъ, както казва законътъ, утрѣ отъ минута на минута нашитѣ селяни, когато ще има много произведение, ще му дадатъ цвѣклото по-евтино и тогава кждѣ ще му отиде краятъ. Защото извѣстно е, че фабриката не е едно цѣло, а тукъ е една рафинерия и има три-четири мѣста, дѣто се прави онзи бѣлъ пѣськъ — меласата, който се прѣнася въ фабриката и, слѣдъ като се прѣработи, се получава чиста захаръ. Та, като се опасява отъ това нѣщо, затова законодателтъ казва, че Народното Събрание всѣка година прѣд-вижда, опрѣдѣля една премия. Ако трѣбва, утрѣ, като видимъ, че фабриката ще пропадне, и като видимъ, че изработва много цвѣкло, азъ ще бѣда първиятъ да викна: дайте по-голѣми премии било на селянитѣ, било на фабриката. И затуй, именно, не е опрѣдѣлено каква премия да се дава, 5, 6, 7, 8 или 10 на хилядото. Казаха ви, че въ Ромънския захаръта за мѣстна консомация има премия 16%. Азъ ви казахъ, че трѣбва да туримъ 100.000 л., за да не увеличаваме и редовния приходенъ бюджетъ. Напр., имаме приходенъ бюджетъ, но ние сме тукъ увеличили бюджета на г. Министра на Търговията и Земледѣлието горѣ-долу съ 30.000—40.000 л., и той казва, че трѣбва да се намѣрятъ източници, за да се облекчи приходниятъ бюджетъ. Затова, като туримъ 100.000 л., ще спечелимъ 65.000 л., и да прѣдоставимъ на волята на Министра самъ-самичъкъ да изтълкува закона, кому да се даде премия, защото премия трѣбва да се даде.

Това имамъ да кажа и настоявамъ още на моето предложение, като най-покорно моля г. г. народнитѣ прѣдставители, ако сж ме разбрали хубаво, да приематъ прѣдложението, което изказахъ по този начинъ: „Премия за изработено мѣстно цвѣкло, съгласно чл. 3 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия — 100.000 л.“

Д. Христовъ: Слѣдъ обстоятелственитѣ рѣчи, които се държаха за и противъ; слѣдъ онова, което бѣше казано за онова право, което претендира фабриката да има на основание задълженията на Министерския Сѣвътъ спрѣмо нея, което отъ мотивитѣ, изложени отъ г. г. прѣдговорившитѣ, се вижда, че не е задължително, тъй като не се движи въ кръга на сѣществующитѣ закони, а чрѣзъ всички онѣзи ангажменти, които Министерскиятъ Сѣвътъ дава на различни лица и концесионери, могатъ да бждатъ задължителни само тогава, когато почиватъ върху постановленията на сѣществующитѣ закони, — менѣ остава да повтора съ нѣколко цифри онѣзи положения, които бѣха показани отъ нѣкои оратори, относително привилегиитѣ или прѣимущества, въ които захарната фабрика е поставена въ нашата страна. Затова ще бжда съвършено кратъкъ.

Условията, въ които е поставена тукашната захарна фабрика спрѣмо конкурентитѣ отъ странство, азъ мисля, че сж доста, за да може тая фабрика съ своето производство да издържи иностранната конкуренция и, второ, да може да осигури съответствующитѣ лихви или дивиденди на вложенитѣ капитали. Фабриката спрѣмо иностранната захаръ, прѣимуществено бохемската, австрийската захаръ, която има най-голѣмъ вносъ даже досега у насъ, до послѣднитѣ години единственъ прѣимущественъ артикулъ въ нашия пазаръ, има слѣдующитѣ условия. Срѣщу тази експортна премия, която се дава на иностранната, австрийската захаръ, като най-голѣмъ вносителъ въ нашия пазаръ, въ размѣръ седемъ до осемъ фиоринта, или 15—16 л. на 100 кгр. захаръ отъ надлежното правителство, въ замѣна на това нашата захарна фабрика има слѣдующитѣ прѣимущества. Първо, тя се ползува отъ транспортнитѣ разноси, които падатъ въ тежестъ на експортируемата се въ България иностранна захаръ. Така, за единъ вагонъ захаръ, изнесенъ отъ Виена, размѣръ на 10.000 кгр., иностранныятъ експортаторъ плаща 516 л. зл., които приблизително се равняватъ на 560 даже 600 л. Захаръта, обаче, внесена у насъ, е прѣимуществено бохемска захаръ; слѣдователно, прѣдполага се, че транспортътъ ще бжде по-голѣмъ, тъй като Виена е по-близо, отколкото Бохемия. Прочее, въ нейна полза има една економия сравнително иностранната захаръ въ размѣръ на 5 л. Мѣстната фабрика е освободена отъ митото, което плаща иностранната захаръ и което е удобно за протекция на мѣстната индустрия. На 100 кгр. захаръ плаща иностранната захаръ 20 л., отъ което мито

се освобождава мѣстната захарна фабрика и което мито пада въ тежестъ на импортаторитѣ у насъ. Освѣтъ това, както се забѣлѣжа по-напрѣдъ, тѣ иматъ захарно цвѣкло, плащано на нашитѣ производители по-евтино, отколкото плащатъ на производителитѣ въ другитѣ страни, по-евтино, отколкото плащатъ напр. въ Австрия, чиято захаръ прѣдставлява най-важната конкуренция на нашитѣ производители, тъй като тамошното цвѣкло 1.000-та кгр. струва между 28 и 30 фр., а въ нѣкои случаи даже и по-скѣпо, тогава когато нашето се колебае между 15 и 20 фр. хилядата килограма, отъ които се произвеждатъ 120, 130, а, може би, и 140 кгр. захаръ; а пъкъ на 100 кгр. по-евтино плащано цвѣкло възлиза на една сума отъ около 6 л. Прочее, събрани тѣзи елементи, които компониратъ пазарната цѣна, имаме слѣдующитѣ прѣимущества: че когато иностраннытѣ импортатори се ползуватъ съ привилегия, унифицирано плащана въ размѣръ 15—16 л., мѣстнитѣ производители се ползуватъ съ слѣдующитѣ прѣимущества: транспортъ 5 л., мито 20 л., по-евтино цвѣкло 6 л., а всичко 31 л. Прочее, разликата въ тѣзи привилегии се изразява съ цифрата 16 л. на 100 кгр. захаръ. Ето, слѣдователно, онази привилегия, която дава гаранция на една успѣшна конкуренция на мѣстнитѣ производители спрѣмо иностраннытѣ импортатори. Въ полза на това трѣбва да прибавимъ още и слѣдующитѣ условия, които иматъ ако не рѣшающе, то поне значително влияние върху компонирането на пазарната цѣна: тѣ иматъ по-евтини рѣцѣ, иматъ, освѣтъ това, за вътрѣшния транспортъ 35% по-евтино, отколкото иностранната захаръ; иматъ по-евтини вѣглища, освобождава се всичката имъ машинерия, необходима за фабрикуването, отъ мито; дѣто ще каже, даватъ имъ се редомъ съ първитѣ прѣимущества още и други, които безспорно ги поставятъ въ по-благоприятни условия. При такива условия, азъ мисля, че даването на една премия въ размѣръ на 165.000 л. годишно, съответствующи на около 30.000.000 кгр. цвѣкло, изкарано отъ производителитѣ и прѣработено отъ фабриката, мисля, че това ще бжде една премия, дадена не за полза на производството, но по-скоро за интереса на капиталата на компанията, който е вложенъ въ захарното производство.

Отъ ония обяснения, които даде г. Министерътъ при разискванията, които станаха по интерпелацията на г. Ходжева, излизаше, че около 3 милиона франка сж били вложени отъ прѣдприемачитѣ на захарната фабрика. Ако ние имъ отпуснаме премия въ размѣръ 165.000 л. годишно, то въ продължение на 20 години, ще имаме една сума тъкмо толкова, колкото е достатъчна да амортизира този капиталъ, който е вложенъ, като иматъ въ замѣна всичкитѣ прѣимущества, които изброихъ и които ще иматъ рѣшающе значение за онѣзи голѣми дивиденди, които акционеритѣ ще получаватъ отъ захарната фабрика.

Понеже като най-важно обстоятелство въ полза на премията, която се дава, бѣше, че фабриката указва голѣмо влияние на мѣстната култура, като кара производителитѣ да прѣминатъ отъ една по-екстензивна къмъ една по-интензивна култура; понеже се изтъкваше това обстоятелство, за да се покаже, че съ обработването на цвѣклото земе-дѣлческото население се особено ползува, азъ ще кажа, че колкото и да поддържаме принципа на покровителството, принципа на премиитѣ, мисля, че не трѣбва да отиваме толкова далечъ съ този принципъ, щото да се обърне въ концѣ-концовъ въ фискална тежестъ, защото когато се даватъ премии и вноснитѣ мита се увеличаватъ, има се за цѣль да се протежира производството въ замѣна на ония блага, които ще бѣдатъ получени за полза на населението. Отъ 27—30.000.000 кгр. цвѣкло, което се изкарва при настоящитѣ условия и което съответствува по 3.000 кгр. на единъ декаръ, на едно количество около 9.000 декара обработваема земя, казвамъ, тия 9.000 декара, помножени на разликата, която земеделецътъ получава, пакъ споредъ даннитѣ, които прочете г. Министърътъ — разлика, която се колебаеше между 25 л., ако земята се сѣеше съ жито и 40—45, ако се сѣеше съ цвѣкло, — помножена тази разлика на 9.000 декара, ще получимъ една сума отъ около 180—200.000 л. въ полза на населението, полза, която, отъ друга страна, изгубва своето значение отъ тѣзи суми, които ще бѣдатъ дадени като премия на захарната фабрика.

Прочее, азъ не бихъ искалъ да поддържаме една такава индустрия, която може да бѣде полезна, но не трѣбва да живѣе за смѣтка на бюджета, въ името на една особена идеология, въ името на интереситѣ на нашето земеделческо население, да увеличаваме не за смѣтка на производството и начина на производството, но за смѣтка на тия квазиангажменти, които сѣ сключени между Българското Правителство, кой знае по какви мотиви, и фабриката. (Д-ръ А. Ходжевъ: Несжествующи!) Ето защо, казвамъ, по тия съображения, които изказахъ, по тия данни, които говорятъ доста убѣдително, че фабриката, като оборва влиянието на экспортната премия, на нейнитѣ конкуренти, прѣимуществено на австрийската захаръ, пакъ се поставя въ такива благоприятни условия; че може, като унищожи влиянието на 16-тѣ франка, пакъ да има 16 л. печалба на 100 кгр.; да се отиде по-далечъ, ще каже да се осигури на тази фабрика въ продължение на 20 години една сума отъ 3 милиона лева, достатъчна за да амортизира нейния капиталъ и, отъ друга страна, да се ползува съ голѣми дивиденди. Азъ мисля, че тази сума не трѣбва да се поставя, и моето мнѣние е, че трѣбва да се зачеркне съвършено.

Наистина, изтъкваше се едно обстоятелство, прѣдъ което трѣбва да се спремъ. Дали фабриката, слѣдъ като е сключила този контрактъ съ Правителството и, по всѣка вѣроятностъ, е усилила

своето производство, дали тя сама нѣма да направи една стачка въ тази смисль, като затвори вратата на фабриката и хвърли онова въ голѣмо количество произведено цвѣкло тази година. Азъ мисля, че таквъ единъ опитъ отъ фабриката едва ли би билъ направенъ, и ето защо: защото може, наистина, да направи една пакостъ на земеделцитѣ, но понеже е вложила сравнително единъ голѣмъ капиталъ, тя нѣма да мисли само за тази година, а, сигурно, ще мисли и за слѣдующитѣ години, и една такава провокация по отношение на населението ще има за послѣдствие това, че сама тя ще разколебае довѣрието и кредита си между производителитѣ на цвѣклото и, слѣдователно, цвѣклото, разпространено съ толкова мъка, може би, за бѣднѣе негово производство да бѣде намалено и съ туй, въ послѣдна смѣтка, загубата ще бѣде пакъ за захарната фабрика, а не за производителитѣ. Ето защо казвамъ, че такива провокационни мотиви едва ли могатъ да ни ръководятъ, и азъ мисля, че този страхъ, поне по моето мнѣние, е неоснователенъ, и по тая причина ще гласувамъ противъ тази премия, която, както нѣкои казваха, се дължи на нѣкои подполни мотиви.

Министъръ А. Людскановъ: Г-да народни прѣдставители! Въпросътъ, наистина, е толкова важенъ самъ по себе си, че е справедливо повдигането на тия разисквания и твърдѣ основателно се говори по тоя въпросъ, обаче, менъ ми се струва, че пакъ не се погледна на него най-правилно, както би трѣбвало да се погледне. Азъ заявихъ прѣди да пристѣпя да говоря по сжщността на работата, че Министерството и азъ лично не правимъ кабинетенъ въпросъ отъ този кредитъ. Ние сме заварили едно положение, изтъкваме го прѣдъ васъ и оставяме на васъ да приемете или да отхвърлите кредита; обаче, за достоинството на Българското Правителство, азъ си зададохъ трудъ, изучихъ въпроса и ви моля, като се освѣтлите, да го рѣшите най-правилно. Водимъ отъ туй съображение, честъ имамъ да ви дамъ слѣдующитѣ данни по този въпросъ. Ако сме турили тия 165 хиляди лева, което значи, че сме турили 5 л. на хилядата килограма цвѣкло, то е било затуй — азъ отсега се отказвамъ да формулирамъ 5 на хилядата и приемамъ да се каже, „съгласно чл. 3“, — то е било, казвамъ, само затуй, защото азъ имахъ тритѣ бюджета прѣдшествующи, както сѣ формулирани: бюджетитѣ отъ 1898, 1899 и 1900 г., и, разбира се, ако се явихъ да направя тоя бюджетъ за 1901 г. тѣй, то е, че азъ имахъ прѣдъ видъ кредититѣ, прѣдвидени въ послѣднитѣ три бюджета, и постановленията нееднократни на Министерския Съвѣтъ. Като имахъ тѣзи нѣща прѣдъ видъ, азъ бѣхъ длъженъ, за достолюбието на Министерството — защото Министерството е една морална личностъ и въ нейнитѣ дѣйствия трѣбва да има извѣстна послѣдователностъ, suite, извѣстенъ принципъ, — азъ бѣхъ длъженъ, казвамъ, да прѣдвидя тоя кредитъ така.

Сега, почитеният г. Франгя казва да се прѣдвидятъ само 100.000 л. Азъ ще се съглася съ него за редакцията, понеже никакъ не държа за редакцията; може би, така да е по-правилно: „премия за мѣстното цвѣкло, съгласно чл. еди-кой си отъ закона“. Съгласенъ съмъ. Но защо г. Франгя туря 100.000 л. и защо азъ турямъ 165.000 л. Коя е неговата норма и коя е моята? Ако вие приемете принципа, че трѣбва да се даде премия по 5 л. на 1.000-то килограма цвѣкло — а ще видимъ послѣ какъ и кому, — тогава по-правилно би било да приемете това, което азъ прѣдлагамъ, именно 165.000 фр., понеже г. Франгя нѣма съ какво да мотивира защо иска 100 или 300 или 400.000 фр. (А. Франгя: Азъ казахъ, че не искамъ да се казва 5%₀₀.) Азъ говоря това, което разбрахъ. Ако турямъ 165.000 л., не турямъ онова, което фабриката иска. Фабриката ми пише едно писмо отъ 11/24 юлий, съ което иска премия 250.000 л. Азъ не прѣдвидѣхъ 250.000 л., а прѣдвидѣхъ 165.000 л., понеже споредъ напистѣ свѣдѣния, ако се вземе една рационална премия, която послѣ Министерскиятъ Съвѣтъ може да опрѣдѣли, когато изучи въпроса, туй трѣбва сега да се вотира. Тѣ мислятъ да имъ се даде 250.000 л., но то е въпросъ второстепенъ. Принципиалниятъ въпросъ е: трѣбва ли да се прѣдвиди въ бюджета една сума за премия, безразлично дали тя ще бѣде 100, 150 или 200 хиляди лева? Помѣму би трѣбвало да се прѣдвиди една сума. Съ това нѣма да прѣдрѣшимъ въпроса. (Д. Ризовъ: Ние ще санкционираме съ това едно незаконно рѣшение на Министерския Съвѣтъ!) И на туй ще отговоря. За да бѣде справедливо вашето рѣшение, изслушайте какви министерски постановления има. Тия министерски постановления ще ги чета дословно и вие ще видите, че не сж само отъ едно министерство Радославова или Иванчова, та да кажемъ, че сж вземени прибързано или не знамъ какъ, ами такива постановления има и отъ едно друго министерство, по-прѣдидно. На 23 септемврий 1897 г. ето какво гласи постановлението на Министерския Съвѣтъ: (Чете.) „Възлага се на Министерството на Търговията и Земледѣлието да прѣдвиди въ бюджета си за идущата 1898 г. единъ кредитъ отъ каквато сума намѣри, че ще се добие нужда за премия, която да се дава на г. г. Zaylen, Dorzée et Dirix въ размѣръ 5 л. на 1.000 кгр. цвѣкло, изработено отъ тѣхъ при фабрикуването на захаръ. Това казва Министерскиятъ Съвѣтъ въ 1897 г. на 23 септемврий. Вие знаете, че тогава не бѣше нито Иванчовиятъ, нито Радославовиятъ кабинетъ на власт. Явява се сега едно второ постановление — първото бѣше само за една година. И дѣйствително, въ 1898 г. Министерскиятъ Съвѣтъ, който е билъ тогава, възъ основание на закона, като го е разбиралъ така, е вписалъ кредита, ето какъ: (Чете.) „§ 45. Премия за изработеното цвѣкло отъ захарната фабрика“ въ скобки „по 5 л. на хилядата килограма.“ Значи, че едно Народно Събрание е дошло тацитно да утвърди постановлението на Министер-

ския Съвѣтъ. Вие сте властни да отмѣните едно постановление на Министерския Съвѣтъ или да го утвърдите, но въпросътъ е много тънъкъ, юридически, и ако отиде работата въ сѣдилището, не зная дали г. Франгя нѣма да се лиши отъ кѣщата си, която залага. Както и да е, тукъ има едно постановление на Министерския Съвѣтъ, приведено въ изпълнение съ така прѣдставения бюджетъ, и утвърдено отъ Народното Събрание. (Д. Ризовъ: Добрѣ, но само за една година!) Добрѣ, и азъ ви искамъ само за една година да гласувате, не ви искамъ за 20 години. Сега идва другъ Министъръ на Земледѣлието и Търговията и въ слѣдующата 1899 г. пакъ едно Народно Събрание, така сжщо властно като насъ да вързва и развързва кесията на народа, и въ § 44 на бюджета казва: (Чете.) „за премия на изработеното цвѣкло отъ захарната фабрика“ и пакъ въ скобки „по 5 л. на хилядата“. Значи, второто Народно Събрание, може би сжщото, но въ друга сесия гласува пакъ подобно нѣщо. Сега 35.000 или 50.000, или 100.000, то е безразлично. Ние прѣдвиждаме единъ кредитъ за едно нѣщо, което е въ течение на производство. Сега се произвежда цвѣклото, а нито азъ, нито фабриката може да ви каже колко ще се изработи.

Въ 1900 г. идва ново Правителство, състояще отъ съвсѣмъ други лица. Знаете какъ е вземено тѣхното постановление. Азъ признахъ завчера, че дахъ на г. Д-ръ Ходжева сж вѣрни, обаче, има едно постановление на Министерския Съвѣтъ отъ 20 юлий 1900 г., което гласи слѣдующето: (Чете.) „Първоначалната премия отъ 5 л. за всѣки 1.000 кгр. цвѣкло, изработено въ захаръ, си остава сжщата за до края на респективнитѣ срокове на двѣтѣ поменати концесии; обаче, Министерскиятъ Съвѣтъ ще изходатайствува отъ Народното Събрание една допълнителна премия отъ 3 л. за всѣки 100 кгр. изработена захаръ, която ще се изнася въ странство“ при извѣстни условия, които нѣма да ви цитирамъ. Значи, другъ Министерски Съвѣтъ дохожда въ 1900 г. и той постановява сжщото. И не стига че и той постановява, но дохожда и отъ другъ съставъ едно Народно Събрание и то гласува въ § 28 така: „за премия на изработеното мѣстно цвѣкло въ захарнитѣ фабрики“ — тамъ бѣше „отъ захарнитѣ фабрики“, а тукъ „въ захарнитѣ фабрики“, и пакъ въ скобки е казано: — „5 на 1.000-та.“ Това сж постановления на Министерския Съвѣтъ, това сж рѣшения на Народното Събрание, и вие, каквото щете и да казвате, вашето постановление не може да отмѣни тия рѣшения на Народното Събрание и тия постановления на Министерския Съвѣтъ. (Д. Ризовъ: Тѣ сж минали!) Вие сте властни да вземете каквото щете рѣшение; но когато дойдемъ да тълкуваме единъ законъ, вие чухте онзи день и г. Каравелова, и г. Данева, който не е отъ послѣднитѣ юристи, а е отъ най-първитѣ, какъ тълкува закона — азъ благодаря на Ломския народенъ прѣдставителъ г. Поповъ, който ми направи комплимента, че и азъ съмъ единъ отъ

тѣхъ. Азъ ще ви кажа, ако азъ не давамъ едно окончателно мнѣние прѣдъ васъ, макаръ че премията е изтрѣгната по единъ не толкова редовенъ начинъ, сѣ таки азъ днесъ абсолютно не мога да се произнеса, и се радвахъ когато се прѣдлагаше, щото въпросътъ да се рѣши отъ една комисия. И ще ви кажа защо. Въпросътъ за концесиитѣ въ правото е единъ отъ най-мѣжнитѣ въпроси. Въпросътъ за концесиитѣ е такъвъ, щото, както казва въ своитѣ съчинения самъ единъ отъ виднитѣ цивилисти, Лоранъ, и досега юриститѣ не могатъ да се съгласятъ да дадатъ една дефиниция на концесията, на контракта, който се сключва при една концесия. Той казва, че концесиитѣ сж конвенции *sui generis*. Въ своето съчинение върху гражданското право, т. 6, № 35, Лоранъ казва: (Чете.) „Правата, които тя, концесията, дава, произтичатъ било отъ специалнитѣ условия, изрично вписани въ акта на концесията, било отъ условията, произхождащи отъ прѣдполагамата воля на странитѣ и отъ правилата на справедливостта.“ Такива сж концесиитѣ. Концесиитѣ биватъ два вида: законодателни и административни. Законодателни сж ония, когато, напр., Народното Събрание отдаде на концесия постройката на една желѣзница и дойде да утвърди това съ единъ вотъ; а административни сж тия, когато Правителството, като еманация на Народното Събрание, като делегирана отъ него власт, дѣйствува отъ името на народа и може да даде концесия. (Д. Ризовъ: Ама ако законътъ му дава право!) Концесия, дадена по законодателенъ редъ, подлежи на тълкуване отъ сѣдилищата, съгласенъ сѣмъ. А концесия, дадена по административенъ редъ, по принципа за раздѣлението на властитѣ, не подлежи на тълкуване отъ сѣдилищата. Разпорежданията на администрацията сж *irrévocables* и сѣдилището не може да прѣцѣнява дѣйствиетата на Министерството, когато се касае за една административна концесия, или за едно административно дѣйствие, защото тогава нѣма да има администрация, ако се позволява, щото принципътъ за независимостта на администрацията да се нарушава. Въ случая, какво имаме? Като се е основавалъ на тълкуванието на единъ законъ, който, каквото и да говорите, може да се тълкува тъй или иначе — както чухте, най-виднитѣ наши юристи въ тая зала тълкуватъ различно този чл. 3, — намѣрилъ се е единъ министерски съвѣтъ въ 1897 г., който е изтълкувалъ тъй чл. 3 отъ закона. Независимо отъ това, намѣрила се е една Камара, която мълкомъ, да кажемъ, или косвено е потвърдила туй рѣшение. Намѣрилъ се е и другъ министерски съвѣтъ и отишълъ та далъ повече. Значи, тѣ си присвояватъ едно право, което само едно Народно Събрание може да даде. Може би, да имате право за това, съгласенъ сѣмъ, защото по въпроси когато се задѣлжава фискътъ, и то по този начинъ, както е тукъ, на администрацията не може да се делегира такава власт, понеже би могла да отиде много далече; истина е, че подобни конвенции трѣбва да

се тълкуватъ стриктно, ограничително. Тѣ не сж само въ тежестъ, но и въ полза на Държавата, тамъ има косвени облаги за нея. Нѣма нужда да говоря по това, но азъ ви говорихъ онзи день, макаръ и да се опровергава отъ г. Киркова и др., но сѣ таки тази фабрика е направила доста, за да въведе една интензивна култура и накара най-заспалитѣ наши граждани, попитѣ, да се заематъ съ културата на цѣвклото. (А. Краевъ: Това е безспорно!) Това е, разбира се, една грамадна полза. Както и да е, безвъзмездно е дадена концесията, срѣщу която Правителството не е имало прѣма полза, но косвена полза е имало.

Ако е въпросътъ толкова деликатенъ, дѣто има редъ постановления на Министерския Съвѣтъ и утвърдени отъ Народното Събрание чрѣзъ прѣд-виждане суми въ разни бюджети, азъ ви питамъ: сега, като имаме тѣзи постановления, за достоинството на правителствата и на рѣшенията на Народното Събрание, които трѣбва да бѣдатъ неизблеми, не трѣбва да ги отмиѣняваме по течението на идеитѣ, които циркулиратъ за единъ или другъ въпросъ, казвамъ, не е ли по-добро туй, което азъ прѣдлагамъ. Азъ ви казахъ, че не правимъ отъ това министерски въпросъ, понеже ние не сме сключили тая конвенция. Понеже въпросътъ е толкова важенъ, не е ли по-добро моето прѣдложение? (Д. Ризовъ: По-добръ е да дадемъ на европейцитѣ да разбератъ, че ние не сме „ориентъ“, а сме една културна страна!) Моля Ви се, изслушайте ме, както и азъ Ви изслушахъ, не ме прѣсичайте. Въпросътъ е толкова важенъ, че заслужава да се изслушаме, г-да депутати. Вие сте пакъ властни да го рѣшите, както обичате. Касае се, г-да народни прѣдставители, първо, за честьта и достолюбието на едно или двѣ правителства и, второ, за честьта и достолюбието на едно Народно Събрание, което не може да се допусне, че току-така зря е гласувало да се дава премия 150.000 л. Касае се за една концесия и хората иматъ писмо отъ Министерския Съвѣтъ. Признавамъ, че когато тая компания е дошла въ България и на 31 май 1897 г. е турила основния камъкъ на фабриката, тя не е имала прѣдъ видъ тѣзи премии и не може да говори днесъ за *droit acquis* — тя не е имала това право, но е имала други права, които ѝ дава законътъ за насърчение на мѣстната индустрия, — обаче, намѣрили се български правителства и народни събрания, които подъ редъ сж взимали и утвърждавали подобни рѣшения. Не ви карамъ да направите схщото това нѣщо; но прѣдвидѣте единъ кредитъ, съ което, безъ да го прѣдрѣшавате, ще запазите вѣнкашната страна на въпроса. Азъ ви заявявамъ, понеже въпросътъ е отъ толкова деликатно естество, оставѣте на една комисия, оставѣте на Правителството, нѣма да се ангажирамъ, въ идущата сесия пакъ ще ви сезираме. (Д. Ризовъ: Може да паднете!) Най-добръ е да възложите този въпросъ на една комисия отъ вашата срѣда. (А. Франгя: Комисията, която даде подѣ

сждъ министритѣ и за туй нарушение.) Можете да давате министритѣ подъ сждъ за тия нарушения, властни сте, обаче, вие гласувахте толкова много други кредити, споредъ еди-кой си членъ, вие дадохте премии за овошарството, за копринарството и пр., съгласно еди-кой си членъ отъ закона за насърчение на мѣстната индустрия, безъ съ това да утвърдите постановленията на Министерския Съвѣтъ, които, позашему, може да сж незаконни. По въпроса, дали Правителството има ангажментъ или нѣма, както г. Цанковъ искаше да му се отговори, е много мъчно да се отговори. Ако можехъ, азъ още онзи день щѣхъ да ви отговоря и нѣмаше защо да разискваме два дена по този въпросъ.

Та, казвамъ, прѣдъ видъ на тѣзи рѣшения на Министерския Съвѣтъ, прѣдъ видъ на достолѣпнието на правителствата и на народнитѣ събрания, които сж били по-напрѣдъ, оставѣте въпроса на една комисиия, както г. Малиновъ искаше, но вотирайте този кредитъ, и послѣ ние ще видимъ дали тази премия трѣбва да се даде на земледѣлцитѣ, или на фабриката и по колко.

Прѣдсѣдателъ: Двѣ прѣдложения сж направени по тоя параграфъ, отъ г. Франгя и г. С. Димитровъ; има и прѣдложение за отхвърляне на параграфа.

Прѣдложението на г. Франгя гласи както слѣдва: (Чете.) „§ 92. Премия за изработеното мѣстно цвѣкло, съгласно чл. 3 отъ закона за насърчение на мѣстната индустрия — 100.000 л.“

Прѣдложението на г. С. Димитровъ гласи както слѣдва: (Чете.) „Премия за произведеното цвѣкло, за мѣстната захарна фабрика, по 5 л. на 1.000 кгр.“ Сумата не е опрѣдѣлена, г-нъ С. Димитровъ.

С. Димитровъ: Както е опрѣдѣлена въ бюджета.

Прѣдсѣдателъ: Значи, остава 165.000 л.

Министъръ А. Людскановъ: Ако се приеме по бюджета, азъ съмъ съгласенъ да се не казва „по 5 л. на 1.000 кгр.“, а да се каже „съгласно чл. 3 отъ закона за насърчение на мѣстната индустрия“.

Прѣдсѣдателъ: Г-нъ Министърътъ не настоява на редакцията, но иска сумата да остане както е.

Турямъ на гласуване най-напрѣдъ прѣдложението на г. Франгя. Моля ония, които сж за него, да вдигнатъ ржка. (Двама-трима вдигатъ.) Събранието не приема.

Турямъ на гласуване прѣдложението на г. С. Димитровъ. Моля ония, които сж за него, да вдигнатъ ржка. (Никой не вдига.) Събранието не приема.

Турямъ на гласуване самия параграфъ, безъ думитѣ „по 5 л. на 1.000 кгр.“, а съ думитѣ „съгласно чл. 3 отъ закона за насърчение на мѣстната индустрия“. Моля ония, които сж за параграфа,

тѣй измѣненъ, да вдигнатъ ржка. (Меншество.) Събранието не приема. Параграфътъ пада.

Докладчикъ Я. Забуновъ: (Чете.) „§ 91. За непрѣдвидени разходи, за 4 мѣсеца 1.000 л.; за 8 мѣсеца 3.834, всичко 4.834 л.“

Прѣдсѣдателъ: Турямъ на гласуване тоя параграфъ. Моля ония, които го приематъ, да вдигнатъ ржка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Я. Забуновъ: (Чете.) „§ 92. Запазенъ фондъ (2% отъ вещественитѣ разходи).“

Прѣдсѣдателъ: Турямъ на гласуване тоя параграфъ. Моля ония, които го приематъ, да вдигнатъ ржка. (Болшинство.) Събранието приема. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Общата сума?)

Прѣдсѣдателъ: Тя не може да се каже сега: трѣбва да се прѣсмѣтне.

Д. Ризовъ: Моля, дайте отиди.

Прѣдсѣдателъ: Съгласно ли е Събранието да дамъ отиди. (Гласове: Съгласно!) Давамъ 15 минути отиди.

(Слѣдъ отиди.)

Прѣдсѣдателъ: (Звъни.) Отидиътъ изтече. Г-нъ докладчикътъ по бюджета на Народното Просвѣщение има думата.

Докладчикъ Т. Влайковъ: Бюджетарната комисиия прѣгледа бюджета на Народното Просвѣщение, заедно съ управляющия Министерството на Просвѣщението, и направи въ него нѣкои и други измѣнения, които азъ на своето мѣсто ще кажа. Ще започна просто да докладвамъ отначало параграфъ по параграфъ: (Чете.)

„Министерство на Народното Просвѣщение.

Глава I.

Разходи за личния съставъ.

§ 1. За съдържание личния съставъ на централното управление и подвѣдомственитѣ му учреждения.

а) Централно управление.

		За 4 м.		За 8 м.		Годишно едному	На всички
		1	2	3	4		
1	Министъръ	5.000	10.000	15.000	15.000		
2	Началници	3.440	6.880	5.160	10.320		
3	Главни инспектори на срѣднитѣ училища . .	—	6.880	5.160	6.880		

4 инспектори на класнитѣ общински училища, по 4.200, за 6 м. 8.400.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
2	2	Старши подначалници .	2.400	4.800	3.600	7.200
1	1	Младши подначалници .	880	—	2.640	880
1	1	" " I степенъ .	—	2.080	3.120	2.080
1	1	" " II " .	880	1.760	2.640	2.640
1	1	Счетоводителъ	1.380	2.760	4.140	4.140
2	2	Помощници на счетово- дителя	1.760	3.520	2.640	5.280
1	1	Архиваръ-библиотекаръ- економъ	880	1.760	2.640	2.640
1	1	Помощникъ-архиваръ . .	540	1.080	1.620	1.620
1	1	Регистраторъ	700	1.400	2.100	2.100
1	1	Помощникъ-регистратора за писари, литографъ и разсилки	540	1.080	1.620	1.620
—	—		6.000	2.000	—	18.000

Четирмата инспектори сж прибавени отъ коми-
сията. (Чете по-нататъкъ.)

„Учебенъ съвѣтъ.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
4	—	Членовецъ на учебния съвѣтъ при Министер- ството	6.880	—	5.160	6.880
1	—	Секретаръ на учебния съвѣтъ	1.200	—	3.600	1.200
—	—	Архиваръ-регистраторъ, писари и разсилки на учебния съвѣтъ . . .	2.220	—	—	2.220

Тоя съвѣтъ отъ 1 май се унищожавя. (Чете.)

„б) Учебни заведения.

Висше училище.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Ректоръ	2.000	4.000	6.000	6.600
—	—	На сжщия прѣстави- телни	200	400	600	—
12	12	Редовни професори . . .	24.000	48.000	6.000	72.000
6	6	Извънредни „	10.320	20.640	5.160	30.960
16	16	Доценти	22.080	44.160	4.140	66.240
—	—	За хонорувани доценти .	6.000	12.000	—	18.000
6	6	Асистента	4.200	8.400	2.100	12.600
1	1	Препараторъ	1.200	2.400	3.600	3.600
1	1	Помощникъ-препаратора	620	1.240	1.860	1.860
1	1	Лаборантъ	700	1.400	2.100	2.100
2	2	Кустоси-препаратори . .	1.400	2.800	2.100	4.200
—	—	Възнаграждение за 4 сту- денти библиотекаръ при семинаритъ	200	—	—	200
1	1	Секретаръ-счетоводителъ	1.040	2.080	3.120	3.120
1	1	Архиваръ-регистраторъ .	540	1.080	1.620	1.620
—	—	Писари и литографичкъ	1.520	3.040	—	4.560
1	1	Библиотекаръ	1.200	2.400	3.360	3.440
1	1	Помощн. -библиотекаря .	620	1.400	2.100	2.020

Заплатата на библиотекаря отъ 1 май се нама-
лява отъ 3.600 на 3.360 л., а на помощника се
увеличава отъ 1.860 на 2.100 л. (Чете.)

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Постояненъ дежуренъ въ библиотеката	300	600	900	900
1	1	Градинарь (съ контрактъ)	1.000	2.000	3.000	3.000
1	1	Помощникъ-градинаря .	360	720	1.080	1.080

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Постояненъ работникъ въ градината	360	600	900	900
—	—	За прислуга и възнагра- ждение на семинарнитѣ дежурни	4.200	8.400	—	12.600
1	1	Възнаграждение на лѣкаръ	—	320	480	320

При Софийската мъжка гимназия, комисията, безъ
да измѣни бюджета, направи едно разпрѣдѣление
малко по-друго. Сега Софийската гимназия се
броеше като една, но е разхвърлена на нѣколко
отдѣлни училища, които носятъ название прогимна-
зии: една въ Ючъ-Бунаръ и на други двѣ мѣста
по една — ставатъ три. Тѣ сж раздѣлени, но отъ
едно мѣсто се управляватъ, отъ едно мѣсто се плаща
на всички и това затруднява дирекцията. За да се
направи едно улеснение за управлението имъ, на-
мѣри се за добръ отъ комисията, въ съгласие съ
Министерството, да се разпрѣдѣли числото на учи-
телитѣ, заплатитѣ имъ, за прислуга и пр. на всѣко
едно училище отдѣлно, така щото, мъжката гимназия
да си остане цѣла, както си е въ центра, а другитѣ
да си сжществуватъ отдѣлно, като се наименоватъ
трикласни училища. Раздѣлиха се на три, а именно
I Софийско трикласно мъжко училище, II Софий-
ско трикласно мъжко училище и III Софийско
трикласно мъжко училище. Ще слѣдватъ програ-
мата на трикласнитѣ училища. (Чете.)

„Софийска мъжка гимназия.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.600	3.200	4.800	4.800
26	26	Първостепенни учители	36.400	72.800	4.200	109.200
9	9	Второстепенни „	10.368	20.736	3.456	31.104
15	15	Третостепенни „	14.400	28.800	2.880	43.200
14	14	Новоназначени „	10.920	21.840	2.340	32.760
1	1	Волнонаемнъ „	1.400	2.800	4.200	4.200
1	1	Врѣмененъ „	880	1.760	2.640	2.640
2	2	Волнонаемни „	1.400	2.800	2.100	4.200
1	1	„	620	1.240	1.860	1.860
4	4	„	2.400	4.800	1.800	7.200
2	2	„	1.080	2.160	1.620	3.240
1	1	„	400	800	1.200	1.200
1	1	Секретаръ	540	1.080	1.620	1.620
—	—	За възнаграждение на лѣкаръ за 4 мѣсеца .	—	160	480	160
—	—	За прислуга	2.352	4.704	—	7.056

Заплатата на второстепеннитѣ учители по проекта
бѣше 3.460 л., но понеже това число не се дѣли
на 12, за улеснение на смѣткитѣ се намали съ
4 л. (Чете.)

„I Софийско трикласно мъжко училище.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Първостепененъ учителъ	1.152	2.304	3.456	3.456
2	2	Третостепенни учители .	1.920	3.840	2.880	5.760
4	4	Новоназначени „	3.120	6.240	2.340	9.360
1	1	Врѣмененъ учителъ . .	880	1.760	2.640	2.640
1	1	Волнонаемнъ „	700	1.400	2.100	2.100
—	—	За прислуга	600	1.200	—	1.800

II Софийско трикласно мъжко училище.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
4	4	Първостепенни учители	5.600	11.200	4.200	16.800
3	3	Второстепенни "	3.456	6.912	3.456	10.368
5	5	Третостепенни "	4.500	9.000	2.880	14.400
5	5	Новоназначени "	3.900	7.800	2.340	11.700
—	—	За прислуга	922	1.842	—	2.764

III Софийско трикласно мъжко училище.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
4	4	Първостепенни учители	5.600	11.200	4.200	16.800
2	2	Второстепенни "	2.304	4.608	3.456	6.912
2	2	Третостепенни "	1.920	3.840	2.880	5.760
1	1	Новоназначен учител .	780	1.560	2.340	2.340
1	1	Волнонаемъ "	620	1.240	1.860	1.860
—	—	За прислуга	667	1.333	—	2.000
—	—	За възнаграждение на трима директори при трикласнитъ мъжки у- чилища	—	600	300	600

Понеже трикласнитъ училища се отдѣлятъ отъ управлението на общата гимназия, на тия, които се натоварятъ съ управлението, дава имъ се възнаграждение по 300 л. годишно. (Чете.)

„За възнаграждение на 1 лѣкаръ 160 л.

Пловдивска мъжка гимназия.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.560	3.120	4.680	4.680
11	11	Първостепенни учители	14.300	28.600	3.900	42.900
10	10	Второстепенни "	10.400	20.800	3.120	31.200
9	9	Третостепенни "	7.920	15.840	2.640	23.760
4	4	Новоназначени "	2.800	5.600	2.100	8.400
2	2	Волнонаемни "	1.400	2.800	2.100	4.200
1	1	Волнонаемъ учителъ .	600	1.200	1.800	1.800
1	1	" "	500	1.000	1.500	1.500
1	1	" "	360	720	1.080	1.080
1	1	Писаръ	360	720	1.080	1.080
—	—	Възнаграждение на лѣ- каръ (за 4 мѣсеца) . .	—	120	360	120
—	—	За прислуга	1.334	2.666	—	4.000

Търновска мъжка гимназия.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.560	3.120	4.680	4.680
8	8	Първостепенни учители	10.400	20.800	3.900	31.200
8	8	Второстепенни "	8.320	16.640	3.120	24.960
5	5	Третостепенни "	4.400	8.800	2.640	13.200
2	2	Новоназначени "	1.400	2.800	2.100	4.200
1	1	Волнонаемъ учителъ .	700	1.400	2.100	2.100
1	1	" "	620	1.240	1.860	1.860
1	1	" "	600	1.200	1.800	1.800
—	—	Възнаграждение на лѣ- каръ (за 4 мѣсеца) . .	—	120	360	120
—	—	За прислуга	1.488	2.976	—	4.464

Русенска мъжка гимназия.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.560	3.120	4.680	4.680
13	13	Първостепенни учители	16.900	33.800	3.900	50.700
3	3	Второстепенни "	3.120	6.240	3.120	9.360
5	5	Третостепенни "	4.400	8.800	2.640	13.200
7	7	Новоназначени "	4.900	9.800	2.100	14.700
2	2	Волнонаемни "	2.600	5.200	3.900	7.800
3	3	" "	1.800	3.600	1.800	5.400
1	1	Волнонаемъ учителъ .	516	1.032	1.548	1.548
1	1	" "	360	720	1.080	1.080
1	1	Огняръ машинистъ за парното отопление . .	440	880	1.320	1.320
1	1	Писаръ	380	760	1.140	1.140
—	—	Възнаграждение на лѣ- каръ (за 4 мѣсеца) . .	—	120	360	120
—	—	За прислуга	1.500	3.000	—	4.500

Габровска мъжка гимназия.

Думитѣ въ проекта „до 1 септемврий 1901 г.“
се зачеркватъ, остава сжщиятъ персоналъ. (Чете.)

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.560	3.120	4.680	4.680
7	7	Първостепенни учители	9.100	18.200	3.900	27.300
1	1	Второстепенъ учителъ	1.040	2.080	3.120	3.120
5	5	Третостепенни учители	4.400	8.800	2.640	13.200
3	3	Новоназначени "	2.100	4.200	2.100	6.300
3	3	Волнонаемни "	2.100	4.200	2.100	6.300
1	1	Волнонаемъ учителъ .	640	1.280	1.920	1.920
1	1	" "	620	1.240	1.860	1.860
2	2	Волнонаемни учители .	1.080	2.160	1.620	3.240
—	—	За прислуга	720	1.440	2.160	2.160

Сливенска мъжка гимназия.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.560	3.120	4.680	4.680
8	8	Първостепенни учители	10.400	20.800	3.900	31.200
3	3	Второстепенни "	3.120	6.240	3.120	9.360
7	7	Третостепенни "	6.160	12.320	2.640	18.480
7	7	Новоназначени "	4.900	9.800	2.100	14.700
1	1	Волнонаемъ учителъ .	700	1.400	2.100	2.100
1	1	" "	400	800	1.200	1.200
1	1	" "	352	704	1.056	1.056
—	—	За прислуга	952	1.904	—	2.856

Варненска мъжка гимназия.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.560	3.120	4.680	4.680
9	9	Първостепенни учители	11.700	23.400	3.900	35.100
8	8	Второстепенни "	8.320	16.640	3.120	24.960
3	3	Третостепенни "	2.640	5.280	2.640	7.920
6	6	Новоназначени "	4.200	8.400	2.100	12.600
1	1	Волнонаемъ учителъ .	1.040	2.080	3.120	3.120
1	1	" "	1.116	2.232	3.348	3.348
5	5	Волнонаемни учители .	3.500	7.000	2.100	10.500
1	1	Волнонаемъ учителъ .	600	1.200	1.800	1.800
1	1	" "	520	1.040	1.560	1.560
—	—	Възнаграждение на лѣ- каръ (за 4 мѣсеца) . .	—	120	360	120
—	—	За прислуга	700	1.400	—	2.100

Видинска мъжка гимназия.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.560	3.120	4.680	4.680
6	6	Първостепенни учители	7.800	15.600	3.900	23.400
2	2	Второстепенни "	2.080	4.160	3.120	6.240
3	3	Третостепенни "	2.640	5.280	2.640	7.920
4	4	Новоназначени "	2.800	5.600	2.100	8.400
1	1	Волнонаемъ учителъ .	400	800	1.200	1.200
1	1	Писаръ	400	800	1.200	1.200
—	—	За прислуга	808	1.616	—	2.424

Софийската дѣвическа гимназия, както Софийската мъжка гимназия, е раздѣлена на 3 отдѣлни училища, защото, освѣтъ централната, има още двѣ отдѣлни прогимназии, особени училища, които иматъ свой персоналъ. Тѣ иматъ особена наредба, само че плащането имъ става отъ централната гимназия. И тукъ, за улеснение на работата, става сжщото разпрѣдѣление, както и при мъжката гимназия. (Чете.)

„Софийска дѣвическа гимназия.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.560	3.120	4.680	4.680
17	17	Първостепенни учители	23.800	47.600	4.200	71.400
8	8	Второстепенни "	9.216	18.432	3.456	27.648

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
4	4	Третостепенни учители	3.840	7.680	2.880	11.520
1	1	Новоназначенъ учителъ	780	1.560	2.340	2.340
5	5	Волнонаемни учители	3.500	7.000	2.100	10.500
1	1	"	640	1.280	1.920	1.920
2	2	"	1.240	2.480	1.860	3.720
7	7	"	3.760	7.560	1.620	11.340
1	1	Бавачка (до 1 септемврий)	560	560	1.680	1.120
1	1	За лѣкаръ съ пансиона	200	400	600	600
1	1	За писаръ	400	800	1.200	1.200
1	1	За прислуга	1.786	3.574	—	5.360

Петокласно Софийско дѣвическо училище.

3	3	Първостепенни учители	4.200	8.400	4.200	12.600
3	3	Второстепенни "	3.456	6.912	3.456	10.368
3	3	Третостепенни "	2.880	5.760	2.880	8.640
1	1	Новоназначенъ учителъ	780	1.560	2.340	2.340
1	1	Волнонаеменъ "	640	1.280	1.920	1.920
1	1	"	620	1.240	1.860	1.860
2	2	Волнонаемни учители	1.110	2.222	1.666	3.332
3	3	"	1.620	3.240	1.620	4.860
1	1	Волнонаеменъ учителъ	440	880	1.320	1.320
1	1	"	420	840	1.260	1.260
1	1	За прислуга	800	1.600	—	2.400

Трикласно Софийско дѣвическо училище.

1	1	Първостепененъ учителъ	1.400	2.800	4.200	4.200
1	1	Новоназначенъ "	760	1.560	2.340	2.340
2	2	Волнонаемни учители	1.400	2.800	2.100	4.200
1	1	Волнонаеменъ учителъ	554	1.108	1.660	1.660
1	1	"	540	1.080	1.620	1.620
1	1	"	520	1.040	1.560	1.560
1	1	"	440	880	1.320	1.320
1	1	За прислуга	420	840	—	1.260
1	1	За възнаграждение на 2 директори при V-акласното и III-класното дѣвически училища	—	400	300	400
1	1	За възнаграждение на 1 лѣкаръ при сжштитъ училища (за 4 мѣсеца)	—	160	480	160

Пловдивска дѣвическа гимназия.

1	1	Директоръ	1.440	2.880	4.320	4.320
6	6	Първостепенни учители	7.800	15.600	3.900	23.400
4	4	Второстепенни "	4.160	8.320	3.120	12.480
3	3	Третостепенни "	2.640	5.280	2.640	7.920
3	3	Новоназначени "	2.100	4.200	2.100	6.300
1	1	Волнонаеменъ учителъ	1.040	2.080	3.120	3.120
3	3	Волнонаемни учители	2.100	4.200	2.100	6.300
1	1	Волнонаеменъ учителъ	440	880	1.320	1.320
1	1	Писаръ	400	800	1.200	1.200
1	1	За лѣкаръ на гимназията и пансиона	200	400	600	600
1	1	За прислуга	620	1.240	—	1.860

Търновска дѣвическа гимназия.

1	1	Директоръ	1.440	2.880	4.320	4.320
4	4	Първостепенни учители	5.200	10.400	3.900	15.600
9	9	Второстепенни учители	9.360	18.720	3.120	28.080
1	1	Новоназначенъ учителъ	700	1.400	2.100	2.100
2	2	Волнонаемни учители	1.400	2.800	2.100	4.200
1	1	Волнонаеменъ учителъ	640	1.280	1.920	1.920
1	1	"	620	1.240	1.860	1.860
1	1	"	560	1.120	1.680	1.680
2	2	Волнонаемни учители	1.080	2.160	1.620	3.240
2	2	"	880	1.760	1.320	2.640
1	1	За лѣкаръ на гимназията и пансиона	200	400	600	600
1	1	За прислуга	666	1.334	—	2.000

Варненска дѣвическа гимназия.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.440	2.880	4.320	4.320
5	5	Първостепенни учители	6.500	13.000	3.900	19.500
2	2	Второстепенни "	2.080	4.160	3.120	6.240
1	1	Третостепененъ учителъ	880	1.760	2.640	2.640
1	1	Новоназначенъ "	700	1.400	2.100	2.100
3	3	Волнонаемни учители	2.100	4.200	2.100	6.300
3	3	"	1.860	3.720	1.860	5.580
3	3	"	1.620	3.240	1.620	4.860
1	1	Волнонаеменъ учителъ	628	1.256	1.884	1.884
1	1	"	475	949	1.424	1.424
1	1	"	454	906	1.360	1.360
2	2	Волнонаемни учители	880	1.760	1.320	2.640
1	1	Волнонаеменъ учителъ	480	960	1.290	1.290
1	1	Огняръ - машинистъ за парното отопление	408	816	1.224	1.224
1	1	Лѣкаръ за гимназията и пансиона	200	400	600	600
1	1	За прислуга	880	1.760	—	2.640

Старо-Загорска дѣвическа гимназия.

1	1	Директоръ	1.440	2.880	4.320	4.320
5	5	Първостепенни учители	6.500	13.000	3.900	19.500
2	2	Второстепенни "	2.080	4.160	3.120	6.240
6	6	Третостепенни "	5.280	10.560	2.640	15.840
1	1	Новоназначенъ учителъ	700	1.400	2.100	2.100
1	1	Волнонаеменъ "	1.300	2.600	3.900	3.900
1	1	"	540	1.080	1.620	1.620
1	1	"	500	1.000	1.500	1.500
4	4	Волнонаемни учители	1.760	3.520	1.320	5.280
2	2	"	720	1.440	1.080	2.160
1	1	Писаръ	440	880	1.320	1.320
1	1	Възнагражд. на лѣкаръ	200	—	600	200
1	1	За прислуга	666	1.334	—	2.000

Ломско педагогическо, трикласно и образцово училище.

Бѣлѣжката отдолу въ проекта: „Ломското педагогическо и образцово училище ще бѣде закрито отъ 1 септемврий т. г., а трикласното отъ 1 януарий 1902 г. се прѣдава на общината“, се заличава. За всички ще се постави една бѣлѣжка. (Чете.)

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.440	2.880	4.320	4.320
2	2	Първостепенни учители	2.600	5.200	3.900	7.800
4	4	Второстепенни "	4.160	8.320	3.120	12.480
4	4	Третостепенни "	3.520	7.040	2.640	10.560
3	3	Новоназначени "	2.100	4.200	2.100	6.300
1	1	Врѣмененъ учителъ	700	1.400	2.100	2.100
1	1	Волнонаеменъ учителъ	1.116	2.232	3.348	3.348
1	1	"	700	1.400	2.100	2.100
1	1	"	540	1.080	1.620	1.620
1	1	"	320	640	960	960
1	1	Образцовъ учителъ волнонаеменъ	676	1.352	2.028	2.028
1	1	Образцовъ учителъ волнонаеменъ	640	1.280	1.920	1.920
1	1	Образцовъ учителъ волнонаеменъ	580	1.160	1.740	1.740
1	1	Образцовъ учителъ волнонаеменъ	380	760	1.140	1.140
1	1	Писаръ	400	800	1.200	1.200
1	1	За прислуга	776	1.552	—	2.328

Кюстендилско педагогическо трикласно и образцово училище.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.440	2.880	4.320	4.320
4	4	Първостепенни учители	5.200	10.400	3.900	15.600
6	6	Второстепенни „	6.240	12.480	3.120	18.720
3	3	Третостепенни „	2.640	5.280	2.640	7.920
4	4	Новоназначени „	2.800	5.600	2.100	8.400
1	1	Волнонаемъ учителъ .	1.116	2.232	3.348	3.348
1	1	„ „	1.040	2.080	3.120	3.120
2	2	Волнонаемни учители	1.400	2.800	2.100	4.200
1	1	Волнонаемъ учителъ .	620	1.240	1.860	1.860
1	1	„ „	540	1.080	1.620	1.620
1	1	„ „	440	880	1.320	1.320
1	1	Волнонаемъ учителъ образцовъ	640	1.280	1.920	1.920
1	1	Волнонаемъ учителъ образцовъ	608	1.216	1.824	1.824
2	2	Волнонаемни учители образцови	1.160	2.320	1.740	3.480
1	1	Писаръ	400	800	1.200	1.200
—	—	За прислуга	934	1.866	—	2.800

Силистренско педагогическо трикласно и образцово училище.

Долната бѣлѣжка: „Отъ 1 септември 1901 г. се закрива педагогическото и образцово училище, а отъ 1 януарий 1902 г. се закрива и трикласното, а издържката му остана върху общината“, се унищожи. (Чете.)

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.440	2.880	4.320	4.320
1	1	Първостепененъ учителъ	1.300	2.600	3.900	3.900
4	4	Второстепенни учители	4.160	8.320	3.120	12.480
3	3	Третостепенни „	2.640	5.280	2.640	7.920
3	3	Новоназначени „	2.100	4.200	2.100	6.300
1	1	Волнонаемъ учителъ .	700	1.400	2.100	2.100
1	1	„ „	660	1.320	1.980	1.980
1	1	„ „	600	1.200	1.800	1.800
1	1	„ „	640	1.280	1.920	1.920
2	2	Волнонаемни учители .	1.216	2.432	1.824	3.648
3	3	„ „	1.620	3.240	1.620	4.860
1	1	Писаръ	440	880	1.320	1.320
—	—	За прислуга	766	1.534	—	2.300

Казанлъжско педагогическо, трикласно и образцово училище.

И тукъ забѣлѣжката: „Трикласното училище отъ 1 януарий 1902 г. цѣлѣтъкъ остава да се издържа изцѣло отъ общината“ тоже се прѣмахва, понеже се прави една обща бѣлѣжка за всички. (Чете.)

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.440	2.880	4.320	4.320
3	3	Първостепенни учители	3.900	7.800	3.900	11.700
7	7	Второстепенни „	7.280	14.560	3.120	21.840
6	6	Третостепенни „	5.280	10.560	2.640	15.840
2	2	Новоназначени „	1.400	2.800	2.100	4.200
1	1	Волнонаемъ учителъ	1.116	2.232	3.348	3.348
1	1	„ „	540	1.080	1.620	1.620
1	1	„ „	500	1.000	1.500	1.500
2	2	Волнонаемни учители	1.400	2.800	2.100	4.200
3	3	„ „	1.740	3.480	1.740	5.220
2	2	„ „	960	1.920	1.440	2.880
1	1	Писаръ	240	480	720	720
—	—	За прислуга	934	1.866	—	2.800

Шуменско педагогическо, трикласно и образцово училище.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.440	2.880	4.320	4.320
2	2	Първостепенни учители	2.600	5.200	3.900	7.800
3	3	Второстепенни „	3.120	6.240	3.120	9.360
5	5	Третостепенни „	4.400	8.800	2.640	13.200
6	6	Новоназначени „	4.200	8.400	2.100	12.600
1	1	Новоназначенъ учителъ	700	1.400	2.100	2.100
3	3	Волнонаемни учители .	2.100	4.200	2.100	6.300
1	1	Волнонаемъ учителъ .	600	1.200	1.800	1.800
1	1	„ „	526	1.054	1.580	1.580
1	1	„ „	520	1.040	1.560	1.560
1	1	Писаръ	420	840	1.260	1.260
—	—	За прислуга	880	1.760	—	2.640

При всички тия педагогически и трикласни училища: Ломското, Кюстендилското, Силистренското, Казанлъжското и Шуменското, се постави една забѣлѣжка, обща за всичкитѣ, която има слѣдующето съдържание: „Трикласнитѣ училища въ Ломъ, Кюстендилъ, Силистра, Казанлъжъ и Шуменъ отъ 1 януарий 1901 г. ставатъ общински.“ (Чете.)

„Бургаско трикласно училище.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.200	—	3.600	1.200
3	3	Второстепенни учители	3.120	6.240	3.120	9.360
2	2	Третостепенни „	1.760	3.520	2.640	5.280
1	1	Новоназначенъ учителъ	700	1.400	2.100	2.100
1	1	Волнонаемъ учителъ .	500	1.000	1.500	1.500
—	—	За прислуга	400	800	—	1.200

Станимашко трикласно училище.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.200	—	3.600	1.200
1	1	Първостепененъ учителъ	1.300	2.600	3.900	3.900
2	2	Третостепенни учители	1.760	3.520	2.640	5.280
1	1	Новоназначенъ учителъ	700	1.400	2.100	2.100
1	1	Волнонаемъ „	636	1.272	1.908	1.908
1	1	„ „	620	1.240	1.860	1.860
—	—	За прислуга	220	440	—	660

Връзовско трикласно училище.

(До 1 септември 1901 г.)

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.200	—	3.600	1.200
1	1	Второстепененъ учителъ	1.040	1.040	3.120	2.080
1	1	Третостепененъ „	880	880	2.640	1.760
1	1	Новоназначенъ „	700	700	2.100	1.400
1	1	Волнонаемъ „	533	534	1.600	1.067
1	1	„ „	440	440	1.320	880
—	—	За прислуга	106	107	320	213

Чепеларско трикласно училище.

(До 1 септември 1901 г.)

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
3	1	Второстепененъ учителъ	1.040	1.040	3.120	2.080
3	3	Новоназначени учители	2.100	2.100	2.100	4.200
1	1	Волнонаемъ учителъ .	880	880	1.140	760
1	1	„ „	280	280	840	560
—	—	За слуга	160	160	—	320

Рисувалното училище запазва старото си положение. Новитѣ длѣжности, които се прѣдвиждаха за 8 мѣсеца, се изоставиха, а първитѣ длѣжности, които бѣха турнати за 4 мѣсеца, се възстановятъ за цѣла година. (Чете.)

„Рисувално училище.

{ За 4 м. За 8 м. }			За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.860	3.720	5.580	5.580
2	2	Първостепенни учители	3.440	6.880	5.160	10.320
1	1	Секретарь-счетоводителъ	720	1.440	2.160	2.160
—	—	За прислуга	840	1.680	—	2.580

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Цифритѣ отъ кждѣ сж вземени?

Докладчикъ Т. Влайковъ: Прѣдвидени сж били намаления на заплатитѣ отъ 1 септемврий, като се е прѣдвидѣло, че ще стане промѣнение въ училището.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ не виждамъ защо е туй.

Докладчикъ Т. Влайковъ: Въ закона сж опрѣдѣлени заплатитѣ.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Вие толкозъ сте измѣнявали заплатитѣ, щото можете да измѣните и сега.

Докладчикъ Т. Влайковъ: За това нѣщо ще може да се говори и послѣ.

Послѣ това перо: (Чете.) „За подпомагане издържката на Габровската реална гимназия и на занаятчийското училище при сжщата, подъ название „Д-ръ Василияди“ 11.680 л.“ се унищожавя, понеже Габровската гимназия остава на досегашнитѣ условия да сжществува.

(Чете по-нататѣкъ.) „За допълнителни и извънредни прѣподаватели при учебнитѣ заведения и за повишаване и степенуване учители, съгласно закона за народното просвѣщение“ — тукъ сж прибавени думитѣ: — „и за възнаграждение на образцови общински учители при дѣвическитѣ гимназии и при Шуменското педагогическо училище по 300 л. годишно, за 4 м. 16.666 л., за 8 м. 33.334 л., всичко 50.000 л.“

(Чете.) „Прѣдвижда се економия отъ заплатата на единъ извънреденъ професоръ за 4 мѣсеца, отъ заплатата на 4 доценти, 4 асистенти и единъ кустосъ за 8 мѣсеца, отъ разликата въ заплатитѣ на учителитѣ, които споредъ закона слѣдва да се повишатъ въ по-горна степенъ отъ 1 януарий т. г., а се отлага за 1 май 1901 г., отъ намаляване заплатитѣ на учителитѣ въ дѣвическитѣ гимназии съ 10% до 1 септемврий 1901 г. и отъ закриване отъ 1 септемврий с. г. длѣжноститѣ на командированитѣ учители отъ Софийскитѣ мъжка и дѣвическа гимназии: 1 волнонаеменъ учителъ въ трупата „Сълза и смѣхъ“, 1 волнонаеменъ учителъ въ редакцията на „Сборника за народни умотворения“, 1 първостепененъ въ комитета „Царь-Освободителъ“ и 6 волнонаемни надзирателки въ дѣвическата гимназия и пансиона при нея отъ 1 септемврий 1901 г., за 4 м. 62.667, за 8 м. 125.333, всичко 188.000 л.“ (Чете по-нататѣкъ.)

„В) Държавни пансиони.

Пансионъ при Софийската дѣвическа гимназия“.

Туря се въ скоби до „1 септемврий 1901“ г., защото се прѣдвижда да се закрие отъ 1 септемврий нататѣкъ.

{ За 4 м. За 8 м. }			За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Надзирателка	540	—	1.620	540
—	1	„	—	600	1.800	600
1	1	Помощница	360	360	1.080	720
—	—	За прислуга	1.486	1.485	—	2.971

Пансионъ при Пловдивската дѣвическа гимназия.

(До 1 септемврий 1901 г.)

2	2	Помощници на надзирателката	720	720	1.080	1.440
—	—	За прислуга	667	666	—	1.333

Пансионъ при Търновската дѣвическа гимназия.

(До 1 септемврий 1901 г.)

1	1	Надзирателка	540	540	1.620	1.080
1	1	Помощница	360	360	1.080	720
—	—	За прислуга	600	600	—	1.200

Пансионъ при Варненската дѣвическа гимназия.“

Той остава и за по-нататѣкъ. (Чете.)

1	1	Надзирателка	540	1.080	1.620	1.620
1	1	Помощница	360	720	1.080	1.080
—	—	За прислуга	734	1.466	—	2.200

г) Народни библиотеки и музеи.

Народна библиотека въ София.

1	1	Директоръ	1.560	3.120	4.680	4.680
1	1	Поддиректоръ	1.200	2.400	3.600	3.600
1	1	Библиотекаръ-раздавачъ	620	1.400	2.100	2.020
1	1	Архиваръ-счетоводителъ	540	1.080	1.620	1.620
—	—	За писари, дежурни, прислуга и огнярь за парното отопление	3.000	6.000	—	9.000

Прѣдвидѣ се едно малко увеличение заплатата на библиотекаръ-раздавача въ Народната библиотека въ София отъ 1.860 на 2.100 отъ май нататѣкъ.

„Народенъ музей въ София.

1	1	Директоръ	1.560	3.120	4.680	4.680
1	1	Заведующъ нумизматическата сбирка (чуждѣ подданикъ)	1.300	2.600	3.900	3.900
1	—	Заведующъ етнографическата сбирка	800	—	2.400	800
—	—	За писари, прислуга и огнярь за парното отопление	1.200	2.400	—	3.600

Народна библиотека и музей въ Пловдивъ.

1	1	Директоръ	1.200	2.400	3.600	3.600
1	—	Поддиректоръ	880	—	2.640	880
—	—	За писари, дежурни и прислуга	1.800	2.600	—	3.900

д) Централна метеорологическа станция.

За 4 м.	За 8 м.		За 4 м.	За 8 м.	Годишно едному	На всички
1	1	Директоръ	1.547	—	4.640	1.547
1	1	Директоръ	—	3.440	5.160	3.440
1	1	Пръвъ чиновникъ-наблюдателъ	700	1.400	2.100	2.100
1	1	Втори чиновникъ-наблюдателъ	600	1.200	1.800	1.800
1	1	Архиваръ - регистраторъ (канцеларистъ)	600	1.200	1.800	1.800
1	1	Прѣсмѣтатъ-телеграфистъ	480	960	1.440	1.440
1	1	Разсилитъ	260	520	—	780

За възнаграждение наблюдатели, учители, ученици, телеграфопощенски чиновници или други лица при метеорологическите станции (при второкласнитъ по 300 л., при третокласнитъ по 240 л. и при дѣждоуѣрнитъ по 48 л. годишно), както и за възнаграждение по обработване метеорологическия материалъ отъ длъжностни и други лица, за 4 м. 3.640, за 8 м. 7.280, всичко 10.920 л.

А. Краевъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Ако има у насъ бюджетъ, увеличаването разходитъ на който никогато не е давало поводъ на неудоволствия отъ страна на населението, на данъкоплатцитъ, той е безспорно и прѣди всичко бюджетътъ на Министерството на Народното Просвѣщение.

Нашиятъ народъ още отъ епохата на възраждането, още прѣди освобождението, па и до днешенъ ламти къмъ просвѣта, къмъ наука и е готовъ да посрѣщне съ удоволствие всѣко искане на жертви за поддържането на училищата, за повдигането на образованието си.

Ако сравнимъ, г-да народни прѣдставители, числото на училищата, които сѣ съществували у насъ скоро до освобождението, съ онова на съществуващитъ сега, ще намѣримъ една голѣма разлика: отъ 200 до 1835 г., 360 до 1845 г., 600 до 1855 г., 1.000 до 1865 г., 1.450 до 1875 г., 2.450 до 1885 г., числото на основнитъ народни училища въ Княжество България е достигнало 2.850 прѣзъ послѣдното десетилѣтие. Днесъ то е 3.040. Освѣтъ тѣхъ, прѣзъ 1895 г. сме имали 138 срѣдни учебни заведения и едно висше училище. — Ако направимъ едно сравнение между числото на училищата въ България прѣзъ послѣдния 25-годишенъ периодъ съ онова на училищата въ другитъ, по-културни отъ нашата, страни, при обстоятелства почти идентични, ние ще трѣбва да констатираме съ най-голѣмо удоволствие, че положението ни не е такова, щото да се срамимъ или притѣсняваме. Което ни липсва, то е — както загатнахъ и прѣди нѣколко дена, когато се пристъпи при обсъждане бюджета на Министерството на Търговията и Земедѣлието — пристъпването къмъ едно рационално реформиране на нашитъ училища. Тогава азъ изказахъ своето мнѣние за прѣобразуванята, които е необходимо да се въведатъ въ обучението на нашата младежъ въ всичкитъ ни учебни заведения; сега нѣма да се повръщамъ, нито ще повтарямъ вече казаното. Ще се задоволя само съ една бѣлѣжка относително Висшето училище.

Извѣстно ви е, че покойниятъ български благодѣтель, милионерътъ Евлогий Георгиевъ, е завѣщалъ една сума отъ 6.000.000 л., отъ дохода на който фондъ да се поддържа едно висше училище у насъ, въ което да се прѣподаватъ научни прѣдмети, прѣимуществено отъ положителнитъ науки, съ приложение къмъ индустрията. Прѣдъ видъ на това, обаче, че сѣщиятъ благодѣтель е завѣщалъ едно мѣсто за построяване здание за български университетъ, изглежда да се е появило желание у професоритъ въ нашето Висше училище, щото завѣщаната сума да се употреби за издържката на единъ университетъ — съ други думи, — да се изтъкува, да се разбере и приложи завѣщанието на покойния Евлогий Георгиевъ въ смисълъ, щото Висшето ни училище да се прѣобърне въ университетъ. Азъ мисля напротивъ, и вѣрвамъ, че както сега управляющиятъ Министерството на Народното Просвѣщение, г. Министъръ-Прѣдсѣдателътъ, така сѣщо и по-голѣмата частъ измежду васъ, г-да народни прѣдставители, сте проникнати отъ съзнанието, че намъ университетъ не трѣбва, но съществуващото Висше училище трѣбва да се прѣобърне въ една политехника, въ него трѣбва да прѣобладава прѣподаването на прикладнитъ науки повече, отколкото отвлѣченитъ.

Г-да народни прѣдставители! Училищата сѣ огнищата на просвѣтата, на науката; училищата съставляватъ слѣницата, които озаряватъ човѣшкия умъ и, като го развиватъ, даватъ възвишенъ полѣтъ на човѣшкия гений. Но училищата сами по себе си нищо не значатъ, изолирани отъ училищния персоналъ: учителитъ сѣ, които винаги и навсѣкждѣ съставляватъ душата на училището.

Съзнавайки това положение и ръководени отъ съображението, че трѣбва да съществува една интимна, идейна, неразривна връзка между учителитъ и училищата, нашитъ обществени дѣйци отъ първата епоха слѣдъ освобождението, именно покойниятъ и незабравимъ нашъ народенъ дѣецъ Петко Славейковъ и тия, които сѣ му съдѣствуваха въ онова врѣме, г. г. Константинъ Иречекъ и Михаилъ Сарафовъ, сѣ узаконили — чрѣзъ инструкцията за управлението на държавнитъ учебни заведения — принципа за връзката между учителитъ и учебнитъ заведения.

Споредъ тази инструкция, всички учители при едно учебно заведение съставляваха педагогически колективенъ институтъ — учителски съвѣтъ. Между другото, въ атрибутитъ на учителския съвѣтъ по старата инструкция влизаха и слѣдующитъ: въ началото на всѣка училищна година, споредъ прѣписаната програма, разпрѣдѣляше учебния материалъ между прѣподавателитъ, като опрѣдѣляше, кой учителъ кога и въ кой класъ какво ще прѣподава; обсъждаше наредбитъ по прѣподаването и класната дисциплина, учебната програма и въобще всички въпроси, относящи се до обучението, прѣподаването и възпитанието. Учителскиятъ съвѣтъ бѣше мѣстото, дѣто учителитъ взаимно се контро-

лираха, съвѣщаваха и подпомагаха, размѣнявайки своитѣ мисли, наблюдения и опити по хилядитѣ случаи отъ най-разнообразенъ характеръ на училищната практика. Учителскиятъ съвѣтъ е залѣгалъ справедливо да се третираатъ ученицитѣ, въздържайки отъ произволи — благодарение на своето високо и важно положение — както ученицитѣ, еднакво учителитѣ и директоритѣ. Той бѣше справедливъ съдъ за ученицитѣ, прѣдпазителенъ институтъ за увлѣченията на учителитѣ и директоритѣ. Съ съвѣкунитѣ сили на учителитѣ, пазѣше достойнството на учебното заведение. Учителскиятъ съвѣтъ се събираше редовно два пѣти въ мѣсеца и извънредно всѣкога, когато е нужно и когато пожелаатъ двама учители. Рѣшенията се взимаха по вишегласие.

За съжаление, тази инструкция биде отмѣнена съ новъ правилникъ, който съкруши полезния институтъ, учителскиятъ съвѣтъ, като го видоизмѣни и ограничи най-сѣщественитѣ му атрибути.

Доколкото се простиратъ моитѣ свѣдѣния, г-да народни прѣдставители, отъ нѣколко години насамъ, именно, отъкогто бѣше се уредилъ висшиятъ учебенъ съвѣтъ при Министерството на Народното Просвѣщение, бѣше се приготвилъ, изработилъ единъ проектъ за новъ правилникъ за уредбата и управлението на срѣднитѣ учебни заведения въ Княжеството. Нѣколко министри сж се мѣнили и този правилникъ продължаваше да е проектъ, не можа да се узакони. Напоследѣкъ, обаче, единъ отъ бившитѣ членове на този висшъ учебенъ съвѣтъ, възползуванъ отъ положението си на Министъръ на Народното Просвѣщение, узакони този проектъ чрѣзъ Княжески указъ, даде му животъ и тържество.

Е добръ, споредъ новия правилникъ за уредбата и управлението на срѣднитѣ учебни заведения въ страната, който прѣдстои да се приложи изцѣло отъ идущия 1 септемврий, сѣщественитѣ права на учителскитѣ съвѣти се отнѣха въ полза на директоритѣ. Споредъ него, директорътъ е, който има право да разпрѣдѣля прѣдметитѣ за прѣподаване между учителитѣ... (Д. Марковъ: Но бюджета ли е това?) — Азъ мисля, че именно сегѣ може да се обсъжда политиката на Министерството, чийто бюджетъ пристѣпваме да вотираме. Ако Народното Сѣбрание, обаче, не желас да се разисква общо по нашето просвѣтително дѣло, нѣма освѣнъ да слѣза отъ трибуната... (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Но-добръ съкратѣте, защото и другъ може да поиска думата.) Ако искате да не говоря, — то е другъ въпросъ. Азъ мога да се огранича съ това, което казахъ, и да напусна трибуната. (Д. Марковъ: Никой не каза такова нѣщо.) Моля ви, прочее, г-да, и Васъ, г-нъ Марковъ, имайте търпѣнието и любезността да ми дадете свободата и възможността да се изкажа. — Директорътъ е, казахъ, който разпрѣдѣля уроцитѣ между учителитѣ. При тоя случай, позволѣте ми единъ парантезъ. Прѣди даже да се приложи новиятъ правилникъ въ дѣйствиe, случилъ се е единъ много пе-

чаленъ, но характеристиченъ за директоритѣ у насъ, случай. Азъ нѣма да цитирамъ имена, нито ще си позволя да посоча публично учебното заведение, дѣто е ималъ мѣстото този случай. Директорътъ на една гимназия произволно разпрѣдѣлил прѣподаването, като възложилъ на нѣкои учители прѣдмети не по специалността имъ — съ очевидната цѣль за компрометиране. Въ учителския съвѣтъ заявилъ, че разпрѣдѣлението на уроцитѣ между учителитѣ е било прѣдварително уговорено отъ Министерството и го наложилъ; а въ Министерството съобщава, че това разпрѣдѣление било уговорено отъ учителския съвѣтъ! Възбужда се отъ онеправданитѣ въпросъ и всичката измама излѣзла наявѣ. Министерството касирало туй разпрѣдѣление, повръща въпроса на ново въ учителския съвѣтъ, и тамъ се извършва повторно таа работа по единъ правиленъ начинъ, полезенъ за учебното дѣло и за достойнството на учителското тѣло.

Г-нъ Министърътъ на Народното Просвѣщение може да провѣри тоя фактъ и да вземе надлежитѣ мѣрки. Азъ мога частно да му кажа името на директора и гимназията, кждѣто този печаленъ фактъ е ималъ мѣстото. Можете да си прѣдставите, слѣдователно, г-да, колко грѣшки; даже колко произволи и неправди при разпрѣдѣлението на уроцитѣ могатъ да станатъ, слѣдъ като правилникътъ отъ началото на настѣпващата година бѣде туренъ въ дѣйствиe въ своята цѣлостъ!

Независимо отъ това, само директорътъ има правото, и то когато намѣри за добръ, да свиква учителитѣ на съвѣтъ, за да иска тѣхното мнѣние по дисциплината и учебното дѣло на заведението. Той е, който опрѣдѣля дневния редъ, вънъ отъ който не се допускатъ отклонения при разискванията въ врѣме на засѣдание! Той има право да спре изпълнението на всѣко рѣшение на съвѣта, което лично не би одобрилъ, съ което той не е съгласенъ — въ който случай има само едно задължение: да съобщи въ Министерството, което разрѣшава спорния въпросъ. Директорътъ е, най-послѣ, който упражнява контролъ върху ученицитѣ и учителитѣ не само въ училището, но даже и вънъ отъ училището: тайно отъ учителитѣ, той ги атестира какъ сж се владели вънъ отъ училището, въ обществото — тази роля, безспорно, лишава директора отъ възможността да схваща всичко, унижава достоинството на учители и се отразява много врѣдно върху дѣлото на възпитанието.

Изказвамъ, прочее, желание, г-да народни прѣдставители, щото този правилникъ да бѣде ревизиранъ и реформиранъ, слѣдъ като се изслушатъ мнѣнията на учителскитѣ съвѣти. И, които отъ неговитѣ постановления биха спечелили уговорението на болшинството отъ тѣхъ, да бѣдатъ запазени. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Съ това не съмъ съгласенъ! Това по никой начинъ не мога да допусна и това по никой начинъ не можете оттамъ да говорите!) Не Ви разбрахъ. Азъ говоря за новия правилникъ, за прѣработването му. Ако,

обаче, желаете по законодателен ред да уредите тая материя, толкозъ по-добър; нѣмамъ нищо противъ това. Азъ съмъ билъ винаги партизанинъ на принципътъ, че всичко, което се отнася до администрацията изобщо, до управлението на всичкитъ учреждения, да минава прѣзъ Народното Сѣбрание, слѣдъ надлежно проучване и разискване, като съмъ правилъ не малка опозиция почти винаги, когато се е допушало на министритъ допълнението на законитъ посредствомъ правилници. Но, ако за конкретния случай би прѣодолѣло мнѣнието, щото тази материя да се уреди съ единъ правилникъ, азъ бихъ желалъ, щото посоченитъ недостатѣци въ новосъздадения да бѣдатъ прѣмахнати. Безразлично е, ако улучшенията се въведатъ по инициативата на г. Министра, слѣдъ като, обаче, сондира учителскитъ свѣсти, или пъкъ чрѣзъ вотиране специаленъ законъ отъ законодателното тѣло.

Слѣдъ тия бѣлѣжки, г-да, позволѣте ми да кажа нѣколко думи за изпитнитѣ системи. И прѣди всичко ще кажа, че тѣ не прѣпорѣчватъ особено добръ Министерството на Просвѣщенieto. Устнитѣ изпити у насъ бидоха замѣнени верѣдъ учебната година чрѣзъ въвеждането на писмени изпити. Ако би се дѣйствувало малко по-внимателно, по-осторожно, по-деликатно по тоя толкова важенъ въпросъ, системата на писменитѣ изпити можеше да се въведе изпърво за опитъ или въ едно учебно заведение, въ една гимназия напр., или само въ отдѣленъ класъ, или отдѣлни класове. Но какво стана у насъ? На 4 мартъ 1896 г. тогавашниятъ Министъръ Величковъ съ телеграфическа заповѣдъ № 2.617 прокламира и наложи системата на писменитѣ изпити. Въ мотивитѣ бѣше казано, че тая система изисквала отъ ученика да композира онова, което е изучилъ, и че тя удовлетворявала педагогическото правило: „ученика да знае малко, а да разсѣждава много.“ Резултатитѣ бѣха едни отъ най-разочарователнитѣ. Учителитѣ се прѣтрупиха съ писмени упражнения, съ множество тетрадки; нѣмайки физическата възможность да ги провѣрватъ и поправятъ грѣшкитѣ, допуснати отъ ученицитѣ, учителитѣ ги прѣглеждаха повърхностно. Ученицитѣ, като схванаха тоя недостатѣкъ на тая система, започнаха не да композиратъ, а просто да дращятъ и то по единъ най-безграмотенъ начинъ; така щото, вкорени се такава безграмотность, че се стрѣснаха и директори, и учители, и самото Министерство. За жалость, обаче, тази система трая близо 4 години, докато, най-послѣ, на 13 ноемврий 1899 г. биде отмѣнена съ приказъ № 1.344. Характеристичното за Министерството въ случая е слѣдното: Въ приказа за отмѣненieto е казано, че тя е въведена „възъ основа на учителскитѣ мнѣния, изказани отъ учителскитѣ свѣсти при срѣднитѣ учебни заведения. (Вижъ Уч. Прѣгледъ год. I. стр. 687).“ Като се обърне, обаче, стр. 687, оказва се тъкмо обратното: тия мнѣния сѣ били дадени не прѣди създаването на инструкцията за писменитѣ изпити, а слѣдъ нейното прилагане, въ края на 1896 г., въ главнитѣ рапорти.

Споредъ тѣзи мнѣния, системата на писменитѣ изпити се оказва несъстоятелна.

Обаче, и новопрокламираната система отъ Министра Вачовъ тоже изглежда необѣщавающа по-добри резултати. Сега учителътъ е, който прѣзъ всичкото врѣме говори; той е, който задава темитѣ, който прѣподава, който рекапитулира, рекапитулира и пакъ рекапитулира. Изпити почти че нѣма. Заради това ние виждаме, че много отъ ученицитѣ ходятъ да се скитатъ и се увличатъ въ улични демонстрации като оная, на която бѣхме зрители напоследѣкъ. А пъкъ туй, освѣтъ че е една врѣда за просвѣтването на младежитѣ, но въ сѣщото врѣме — и което е по-важно — дѣйствува, отражава се твърдѣ злѣ върху възпитанието и образованието на характера у ученицитѣ. Има, наистина, г-да, издаденъ правилникъ за квартиритѣ, стремлението на който е да ограничи ученицитѣ да не се скитатъ; обаче, неговото приложение тоже не можа да даде надлежнитѣ резултати.

Въпросътъ за възпитанието на младежитѣ — една отъ главнитѣ задачи на училището — е единъ отъ капиталнитѣ въпроси у насъ. За да могатъ учителитѣ живо да се заинтересуватъ съ възпитанието на ученицитѣ, тѣ, учителитѣ, трѣбва повече да се привържатъ къмъ училището; тѣхното участие въ сѣдбата на учебното заведение, кждѣто прѣподаватъ, трѣбва да бѣде по-усилено: проникнати отъ съзнанието, че носятъ нравствена отговорность прѣдъ обществото и закона, прѣдъ сегашното и бѣдѣщото поколение, отъ тѣхъ трѣбва да се изисква по-голѣмо усърдие, по-голѣмо внимание, дѣйствителна прѣданность къмъ възпитателното дѣло. Но за това пъкъ необходимо е, щото учителътъ да се не отстранява отъ уреждането на учебното и възпитателното дѣло, като се поставя въ положението на единъ наемникъ, подъ опеката на директори и инспектори. Далечъ е отъ мене мисълта за отстраняването на всѣкакъвъ контролъ! И прѣди всичко, самото общество, отъ день на день по-културно, упражнява не мало-важенъ контролъ надъ учителя. Думата ми е, че трѣбва да се гарантиратъ отъ всѣко посѣгателство възпитателнитѣ, човѣшкитѣ, гражданскитѣ и професионалнитѣ права на учителитѣ.

Съ своята дѣятельность въ епохата на възраждането, когато на плещитѣ си изнесоха една славна борба за духовното и народното ни свѣстяване и повдигане, учителитѣ дадоха достатѣчни доказателства за любовта си къмъ народа. Учителското тѣло у насъ живѣе съ традицитѣ на своето минало, съ идеалитѣ на своята професия. Нѣмаме, слѣдователно, основни причини да се отнасяме подозрително, недовѣрчиво къмъ тѣхъ и дѣятельността имъ. И менѣ ми е приятно да констатирамъ тукъ, че вие, г-да народни прѣдставители, чрѣзъ допълнението, което вотирахте къмъ избирателния законъ, като въведохте въ изборнитѣ бюра и учителски елементъ, засвидѣтелствувахте по този начинъ своето довѣрие къмъ учителското тѣло. Казало се е тогазъ, може и сега да се каже, че измежду учителитѣ има

слабохарактерни; но тѣ сж изключения. Обаче, какъ да ги нѣма? Можемъ ли ние да не намѣримъ и въ срѣдата си такива?...

Г-да народни прѣдставители! Министритѣ, като политически личности, не могатъ да направятъ всичко. Ако не всичко, поне главното е съсредоточено въ рѣшѣтѣ на тѣхнитѣ най-близки съвѣтници. Е добръ, азъ трѣбва да констатирамъ прѣд васъ съ прискърбие, че тѣзи, които досега отъ десетина години насамъ сж обкръжавали и подпомагали нашитѣ министри на просвѣщението, сж компрометирали своята дѣятелность прѣдъ учителското тѣло, изгубили сж онова довѣрие, което учителитѣ трѣбва да иматъ къмъ Министерството и неговия висшъ персоналъ, безъ което довѣрие мжно може да се направи нѣщо добро, нѣщо полезно. Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, че г. Министърътъ на Народното Просвѣщение добръ ще стори да се замисли върху този въпросъ; добръ ще бѣде, ако начело на управлението, начело на нашитѣ училища въ Министерството бждатъ поставени хора съ дългогодишна учителска практика, които на собствения си грѣбъ сж опитали разликата между разпоредби, изнесени отъ живота, и такива, писани по теория, и които сж спечелили довѣрието на своитѣ другари и уважение въ обществото. Азъ, г-да прѣдставители, нито атакувамъ почтения Министър-Прѣдсѣдателъ, нито изисквамъ нѣкаква декларация сега по зачекнатитѣ въпроси. Цѣлта ми е само да привлече неговото благосклонно и просвѣтено внимание върху тия бѣлѣжки, на които бѣгло се спрѣхъ и които завършвамъ съ надеждата, че прокламираната отъ Народното Прѣдставителство нова ера не ще остави да продължава да царува въ просвѣтителното ни дѣло рутината и безсистемността.

Министър-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ нѣма да говоря по всички въпроси, които повдигна уважаемиятъ г. Краевъ, само ще кажа нѣколко думи върху Висшето училище, защото тамъ не мога да се съглася съ неговото мнѣние. Завѣщанието на покойния благодѣтел Евлогий Георгиевъ не съмъ го челъ, знамъ само, че дѣйствително е рѣшено да се направи университетъ. Азъ бѣхъ отъ първитѣ, които настояваха на това и сега ще настоявамъ: намъ университетъ е необходимъ за научното образование. Колкото за онова, дѣто казваше г. Краевъ, че е желателно да се създаде висша политехника, азъ мисля, че не му е врѣмето още. Ние имаме едно училище срдно техническо въ Княжево и то бѣхме принудени да го унищожимъ. Прѣди 2—3 дена Вие, мисля, говорихте съ цѣли часове за значението на срднитѣ земеделчески училища и малцина се намѣриха, които да ги защитаватъ. Сега, прѣдставѣте си, ако бихме учредили висша политехника, какво ще правимъ съ тия политехници? Ние и сега имаме инженери за пѣтищата повече, отколкото ни трѣбватъ. Мога да ви кажа, че освѣнъ минни инженери, които липсватъ, почти

всички други съ висше образование техници ще бждатъ свършено лишни. Политехника ние нѣма да поддържаме. И забѣлжете какво прави Швейцария: при почти 10 университета, тя има само една политехника въ Цюрихъ. Политехникитѣ сж тамъ, дѣто има производство въ едри размѣри. И менѣ ми се струва, че ефорията е правилно постѣпила, дѣто е рѣшила да създаде университетъ и го поддържа. За политехника не можемъ още и да снуваме, а не и да я създаваме. Даже не можемъ да намѣримъ персоналъ за професори, но и да намѣрѣхмѣ много мжно ще бѣде да се разправимъ подиръ съ тия хора, на които ще дадемъ такова образование. За научно образовани филолози, юристи и математици мѣсто сѣ ще намѣримъ, а за политехници нѣма да намѣримъ. Отъ тази точка зрѣние азъ прѣдпочитамъ общото образование прѣдъ техническото, поне като висше образование, защото нѣмаме ни една българска фабрика, която да поиска нѣкой механикъ съ висше образование, освѣнъ дѣто имаме двѣ мѣста при железницитѣ и при арсенала и тѣ сж заети вече. Затова бихъ ви молилъ да се отложи тоя въпросъ въпросътъ сега не се вотира и нѣма да се вотира; училището ще се строи и когато му дойде врѣмето, тогава ще се разсѣждава върху това. Висшето училище бѣше, може би, прибрзано, но сѣ пакъ е повече на мѣстото си, отколко една политехника. (А. Краевъ: То е въпросъ на бждѣщето!) Не мога да си прѣдставя какво ще да правимъ съ политехникитѣ.

Отъ тая гледна точка, мисля, че е много рано да се говори по този въпросъ. Само по тоя въпросъ искахъ да кажа тия думи, защото другитѣ въпроси сж свързани съ педагогията и т. н., за които не желая да повтарямъ.

Колкото за съвѣта, понеже ще стане скоро въпросъ и за централенъ съвѣтъ, така нарѣченъ висши учебенъ съвѣтъ, ще ви кажа едно нѣщо. И азъ съмъ тоже за съвѣта и ще настоявамъ и желая бихъ въ всички министерства да има съвѣтъ, а учебното дѣло още повече иска това. Но двама началници на отдѣление, двоци инспектори и ако вземете отъ Висшето училище и гимназиитѣ троица-четворица, тогава ще имаме прѣвъзходенъ учебенъ съвѣтъ. Ще прибавя, че тѣ нѣма да прѣдписватъ. По никакъвъ начинъ. Министърътъ е отговорното лице, и той, като ги изслуша, или като напишатъ единъ протоколъ, ще каже, че е съгласенъ или не е съгласенъ, защото той е отговорното лице. Тѣй трѣбва да се кара цѣлото управление. Важното е, за да нѣма злоупотрѣбления отъ страна на министритѣ, да има единъ протоколъ. Вѣроятно е, че нѣмаше да имаме работа съ гнитѣ вагони, ако мнѣнието на чиновницитѣ да бѣ изслушано и протоколирано. Ама че били различни мнѣнията, нищо; нека всѣки си изкаже мнѣнието, а Министърътъ ще постѣпи тѣй, както намѣри за добръ, защото той е отговорното лице тукъ прѣдъ Народното Събрание.

Д. Христовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ нѣмаше да говоря по бюджета на Народното Просвѣщение, ако нѣмахъ една основна мисль, която казахъ, макаръ и въ къси думи, при общитѣ разисквания на бюджета, и, второ, ако да не мислѣхъ, че кредититѣ, които се отпускатъ по Министерството на Народното Просвѣщение, ангажиратъ, така да се каже, съществуващата учебна система и за прѣзъ идущата година. Позволѣте ми да бѣда единъ отъ тия, които мислятъ, че съществуващата учебна система у насъ се намира въ едно голѣмо противорѣчие съ живота. Нашата учебна система е дала цѣль редъ примѣри и факти, които ни показватъ, че тя не отговаря на ония цѣли, които тя опрѣдѣля го единъ косвенъ начинъ; че нашата учебна система е имала въ своя краенъ резултатъ една цѣль — да създава у насъ единъ декласиранъ елементъ, да създава единъ айджкийски елементъ. Ако прослѣдите отъ самото начало начина, по който бѣше създадена, ще видите, че нашата учебна система прѣдставлява една смѣсь — като говоря за нашитѣ класни училища и нашитѣ гимназии — на чешката и белгийската системи, които се приближаваха до френската учебна система, въ основата на която е легнала най-опасната система — бюрократизмътъ. Нашата учебна система не е дала хора на живота, не е дала едно младо поколение, което, опирайки се на своята инициатива, да върви напредъ въ живота и да бѣде полезно. Нашата учебна система е имала за цѣль да създаде само чиновници по гражданското и военно вѣдомства, да ги затвори въ канцеларитѣ и да имъ каже: вие ще имате всѣки мѣсецъ толкова и толкова пари, сир. айджкийска система.

Струва ми се, че при такова положение, при такива резултати, които се добиватъ отъ нея, и при една голѣма криза, която съществува въ страната и която датира отъ нѣколко години, дошло е врѣме да помислимъ върху голѣмия въпросъ за реформирането на нашето учебно дѣло, защото, г-да народни прѣдставители, струва ми се, че всѣки единъ отъ васъ е слушалъ онѣзи думи отъ населението, съ които сж изказвали по единъ най-конкретенъ начинъ недоволството си отъ резултатитѣ на учебната система. За голѣма жалость, въ продължение на 10—20 години въпросътъ за прѣобразуването на нашата учебна система не е билъ сериозно повдиганъ, когато по тия резултати, които тя е дала досега, заслужавало е да бѣде сериозно повдигнатъ. Ще ме запитате: какви сж резултатитѣ на съществуващата учебна система? Азъ ще ви отговоря.

Споредъ съществуващитѣ законоположения у насъ и споредъ онова основно законоположение въ конституцията, споредъ което първоначалното образование е задължително у насъ, отъ 280.000 дѣца, които нашата България дава, отъ тѣхъ срѣдно ежегодно сж успѣли да постѣпватъ въ първоначалното училище около 200.000 дѣца; отъ тия 200.000 дѣца, които свършватъ първоначалното образование, едва успѣватъ да се нахвърлятъ въ клас-

нитѣ училища и гимназиитѣ около 18—20.000, отъ които едни, като прѣминаватъ въ I класъ, тамъ оставатъ, а други — въ II, III, IV, V, VI и най-сетѣ VII класъ успѣватъ да свършатъ около 200—300 души, отъ които само извѣстна малка частъ отиватъ въ висши учебни заведения. Министерътъ на Народното Просвѣщение, г. Каравеловъ, ми се струва, че дълбоко ще опѣни този въпросъ, при всичко че той е отъ онѣзи, които не съзнаватъ голѣмото значение на професионалното образование за развитието на страната. Казвамъ, нашата класна система или системата на класното образование у насъ има за цѣль да погълне още отъ I класъ около 18—20.000 хора, щото въ края на гимназиалния курсъ да даде на обществото или, по-добрѣ, на държавнитѣ и общински канцеларии отъ 200 до 300 хора. Къдѣ отива онази останала грамадна маса? Къдѣ отиватъ всички ония, които сж постѣпили въ класветѣ, отъ които само 200—300 сж успѣли да свършатъ гимназия? Къдѣ отиватъ онѣзи 18.000—20.000 хора? Менѣ ми се струва, че този резултатъ, дѣто нашата учебна система дава 17.000—18.000 момчета, които не могатъ да намѣрятъ кариера въ живота, които не отговарятъ на нужди въ нашия животъ, менѣ ми се струва, казвамъ, че този фактъ показва, че нашата учебна система се намира въ голѣмо противорѣчие съ живота и че отъ тая гледна точка има една криза, върху която заслужава, щото съответствуващото Министерство съ всички органи, съ които разполага, да се погрижи за реформирането на нашата учебна система. Защото, г-да народни прѣдставители, отъ тѣзи момчета, които прѣкарватъ класветѣ но не успѣватъ да довършатъ гимназия, отъ тѣзи именно момчета излиза онзи чиновнически баластъ, противъ който най-много говоримъ и за който, тъй да се каже, не се взиматъ никакви мѣрки; оттамъ се вербуватъ писари, архивари, недоучени учители, стражари, даже и онзи декласиранъ елементъ, който е най-неприятната страна на политическитѣ партии у насъ; оттамъ се вербуватъ онѣзи елементи, които прѣминаватъ отъ едно мѣсто въ друго и които за служба, за да обезпечатъ своето жалко съществуване, своя животъ, правятъ всичко съ себе си. Ето защо казвамъ, че нашата учебна система, която нѣма възпитателна цѣль, която нѣма за цѣль да развива инициативата въ младото поколение, но я смазва, тази учебна система, която иде въ разрѣзъ съ реалнитѣ нужди на живота, трѣбва да бѣде подложена на ревизия. И азъ мисля, че една отъ първитѣ задачи на новата ера ще бѣде не да погледне прѣзъ прѣсти на този голѣмъ въпросъ, но да обърне надлежното внимание на него, ако дѣйствително иска да покаже, че е настѣпила нова ера въ нашата страна.

Г-да народни прѣдставители! Ако прѣсмѣтнете какъвъ е билъ капиталътъ, който е билъ вложенъ отъ Държавата, отъ общинитѣ, отъ окръжнитѣ постоянни комисии, който азъ ще нарека националенъ капиталъ, за поддържане на съществуващитѣ 80 класни училища и 8 гимназии, вие ще дойдете

до слѣдующето заключение за послѣднитѣ 15 години. За тѣзи училища, за които се харчи ежегодно, само за гимназиитѣ и за класнитѣ училища, една сума отъ около 2.000.000 л., въ продължение на 15 години Държавата е похарчила, заедно съ общинитѣ и постояннитѣ комисии, около 25—30 милиона лева. Но въ тази сума не влизатъ разходитѣ, които сж били употребени за поддържане на специалнитѣ училища, и разходитѣ за поддържане на дѣвическитѣ гимназии и на дѣвическитѣ трикласни училища, които възлизатъ за този периодъ отъ 15 години на 20.000.000 л. Прибавѣте тѣзи пари къмъ общия разходъ за класнитѣ училища и гимназиитѣ и ще получите за послѣднитѣ 15 години една сума, единъ националенъ капиталъ въ размѣръ на 50.000.000 л., които сж били похарчени за тази учебна система, отъ която се страхуваме да се допремъ до нея и да кажемъ, че тя е спомогнала значително за сѣществующата криза въ нашето народно стопанство, понеже не е дала подготвенъ елементъ, за да посвети своята жизненостъ на това стопанство и да служи като гаранция отчасти, като залогъ за нашето економическо развитие. Тази учебна система е дала само отрицателни резултати. Ето защо казвамъ, че този грамаденъ капиталъ, похарченъ безполезно за тази учебна система, която се намира въ противорѣчие съ живота, е единъ отъ важнитѣ аргументи, който мѣчно би могълъ да се обори и който показва, че е дошло врѣме да ревизираме тази учебна система.

Г-да народни прѣдставители! Откогато се разсипаха значителна частъ отъ занаятитѣ у насъ, отъ 20—25 години насамъ, поради извѣстни условия, въ голѣма частъ отъ нашитѣ градчета, особено подбалканскитѣ, които по-напрѣдъ се славѣха като гнѣзда на нашата индустрия, има цѣлъ редъ отрасли, които могатъ да бждатъ съживени. Между прочемъ, нашата учебна система какво е създадала, какво сж дали, напр., нашитѣ дѣвически гимназии? Нищо друго освѣнъ quasi-учени, освѣнъ, тѣй да се каже, да поддържатъ официално въ количествено отношение народното образование, когато при тѣзи нужди, които сж настѣпили за онѣзи краища, струва ми се, че женското образование би трѣбвало да вземе онази посока, за да може да възбуди, да възстанови тѣзи индустрии, които трѣбватъ за онѣзи мѣста. За около 5—6.000.000 л. се внасятъ у насъ такива стоки, които прѣдставляватъ прѣдметъ на женска индустрия. Такива сж, напр., индустриитѣ, които би могли въ значителна степенъ да осигурятъ прѣхраната на цѣлъ редъ балкански мѣста, обработването на памучни платове, аби, килими, черги и пр. — цѣлъ редъ индустрии, които прѣдставляватъ отъ себе си прѣдметъ не на едрата индустрия, а на дребната, която тамъ прѣди 20—25 години е била силно развита и която поради туй на онова население му е дала съотвѣтствующитѣ индустриални способности и качества, за да може да я възприеме, защото това население по-лесно ще я възприеме.

Тѣй сжщо нашитѣ класни училища съставляватъ само единъ ученически баластъ, отъ който всички се оплакваме, но не смѣемъ да постигнемъ и да вземемъ мѣрки, щото тия класни училища да бждатъ прѣобразувани, за да иматъ прѣдмети за изучаване на всичкитѣ тѣзи рѣчни индустрии, които могатъ да вирѣятъ въ нашата страна. Азъ ще процитирамъ нѣкои отъ тѣхъ и, ми се струва, ще бждатъ малцина ония, които ще се усъмнятъ дали ще могатъ да вирѣятъ, стига да не бжде мѣчно тѣхното въвеждане. Такава, напр., е обработването на суровъ ленъ, конопъ, масларство, сиренарство, копринарство, филатурата по копринарството и др. — цѣлъ редъ такива индустрии. Питамъ ви, ако отъ една страна се оплакваме отъ криза, която обхваща населението, ако всѣки отъ насъ се намира въ произвола, тѣй да кажа, на едритѣ земеделѣчески страни, ако всички се оплакваме, че богатствата значително се намаляватъ, прѣдъ видъ на голѣмото намаление консомативната способностъ на населението, питамъ ви, какви сж основанията, какви сж мотивитѣ да остане тази учебна система, каквато бѣше прѣди 25 години, когато, може би, неопитността можеше да се оправдава, но опитността показва, че трѣбва да бжде реформирана? Ето съображенията, по които ще говоря не само сега, но и въ бждѣщата сесия противъ тая учебна система, изразена въ 18 класни училища и 8 гимназии, които даватъ чиновническия баластъ и които заслужаватъ да бждатъ реформирани, ако искаме да принесемъ истинска услуга на населението. Г-нъ Министерътъ на Народното Просвѣщение, който винаги е заявявалъ, че народитѣ сж толкова по-силни, колкото повече въ своето сѣществование почитватъ върху принципа на личния трудъ, мисля, като изхвърли нѣкои мотиви, съ които той не ще бжде съгласенъ, надѣвамъ се, че ще подобри главния принципъ и ще се занимае съ тоя въпросъ, щото въ идущата сесия да не се дойде пакъ съ такъвъ единъ бюджетъ стереотипенъ, съ такива положения, каквито сж били досега, но да дойде съ едни мѣроприятия, които дѣйствително да характеризиратъ нова епоха или нова ера въ това направление.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Азъ съмъ случаенъ Министъръ на Народното Просвѣщение, така щото, нѣма да поема върху себе си всичкитѣ задачи, но бихъ желалъ да отговоря на нѣкои въпроси. Съгласенъ съмъ съ прѣдсѣлникѣ на г. Христова, но заключенията не му сж правилни. Той много настоява на това, че трѣбва да бжде техническо образованието. (Д. Христовъ: Агриколно и професионално.) Когато говоримъ за техническо образование, трѣбва да разбираме, че има три вида училища: висши, срѣдни и низши. За висши прѣди 5 минути казахъ, че е невъзможно да сѣществуватъ у насъ, защото нѣма какво да правятъ хората. Срѣднитѣ едва-едва могатъ да направятъ нѣщо, защото едно срѣдно земеделѣ-

ческо училище тоже не може да вирѣе, освѣнъ ако назначаватъ свѣршилитѣ за учители у насъ. Не зная, поне досега практики не сѣмъ видѣлъ. И подиръ, и въ Франция се оплакватъ отъ тѣхъ. (Д. Христовъ: Въ Германия, напротивъ, това образование е разпространено!) Може. Въ Русия сѣ академитѣ тоже не прокопсаха много, при всичко че иматъ двѣ академии и има голѣми помѣстия сѣ хиляди уврати и сѣ милиони даже уврати. Остава за низшитѣ училища. Нѣмамъ нищо противъ тѣхъ и сѣмъ съгласенъ даже, ако щете, ако можете. Азъ даже изписвахъ учебници по земледѣлието още въ 1884 г. За отдѣленията съгласенъ сѣмъ да се въведе земледѣлческото образование, а подиръ може и въ класнитѣ училища. Но протестирамъ противъ едно, че искаме сѣ училища да създадемъ занаяти. Положително не вѣрвамъ да може сѣ училища занаяти да се създаватъ. Онова, което съществува, можемъ да го поддържимъ и подобримъ сѣ училищата, да, но да създават занаяти сѣ училища — е невъзможно. Да правимъ това, е да харчимъ само пари. Земледѣлческитѣ училища понеже се занимаватъ сѣ земята, като учатъ отъ най-долнитѣ класове, сѣ могатъ нѣщо да проведатъ по-разумно отъ онова, което ученицитѣ знаятъ отъ бацитѣ си. Нѣмамъ нищо, ако въ долнитѣ класове се въведе да учатъ ученицитѣ земледѣлието, винодѣлието — зависи отъ мѣстността — или други работи. Нѣмамъ нищо противъ това. Считаю го много рационално и може да принесе полза не толкова голѣма, но сѣ ще да принесе полза; още повече, че главната задача на тия училища е да научатъ дѣцата да четатъ, да пишатъ и да знаятъ четиритѣхъ правила на аритметиката. Така щото, ако знаятъ нѣщо и по земледѣлието, ще бѣде много добрѣ. За класнитѣ училища, вѣнъ отъ гимназитѣ, искрено бихъ желалъ — сега може би не сѣмъ готовъ — да направя реформи за всички, но бихъ помислилъ, че можемъ отчасти да имъ увеличимъ елементарнитѣ знания на отдѣленията, плюсъ нѣщо друго по занаятитѣ. Тамъ напълно би било възможно да стане това; така щото, отъ III класнитѣ училища да излизатъ сѣ такива знания, които могатъ да ги развиятъ на всѣкъдѣ, щомъ иматъ срѣдства хората. Гимназитѣ, като гимназии — ще повторя онова, което нѣколко пѣти говорихъ, — не е злото, че сѣ 8, а че има всѣка гимназия по нѣколко паралелки, а въ Софийската, въ първитѣ и вторитѣ класове — 12. Една отъ причинитѣ, дѣто отдѣляме класнитѣ училища отъ гимназията, освѣнъ финансовиятъ въпросъ, дѣто сѣ станали еднакви заплатитѣ, е да се спремъ наливътъ на неспособнитѣ ученици въ гимназитѣ. Нека по-неспособнитѣ да отиватъ въ трикласнитѣ училища и послѣ да търсятъ занаяти, за да се хранятъ, а въ гимназитѣ да се отбератъ дѣйствително умствено високостоящи младежи. И не е толкова страшно числото на гимназитѣ, защото мѣжкитѣ не сѣ толкова много, но само да се не пълнятъ сѣ паралелки и сѣ неспособни ученици, поради

което нашето учебно дѣло въ гимназитѣ отива назадъ. Питайте който щете учителъ, и той ще ви каже. Всички се оплакватъ отъ трикласнитѣ училища въ градоветѣ и селата, отдѣто постоянно вѣрватъ ученици въ гимназитѣ, дѣто азъ искрено желая да бѣде не техническо, а свѣршено научно образованието. Имахме доста прѣспирни по тоя въпросъ и въ комисията, и туку. Затова азъ настоявамъ отъ I класъ да бѣде гимназията, защото ще имаме строги изпити и ще искаме научно образование. Ще направимъ онова, което сѣ направили другитѣ народи. И желалъ бихъ да прѣкратимъ, щото безъ сериозни изпити отъ трикласнитѣ училища да не могатъ да минаватъ въ гимназитѣ. Който държи добъръ изпитъ, може да влѣзе. Даже ще се радвамъ, ако частни училища се създадатъ до IV и V класъ и оттамъ да държатъ изпитъ за въ гимназията. Искрено ще се радвамъ, ако това се осъществи. Ние сме унищожили въ България всѣка частна инициатива. Ние нѣмаме никакви частни училища. (И. Бобековъ: Като ги взима Държавата, разбира се!) Желалъ бихъ да се подобри образованието въ гимназитѣ, които трѣбва да даватъ дѣйствително научно образование. Азъ сѣмъ убѣденъ, че ако имаше законъ за чиновницитѣ и изпититѣ да бѣха по-строги, далечъ нѣмаше да има толкова ученици. Г-нъ Влайковъ въ едно бѣше правъ, когато говори върху бѣлѣжкитѣ на ученицитѣ отъ гимназията и колко малко ученици минаватъ сѣ 3 1/2. Ако прѣстанатъ да позволяватъ да стоятъ по нѣколко години въ единъ и сѣщи класъ — въ класнитѣ училища може да стоятъ колкото щете, но въ гимназитѣ това да го нѣма, не повече отъ единъ или най-много два пѣти по двѣ години въ единъ класъ, — тогава лека-полека ще разчистимъ и излишния гимназиаленъ контингентъ. Не бихъ желалъ да рѣшите сега колко гимназии да има въ България, защото този въпросъ, може би, ще го рѣшимъ въ есенната сесия; но трѣбва да имаме хубави гимназии, една или двѣ класически и другитѣ да бѣдатъ реални, но хубави. Това е една отъ нашитѣ задачи, за да нѣмаме този долнокачественъ умственъ уровень на нашето така наречено образование съсловие, защото трѣбва да го признаете, че свѣршватъ днесъ гимназии женски и мѣжки и не знаятъ да напишатъ хубаво едно писмо.

Професионалното техническо образование, за което говори г. Христовъ, желалъ бихъ да се усили, но да си простираме краката споредъ чергата; но по никакъвъ начинъ да не става мечтание за висши технически училища, а желателно е да бѣдемъ поскромни. Желателно е то да почва отъ по-рано, отъ отдѣленията даже — поне малки свѣдѣния за растенията и т. н. могатъ да се даватъ. (Докладчикътъ Т. Влайковъ: Има го и сега!) Тогава може би вашитѣ учители, които свѣршватъ срѣдно учебно заведение въ земледѣлческитѣ училища, ще има дѣ да прилагатъ своя трудъ. Особено въ голѣмитѣ села, като Сухиндолъ, Бѣла-църква и др.

които иматъ по 4—5 учители, защо единъ учителъ да не бжде отъ земледѣлческо училище?

В. Кънчовъ: Г-да народни прѣдставители! Позволѣте и на мене да направя нѣколко къси забѣлѣжки върху първия параграфъ отъ бюджета на Министерството на Народното Просвѣщение. Азъ ще направя забѣлѣжка само върху нѣкои части отъ този параграфъ.

Относително централното управление, желая най-напрѣдъ да се изхвърлятъ четиритѣ инспектори на класнитѣ училища, поставени тамъ, защото, дали ще ги приемемъ или не, ще видимъ, когато ще разглеждаме въпроса за инспектората на класнитѣ училища, който е въ другъ параграфъ. Има извѣстни нѣща въ измѣненіята, които сж направени и съ които не съмъ съгласенъ и ще си запазя правото да говоря тамъ, защото тамъ му е и мѣстото — тѣзи инспектори ще ревизиратъ класнитѣ градски училища, а тукъ въ § 1 не влизатъ градскитѣ училища.

Относително учебния съвѣтъ, искамъ да кажа нѣколко думи. Азъ вѣрвамъ, че учебниятъ съвѣтъ, както бѣше съставенъ, можеше да бжде полезенъ: принесеть е извѣстна полза на учебното дѣло у насъ, като се е занимавалъ съ въпроси, съ които не сж имали възможностъ да се занимаватъ другитѣ чиновници въ Министерството на Народното Просвѣщение. Може би да е ималъ нѣкои недостатъци, произходящи, може би, отъ непригодността, отъ неуредбата му, отъ правилника и отъ не всекога сполучливото, може би, поставяне на лицата. Неприятното бѣше, че нѣкои отъ лицата се измѣняха съ измѣненіето на Правителството. Но изобщо мисля, че учебниятъ съвѣтъ, който по-напрѣдъ се наричаше учебенъ комитетъ, можеше да бжде полезенъ за учебното дѣло, защото казахъ, че началницитѣ на отдѣления сж прѣтрупани съ много административна работа и нѣматъ възможностъ да се занимаватъ съ чисто педагогически работи. Азъ нѣма да правя прѣдложение за възстановяването му, понеже говорихъ при първото четене за него, но види се, че комисията заедно съ управляющия Министерството не сж намѣрили причини за да го възстановятъ. Другъ бѣше въпросътъ за виспия учебенъ съвѣтъ, който още миналата година се прѣмахна, а сега г. Министърътъ каза, че ще го учреди въ по-друга форма, като притури при чиновницитѣ на Министерството на Просвѣщението нѣкои лица, извѣстни или способни, отъ гимназитѣ и отъ Висшето училище, но не по назначение и по изборъ. Азъ мисля, че една такава уредба на виспия учебенъ съвѣтъ би могла да бжде полезна за учебното дѣло на страната.

Относително Висшето училище, бихъ желалъ да се погрижи Министерството на Просвѣщението да направи законоположения за уреждането по-добрѣ и по-правилно това училище, напр. за уредбата на катедритѣ: нѣкои клонове на това училище сж поставени добрѣ, а други недобрѣ или произволно,

нѣкои сж се разширявали, а нѣкои сж се стѣснявали извънредно много; споредъ числото на хората, които сж се явявали да искатъ да бждатъ професори, сж се създавали катедри, така че, нѣкои сж се разширили много, а други сж се стѣснили. Напр., въ естественитѣ прѣдмети — химията се прѣподава отъ повече професори, отколкото въ Мюнхенската политехника, дѣто азъ съмъ училъ. Би трѣбовало да се уреди едно законоположение, за да не става увеличаване на катедритѣ и увеличаване и намаляване на професорския персоналъ. Изобщо вземемо, професорскитѣ персоналъ би могълъ и би трѣбовало да се усили. Има въ нашето професорско тѣло отлични хора, отлични професори, които се занимаватъ много хубаво и които правятъ честъ на нашето Висше училище и нашата наука, но има и много слаби сили и, изобщо вземемо, професорското тѣло е слабо и нѣма достатъчна мощъ да ръководи учащата се младежъ и да ръководи науката у насъ. Бихъ желалъ още да се обърнѣше повечко внимание на това, че е много слабо развитъ националниятъ духъ въ нашето Висше училище.

Има оплаквания много справедливи, че библиотеката на Висшето училище, както и лабораториитѣ му сж затворени за лицата, които не принадлежатъ на професорския персоналъ. Има у насъ учители въ гимназитѣ способни хора, но не намѣрватъ въ гимназията нито достатъчно голѣма библиотека, нито лаборатории доста голѣми, за да могатъ да се занимаватъ съ научни занятия, а въ Висшето училище имъ е затворена вратата да работятъ. Би било добрѣ да се остави вратата отворена на всичкитѣ учители, и нашитѣ хора, които се занимаватъ съ науката, да могатъ свободно да работятъ тамъ.

Тѣзи сж малкото бѣлѣжки, които искахъ да направя относително Висшето училище.

Относително нашитѣ гимназии, азъ не сподѣлямъ мнѣнието на мнозина наши хора, които говорятъ че тѣ сж много и би трѣбовало да се намалятъ, или да се видоизмѣни характерътъ на гимназитѣ и отъ гимназии да се прѣобърнатъ на технически сръдни учебни заведения. Потрѣбно е да има сръдни учебни заведения, които да даватъ по-широко общо образование на нашитѣ младежи. Числото на гимназитѣ, които имаме сега, не е голѣмо. Сравнително съ гърцитѣ, имаме малко, но не бихъ желалъ да имаме толкова гимназии, колкото иматъ гърцитѣ. Едно е неприятно, че нашитѣ гимназии сж много неправилно разпрѣдѣлени. Въ единъ жгълъ на Източна-България сж се събрали единъ купъ гимназии, а западниятъ остава само съ Видинската и Софийската, ако я броимъ къмъ западния край. Южна-България има сравнително по-малко гимназии, отколкото Сѣверна. Не е правилно разпрѣдѣленіето, но тукъ не му е мѣстото... (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Забѣлѣжете, че Софийската гимназия прѣдставлява 5—6 източни гимназии!) Да, тоза е вѣрно, защото има много паралелки, но София има 70.000 жители и голѣма

чиновническа класа, която иска да даде на дѣцата си срѣдно образование; само София има нужда отъ двѣ гимназии, ако направимъ да бѣдатъ класоветѣ съ по 2—3 паралелки. Когато би се направилъ законъ за срѣдното образование, тогава бихме могли да говоримъ за по-правилното разпрѣдѣление на тѣзи гимназии, а сега само споменавамъ това мимоходомъ.

Истина е, че програмата на нашитѣ гимназии не отговаря на нуждитѣ на живота, но това е оплакване въ цѣла Европа. Въ цѣла Европа има оплаквания, че гимназиитѣ не сѣ поставени така, да отговарятъ на насѣщнитѣ нужди на живота и въ днешната германска литература има голѣми спорове по тоя въпросъ. Въ Русия сѣщо тѣй; въ Франция сѣщо. Не е установенъ още основниятъ, модерниятъ типъ на гимназия, който ще бѣде съгласенъ съ нуждитѣ на живота, и ние мѣтко бихме могли да направимъ голѣма реорганизация, да направимъ гимназиитѣ да отговарятъ подѣлно на нашитѣ условия, на нашия животъ, но би могло да се направятъ нѣкои подобрѣния, да се отстранятъ нѣкои насѣщни нужди. Напр., би могло да се обърне внимание на това, да се намали числото на прѣподаваемитѣ часове въ нѣкои класове, защото нашитѣ ученици сѣ извѣтрено изнурени и не имъ остава врѣме за самостоятелни, свободни занятия, вѣнъ отъ училищната работа. Има даровити дѣца, които толкова много сѣ налегнати съ много прѣдмети и часове, щото не имъ остава врѣме да мислятъ самостоятелно. Това е голѣмъ недостатѣкъ не само на нашитѣ, но и въ срѣдни учебни заведения въ Европа. Вече се правятъ голѣми усилия да се помогне на това зло. И у насъ би могло да се направи нѣщо, само не коренни реформи, защото се боя отъ такива. Би могло да се намѣри колай да се отслаби тази прѣтрупаностъ на прѣдметитѣ. И послѣ, другъ единъ голѣмъ недостатѣкъ на нашитѣ гимназии е, дѣто не се назначаватъ учители за прѣдметитѣ, а се назначаватъ, безъ да се обърне внимание за какво се назначаватъ, и често пѣти се случва въ една гимназия да има математици трима, четирма и, като нѣма за тѣхъ работа, даватъ имъ да прѣподаватъ Законъ Божи. Разбирате съ каква любовъ ще прѣподава прѣдмета, който не е училъ и нѣма наклонностъ къмъ него. Случва се, наопаки, че хора, които сѣ свършили духовни училища, на нѣкои мѣста имъ даватъ да прѣподаватъ други прѣдмети. Не се назначаватъ учителитѣ за нуждитѣ на гимназиитѣ, Министерството не изучава коя гимназия отъ какви учители има нужда, та въ края на учебната година да търси потребнитѣ за идущата година, напр. за Пловдивската гимназия единъ математикъ, или по български езикъ, а не който се е понадналъ тукъ, въ Министерството, проваждатъ го тамъ, и послѣ директоритѣ си биятъ главитѣ по цѣли мѣсеци за разпрѣдѣлението на прѣдметитѣ, защото не могатъ да се разпрѣдѣлятъ, и затова Министерството се принуждава да насила

хората. Дадено е право на директоритѣ да назначаватъ кой какво ще прѣподава, защото досега не е могло съ общо съгласие да се направи разпрѣдѣлението на часоветѣ и Министерството не е могло да се избави отъ това главоболие.

Би могло да се говори много за системата на изпититѣ, но този въпросъ е широкъ и тукъ не му е мѣстото.

Азъ намирамъ, че добръ е направила комисията, като е рѣшила да остане Габровската гимназия, както си бѣше.

Ще направя една бѣлѣжка за стопанското училище въ София. То е частно училище, но бихъ желалъ Министерството на Просвѣщенieto да обърне по-голѣмо внимание къмъ него и инспекцията, който има право да го ревизира, трѣбва да бѣде по-усилена, защото това учебно заведение, което е полезно за страната, може да бѣде още по-полезно. Напоследѣтъ то страда отъ неуредица и Министерството би могло съ свѣти и отстранение на нѣкои неправилности въ него да помогне за по-доброто му развитие.

Азъ мисля, че е правилно постѣпила комисията, дѣто е отдѣлила III-класнитѣ училища отъ педагогическитѣ и е оставила да бѣдатъ общински, та да плаща и общината, и Държавата на половина, както и за другитѣ общински училища. Но когато дойде врѣме да говоримъ за общинскитѣ първоначални и класни училища, азъ ще обърна внимание, че трѣбва да усилимъ онази частъ, която плащатъ общинитѣ за учителитѣ за ония градове, дѣто Държавата имъ поддържа цѣли гимназии, и паритѣ, които внасятъ общинскитѣ упавления за първоначалнитѣ училища, да намалятъ значително товара на Държавата върху тѣхъ.

Азъ мисля, че Бургазкото и Станимакското трикласни училища е врѣме да прѣминатъ въ рѣцѣтъ на общинитѣ и не би се направило съ това никаква врѣда. Въ началото имаше опасностъ, защото и на Станимака, и на Бургазъ свършено липсваше българскиятъ характеръ. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Тамъ трѣбва да се тури и Брѣзово, защото е село. — Докладчикъ Т. Влайковъ: То се прѣдставя на закриване!) Общината въ Бургазъ има приходи, сравнително съ другитѣ наши общини, доста голѣми, а не е слаба и общината на Станимака.

Колкото се касае за Чепеларското III-класно училище, азъ бихъ желалъ да остане още държавно. Не ще може Чепеларе, понеже е малко село, да дава оная частъ, която се припада, за поддръжане общинското класно училище, а онзи отдалеченъ край, свършено изтиканъ, се нуждае отъ училище. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: И окръжниятъ свѣтъ би трѣбвало да помогне!) Ако би могълъ окръжниятъ свѣтъ да го поддържа, добръ ще бѣде. Вие знаете, че пограничнитѣ училища служатъ на дѣцата, които, но една или друга причина, не могатъ да се учатъ задъ граница. Има много дѣца, бацитѣ на които

сж поставени въ такова положение, щото за тѣхъ много служи близкото погранично училище, каквото е Чепеларското и училището въ Силистра.

Искамъ да обърна вниманието на почитаемото Събрание и на г. Министра върху рѣшението да се закриятъ всички дѣвически пансиони въ България, освѣнъ Варненскиятъ. Азъ мисля, че това рѣшение не трѣбва да се туря въ дѣйствиe още сега. Въ София и Пловдивъ има необходима нужда, споредъ мене, отъ съществуването на дѣвически пансиони. Азъ съмъ съгласенъ, че, както сж поставени сега дѣвическиятъ пансиони въ София и въ Пловдивъ, не отговарятъ на нуждитъ и родителитъ ги избѣгватъ. Има много бащи, които желаятъ дѣцата имъ да се учатъ въ гимназията и да бждатъ въ пансиони, отколкото вънъ, но като виждатъ какъ сж поставени и какъ е слаба уредбата на пансионитъ въ София и Пловдивъ, не се рѣшаватъ да оставятъ дѣцата си въ тѣхъ. Азъ говорихъ още въ Х-то Обикновено Народно Събрание по тоя въпросъ, че въ София и Пловдивъ пансионитъ сж си създали не много добро реноме и затова бацитъ ги избѣгватъ. Освѣнъ това, храната бѣше — тази година не съмъ се занимавалъ съ този въпросъ, но лани се занимавахъ — съвсѣмъ недостатъчна, зданието не е добро и това кара бацитъ да не си оставятъ дѣцата въ пансиона. Но въ София и Пловдивъ е много опасно всѣки пътъ да се оставятъ момичетата по частнитъ къщи. Въ Стара-Загора е възможно, и въ Търново тоже е възможно. Тѣ сж градове, поставени при други условия. Тамъ дѣтето отива въ сѣмейството. Въ Стара-Загора, напр., дѣтето отива въ сѣмейството и то живѣе съ сѣмейството, съ дѣцата, съ майката, и заради това въ такива градове много лесно е да се повѣри възпитанието на дѣцата на едно сѣмейство. Въ София и Пловдивъ условията сж малко по-други. Желателно е въ тия градове пансионитъ да не се закриватъ, а да се прѣобразуватъ. Заради това азъ мисля, че ще направимъ много добръ, и г. Министертъ, вѣрвамъ, ще се съгласи, ако оставимъ една обща сума за тия пансиони и, ако Министерството намѣри възможностъ да ги постави по-добръ, да могатъ да съществуватъ и въ бждѣще. Защото, добръ поставени, въ София и Пловдивъ пансионитъ ще си изкарватъ паритъ не само за гледането на дѣцата, а и за надзирателитъ. Тая сума за управлението лани е била малка: била е за Софийския 7.270 л., а за Пловдивския 4.160 л. (Докладчикъ Т. Влайковъ: По-голъма е сумата. Имало е командировани учители.) Да, но ако въ София се постави единъ пансионъ добръ, не ще има 40, а 200 ученика. Ако има добро здание, добръ надзоръ, добри учители и способни, за да могатъ да даватъ добро възпитание на дѣцата, храна добра, непрѣмънно числото имъ ще се увеличи. Азъ знаа единъ цѣлъ редъ приятели, които сж ме питали кждѣ да си оставятъ дѣцата. Въ пансиона, казватъ, не щемъ, защото лошо реноме си е създалъ. Въ всѣка фамилия и къща ги е страхъ и не мога да имъ посоча мѣсто

дѣ да ги оставятъ. За възрастнитъ момичета, които идатъ отвънъ, положението е много незгодно. На това основание азъ бихъ искалъ да се остави пакъ една сума, напр. както е било и миналата година — 7.276 л. за София и 4.000 л. за Пловдивъ, — и Министерството, ако намѣри за възможно да постави по-добръ тия заведения, да ги продължи, а, ако не може да ги подобри, то ако бждатъ съ малко дѣца и съ лошъ редъ, по-добръ е да се закриятъ. Но сега бихъ искалъ да остане тая сума.

Ще кажа нѣколко думи и за народната библиотека въ София. Народната библиотека въ София е много изостанала назадъ и много е занемарена. Тя се постави добръ на врѣмето си, но отъ нѣколко години насамъ е съвършено занемарена. (Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Когато е било добро, г-нъ Кънчовъ?) Управлението, изобщо гледано, е прѣдоставено въ ржцѣтъ на хора, които сж имали малко общо съ науката. Азъ поне виждамъ отъ първитъ врѣмена на библиотеката единъ редъ на добри книги, а отъ послѣдно врѣме не намѣрваме това и ето защо прѣдполагамъ, че управлението въ първитъ години е било по-добро. Библиотеката не слѣди модерната наука, не слѣди модерната европейска книжнина и заради това въ нея не можете да намѣрите най-модернитъ и извѣстнитъ книги, а въ нея ще намѣрите Белами и други всевъзможни книги. Въ нея ще намѣрите всички наши брошури, които се носятъ по улицитъ, всичкитъ наши учебници за класоветъ и даже говорѣше ми единъ господинъ, че имали цѣноразписитъ на европейскитъ книги отъ миналитъ години, които умираатъ всѣка година, защото цѣноразписитъ отъ европейскитъ книжарници сж за една година и повече нѣматъ значение, а въ библиотеката ги турили подъ номера, зарегистрирали ги. Тамъ има и разни брошури, които нищо не струватъ, когато модерната наука и модерната литература я нѣма въ библиотеката. Нѣма хора, които да се грижатъ за поставянето на библиотеката на почва, на каквато трѣбва да стои, и единъ човѣкъ, който иска да си послужи съ библиотеката, често пакъ не може да си послужи; а пакъ друго мѣсто въ София, па и въ цѣла България, дѣто човѣкъ да може да си послужи съ библиотека, нѣма. Заради това азъ намѣрвамъ за добръ да помоля г. Министра да обърне по-голъмо и сериозно внимание за уредбата на библиотеката.

Въ не съвсѣмъ добро положение е поставенъ и народниятъ музей въ София. Азъ съмъ ималъ случай да имамъ по малко работа съ него, интересувамъ се съ старини, когато пактувамъ изъ страната. Макарь че управительтъ на музея е много способенъ и ученъ човѣкъ, но, види се, като администраторъ и управитель на музея, има нѣкакъвъ кусуръ. Като ученъ човѣкъ, азъ съмъ ималъ случай да се увѣря, че е добра сила, но административната работа куца и не може да постави музея на нужната висота. Може би и други условия има, като липсване на срѣдства; нѣмаме още и единъ модеренъ

инвентаръ, нѣмаме единъ здравъ, точенъ и пълненъ описъ на прѣдметитѣ, каквито има въ модернитѣ музеи; така щото, много лесно може да ставатъ замѣнявания на едни прѣдмети съ други. Не допуштамъ, че настоящиятъ директоръ може да го направи, но знаете, че въ музеитѣ въ цѣль свѣтъ ставатъ злоупотребления. Възможно е да станатъ и у насъ нѣкои работи, както въ другитѣ музеи, отъ прислугата и пр. Азъ бихъ желалъ да обърна вниманието на г. Министра да се погрижи за отварянето на новото здание на музея. Ето вече цѣла година се мина, откакто сж прѣнесени старинитѣ въ новото здание, и още не сж станали достояние на публиката. Азъ намирамъ, че е направена една погрѣшка, като е изхвърленъ заведующия етнографическата сбирка. Музеятъ на старинитѣ у насъ и етнографическата сбирка сж двѣ отдѣлни нѣща. Етнографическата сбирка е поставена сега много злѣ, като че ли не съществува, но трѣбва да се обърне внимание на този отдѣлъ. Азъ мисля, че ти трѣбваше да се отдѣли отъ музей, защото ризи, нашивки, постели, обдѣкло, покъщнини, съседжи за ядене и пр. — наша сегашна и минала култура — не имъ е тамъ мѣстото. Но сега, понеже нѣмаме срѣдства да ги дѣлимъ едно отъ друго, може за нѣколко врѣме да останатъ заедно, но послѣ етнографическата сбирка трѣбва да се отдѣли, да се даде на единъ човѣкъ, и може на единъ професоръ, безъ да му се плаща отдѣлно; би трѣбвало да се прѣдвиди отдѣлна сума за него и да се отдѣлятъ всички материали, които сж разхвърляни въ музей. Менѣ ми е жалъ, че съмъ внесълъ една сбирка отъ Македония, която получи даже награда въ Италия, и парчетата ѝ сж разхвърляни, та не може човѣкъ да ги намѣри и да ги възстанови. Имаше направено нѣщо отъ различнитѣ типове къщи въ Македония, тукъ и пр. Етнографическиятъ отдѣлъ трѣбва да съществува. И ако унищожимъ заведующия, да се даде на единъ професоръ, да му се опрѣдѣли едно помѣщение и една много малка сума, защото съ много малка сума може да се поддържа този отдѣлъ, но да се не заличава и да не липсва отъ нашия бюджетъ.

Имаше ревизии правени както въ нашия музей, така и въ музея въ Пловдивъ, имаше ревизии, но въ обществото нищо не се чу. Азъ се интересувахъ по едно врѣме съ тѣзи ревизии, но въобще между публиката не се напечата нищо. Затова е много мъчно да си състави човѣкъ по-точно понятие за тѣзи музеи, които сж закрити за нашитѣ очи, особено тукашниятъ.

Азъ искамъ да обърна вниманието на г. Министра и върху друго нѣщо. Станаха разкопки въ България, безъ да знае Министерството на Просвѣщението. Азъ не зная, дали прѣдметитѣ, които сж намѣрени въ разкопкитѣ при Хисаря въ Търново и въ разкопкитѣ въ Пловдивско, сж прѣнесени въ нашия музей или не. Собствено, такъвъ въпросъ мъчно е да се задава, защото, като не е присѣствувалъ никой чиновникъ отъ Министер-

ството на Просвѣщението, мъчно може да се знае какво е намѣрено. Но бихъ желалъ да обърна вниманието на г. Министра, да се не позволява отъ Министерството за въ бѣдѣще да ставатъ разкопки въ България, кѣдѣто и да е, безъ единъ пратеникъ отъ нашето Министерство на Просвѣщението.

Искамъ да обърна вниманието на г. Министра и на друго нѣщо. Ставатъ на много мѣста въ Тракия разкопвания на могили и сега още. Има хора, които съ помощта на селяни разкопватъ такива могили, безъ знанието на Правителството. Напр., миналата година, като пътувахъ въ Тракия, въ пловдивскитѣ околни села азъ видѣхъ селяни да разкопватъ могили по побуждението на нѣкои пловдивски спекуланти, които се занимаватъ съ търговия на антики. Намѣрихъ нѣкои тухлени и глинени работи останали, за които е мислено, че нѣматъ цѣнностъ, и ги прибрахъ, а другитѣ сж отишли на вѣтъра. Въобще, не се обръща сериозно внимание на това. При разкопкитѣ, които сж правени въ Шуменско, при Абоба, е присѣствувалъ, струва ми се, г. Шкорпилъ, само не зная дали като любителъ или като пратеникъ отъ Министерството на Просвѣщението. Ако е билъ пратеникъ отъ Министерството на Просвѣщението, тогава е било добрѣ. По такъвъ начинъ, ако Министерството нѣма достатъченъ персоналъ да провозда, когато ставатъ разкопки въ България, добрѣ ще бѣде да провозда нѣкои отъ мѣстнитѣ учители да присѣствуватъ при разкопкитѣ.

Тѣзи сж изобило бѣлѣжкитѣ, които искахъ да направя по § 1 отъ бюджета.

Пакъ настоявамъ да се изхвърлятъ думитѣ „4 инспектори“ и да се турятъ послѣ въ оная глава, когато дойде да разглеждаме инспекцията въ общинскитѣ училища.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ искамъ да направя нѣколко бѣлѣжки на г. Кънчова.

По поводъ на пансионитѣ желателно е въ България, ако можемъ, да направимъ единъ пансионъ съ едно учебно заведение, дѣто ще живѣятъ и се учатъ заедно всички ученици на това заведение; но постройката на таква здание изисква голѣми срѣдства, а ние ги нѣмаме. Отъ друга страна, да се държатъ тѣзи пансиони така, както съществуватъ сега, е неудобно. Избрахме Варна, че тамъ има грамадна и нова гимназия, дѣто една частъ може да се употреби като пансионъ, а всички други пансиони трѣбва да се закриятъ. Бихъ желалъ да се прѣмахне и Пловдивскиятъ пансионъ. Цифритѣ, които посочи г. Влайковъ, азъ ги имамъ. Тѣ сж малки пансиони съ много голѣмъ персоналъ и разности. Ние не можемъ да поддържаеме такъвъ персоналъ: нѣколко класни дами, ахчия, економъ, слугини. И да ви кажа, много изисква българското общество отъ Министерството. Не виждамъ защо ще се харчатъ такива суми. Затова бихъ молилъ да се тури Варненскиятъ изрично; извѣстна сума турѣте за пансиони, и ако намѣримъ, че не е въз-

можно, ще се махнатъ, а ако намѣримъ, че е възможно, ще останатъ. И когато има 150 ученички въ Варна, тогава ще вземемъ мѣрки да имаме подобъръ персоналъ. Така щото, съгласенъ съмъ съ г. Кънчова, че сумата за пансионитѣ трѣбва да остане, но да се каже, че въ Варна ще има непрѣмънно, а колкото за другитѣ, ще видимъ какво трѣбва да направимъ. Желателно е да има кредитъ, който, ако потрѣбва, да може да се похарчи, ако не потрѣбва, нѣма да се похарчи.

За библиотеката мога да кажа едно, че дѣйствително върви лошо, но тя дѣйствително е вървѣла винаги така лошо. И азъ се съмнѣвамъ, дали съществуватъ всички книги, които сж записани въ каталогитѣ. Напр., трѣбваше ми една книга, знамъ, че съществува тамъ; отидохъ да я взема, даватъ ми друга книга на сѣция авторъ. Така щото, батасилжкѣтъ въ нашата библиотека съществува отдавна. Силно се съмнѣвамъ да не липсватъ много книги отъ библиотеката. Криви сме и ние, че кредитътъ за библиотеката е много малъкъ. Ние отпущаме голѣмъ кредитъ за персоналъ, а малъкъ кредитъ за книги. Това е лоша система. А колкото за злоупотрѣблението въ музеума въ Пловдивъ, азъ ревизирахъ и дадохъ одного подъ съдъ. Но въ всѣки случай, нашитѣ библиотеки и музеуми не стоятъ високо. Криви сме и ние, криви сж и ония, които служатъ тамъ.

Азъ съмъ съгласенъ съ това, което каза г. Кънчовъ за могили и за старинитѣ. За Търново прѣди два дена назначихъ двама стражари да пазятъ разкопкитѣ, докато се не разпоредимъ какво трѣбва да се прави. Желателно е да пазимъ нашитѣ старини и желателно е и да се не позволява да се разкопаватъ нито могили, нито нищо безъ разрѣшението на Правителството. Но законъ мисля че нѣмаме, или имаме . . . (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Има законъ.) Не знамъ.

Това е, което искахъ да кажа на г. Кънчова. (В. Кънчовъ: А за инспекторитѣ?)

За инспекторитѣ азъ тоже съмъ съгласенъ да се рѣши въпросътъ подирѣ. За този параграфъ, за който бихъ желалъ да обърна вниманието ви, съгласенъ съмъ съ мнѣнието на г. Кънчова, че въ Бургазъ и Станимака могатъ да направятъ онова, което правятъ и другитѣ общини. Така щото, класнитѣ училища да минатъ тоже къмъ тѣхъ, както и низшитѣ класове въ педагогическитѣ училища.

За Чепеларското училище може да се прѣпираатъ нѣкои, че е полезно, но за Брѣзовското, вѣроятно, г. Бобчевъ се е постаралъ да стане съвсѣмъ правителствено. Всички други не сж правителствени, а то е правителствено; значи, по влияние е направено такова. Така щото, то ще се тури къмъ ония класни училища, които съществуватъ въ другитѣ общини. Бихъ желалъ тия дребни училища, които сж напълно правителствени, да влѣзатъ въ категорията на трикласнитѣ училища и каквото правимъ съ другитѣ класни училища, такова ще правимъ и съ тѣхъ. И освѣнъ че ще прѣдвидимъ

нѣкои нови приходи по закона за тѣхно поддържане, но вървамъ, че и окръжнитѣ съвѣти могатъ да се задължатъ съ законъ да плащатъ нѣщо; може би и Правителството да помогне, но въ всѣки случай да влизатъ въ общинскитѣ училища, а не да се считатъ правителствени, и, най-сетнѣ, трѣбва да се не дава право всѣкому, комуто скимне, да открива правителствени училища. Брѣзовското и Станимакското оставатъ. (Докладчикъ Т. Влайковъ: Брѣзовското се закрива, оставатъ само Станимакското и Бургазкото.) Въ Станимака българското население съставлява, вѣроятно, около 6.000 души, въ Бургазъ тоже, та могатъ и тѣ да помогнатъ за своитѣ училища, както помагатъ въ много други мѣста.

А. Вазовски: Г-да народни прѣдставители! Ще ми позволите да кажа нѣколко думи за Чепеларското училище. Както виждате въ бюджетопроекта, то се закрива отъ 1 септемврий и занаярѣдъ нѣма да съществува. Това училище съществува, г-да народни прѣдставители, още отъ създаването на Румелийското правителство, т. е. отъ 22 години насамъ, и ако има една искра отъ свѣтлина, която да озарява сегисъ-тогисъ този затѣнтъ край, то е именно това училище. Благодарение на това, че Правителството е бивало всѣкога щедро, та е отпускало своята помощъ и се е грижило за поддържането на него, та се е крѣпило именно досега, иначе, то би отдавна изгаснало. При това, трѣбва да се знае, че тамъ населението е до такава степенъ избѣднѣло, щото немислимо е да може то да поддържа ученици въ класно училище другагѣ, въ другъ градъ, ако не бѣде това училище въ Чепеларе; а за да бѣде тамъ, то трѣбва да бѣде държавно. Освѣнъ това, туй училище се посѣщава отъ ученици не само отъ Рупчоската околия, ами и отъ Ахж-Челебийско—турско. Въ Ахж-Челебийско населението е тоже бѣдно; тамъ общинитѣ, отъ нѣколко години насамъ, нѣматъ канка възможностъ да поддържатъ на свои срѣдства класни училища, освѣнъ това, и да иматъ, не имъ позволяватъ турскитѣ власти да отварятъ такива. Затова тѣ сж принудени да пращатъ своитѣ дѣца въ Чепеларе за да получатъ едно горѣ-долу трикласно образование. Ето защо азъ се обръщамъ къмъ васъ, г-да народни прѣдставители, съ молба, да се съгласите съ мене и оставите това училище да съществува и занаярѣдъ като държавно. По-прѣди, когато се закриваше околийското управление въ тая околия, почитаемото Правителство настояваше за това, само и само да се направи нѣкой и друга пара економия оттамъ, като напираше най-много на обстоятелството, че стражари и околийски началници не били потрѣбни на общинитѣ и на населението. Обаче, азъ вървамъ, че тукъ то нѣма да откаже своята помощъ въ дадения случай и се съгласи съ васъ, г-да народни прѣдставители, щото да се разрѣши въпросътъ въ смисълъ, да остане това училище и се издържа и занаярѣдъ на държавна смѣтка, — толкозъ повече, че сумата, която се из-

разходва за него, не прѣвишава цифрата 10.000 л. Освѣнтъ това, въ Чепеларе има построено едно грамадно здание за училището и то още не е заплатено. Ако се закрие това училище, тази община съвършено пропада съ изплащането на това училище, и по-нататъкъ тѣ не сж вече въ състояние нито училище да поддържатъ, нито ученици да изпращатъ въ други училища. По тази причина азъ ще ви моля, г-да народни прѣдставители, да се съгласите съ мене и да оставите това училище за напредъ да се издържа то на държавна смѣтка; защото приходитѣ, които има тази община, никакъ не могатъ да се сравняватъ съ приходитѣ на Бургаската и Станимажката общини.

Това е моето прѣдложение, което правя, г-да народни прѣдставители, прѣдъ васъ и моля да се приеме.

Прѣдсѣдателъ: Записанъ е още г. Кирковъ, но часътъ е вече 8. (Д. Ризовъ: Да се гласува.)

Г. Кирковъ: За да бѣда кратъкъ, ще направя само двѣ бѣлѣжки по въпроси, които не се засѣгнаха отъ прѣдговорившитѣ. Думата ми е, първо, за тѣй нарѣченитѣ училищни съвѣти, или, както ги наричатъ руситѣ, педагогически съвѣти при гимназиитѣ. Вие знаете, че прѣди нѣколко врѣме Министерството бѣ издало единъ правилникъ, чрезъ който се урегулираше функцията на тия учреждения при гимназиитѣ. Споредъ мене, то бѣ извършило голѣма грѣшка: то бѣ едно посѣгателство върху тия, споредъ мене, автономни учреждения. Такива сж тѣ наврѣдъ, и по съображения твърдѣ основателни, че учителското тѣло въ гимназиитѣ, по своето положение, има тенденцията да се образува въ едно бюрократическо тѣло, учителството става бюрокрация и, за да се избѣгне това, създадоха едно учреждение като учителскитѣ съвѣти, които носятъ и педагогически характеръ, а въ сжщото врѣме грижатъ се за доброто управление на гимназиитѣ и по възпитанието на дѣцата. Въ Русия, дѣто гимназиитѣ спрадътъ най-много отъ бюрократизмъ, тамъ педагогическитѣ съвѣти сж много важни учреждения и тамъ тѣ иматъ голѣма самостоятелностъ въ своитѣ дѣйствия, голѣма авторитетностъ въ вършене на своитѣ работи. Още въ 1891 г. въ журнала на Министерството на Народното Просвѣщение въ Русия се даваха извѣстни тълкувания, какъ да се разбира функцията на педагогическитѣ съвѣти. Тамъ се изтъкваше туй именно, че тази колективна работа, този колективен умъ на учителския съвѣтъ е една гаранция да се не образува учителското тѣло въ едно бюрократическо тѣло, въ сжщото врѣме се даваха извѣстни гаранции за по-голѣма справедливостъ спрѣмо ученицитѣ, изгонваше се това... (Не се чува.) които, като отдѣлни личности, могатъ да иматъ извѣстни слабости и тѣхната дѣятелностъ да се отразява врѣдно върху самата гимназия. И наистина, у насъ, казвамъ, недавна бѣ се извършилъ единъ актъ на едно по-

сѣгателство на тия учебни съвѣти, като се съсрѣдоточаваше всичката властъ въ рѣшитѣ на директора. Дълговрѣменната практика, обаче, е показала, че подобна една дѣятелностъ, съсрѣдоточена въ рѣшитѣ на директора, може да бѣде много врѣдна, прѣди всичко, за самото учебно дѣло и, второ, за самото учителско тѣло. Директоритѣ сж лица, които се сношаватъ съ Министерството и почватъ волею-неволею, безъ да искатъ даже, да проявяватъ истинскитѣ прѣдъ своето началство, като лица отговорни, като лица, на които сж дадени функции, които, като отдѣлни личности, не могатъ да изпълнятъ и обхващать, вслѣдствие на това тѣ обхващать работата много широко и се явяватъ твърдѣ усърдни въ тая смисълъ: да прѣдставляватъ учителското тѣло прѣдъ Министерството тѣй, както тѣ схващатъ работата, като се откъсватъ отъ колективния умъ на учителското тѣло, което, въ всѣки случай, и при най-лоши условия, ще бѣде единъ по-правиленъ и по-справедливъ сѣдия и ще даде много по-правилна оцѣнка на работитѣ, отколкото една отдѣлна личностъ. Тая грѣшка бѣше утвърдена отъ покойния Министъръ Славейковъ и за мене е много желателно, щото сегашниятъ или, може би, бѣдѣщиятъ Министъръ—съжалявамъ, че г. управляющиятъ Министерството го нѣма тукъ—да вземе туй прѣдъ видъ и да се повърне автономията на учителскитѣ съвѣти въ гимназиитѣ. Резултатитѣ отъ тази нова реформа, която се въведе отъ миналото Правителство, ще бѣдатъ само гибелни за учебното дѣло и ще внесе една умраза и невъзможенъ животъ между учителското тѣло. Че това е вѣрно, показва фактътъ, че отъ страна на най-старитѣ, най-опитнитѣ учители бѣше издадена една брошура, въ която се изказваха много добри и много цѣнни мисли относително куцането на тѣзи училища, които мисли азъ напълно сподѣлямъ, и вѣрвамъ, че човѣкъ, който е запознатъ съ нашитѣ работи въ гимназиитѣ и който има горѣ-долу едно ясно прѣдставление за задачитѣ на нашитѣ гимназии и учителския персоналъ на тия гимназии, не може да се не съгласи съ тѣхъ.

Втората моя бѣлѣжка се отнася до другъ единъ клонъ, до нашето възпитание въ гимназиитѣ, физическото възпитание, което е занемарено. Вѣрна е мисълта, която се изказа отъ прѣдговорившитѣ и потвърди отъ управляющия Министерството, че нашитѣ гимназии сж твърдѣ много прѣтрупани, учащата се младежъ е прѣтрупана ужасно, а на нейното физическо възпитание, на отгледване тѣлото, съ една рѣчь, за всичко оуѣ, което спомага за физическитѣ сили на младежта, е направено твърдѣ малко, или съвсѣмъ е занемарено. Въ 1885 или 1886 г., помня въ Тодоръ Иваново врѣме, като Министъръ на Просвѣщението, се подхвърли една идея и даже се тури въ изпълнение, именно за физическото възпитание на младежта. Тогава се почна гимнастиката, която бѣше съ военна закладка. Азъ бѣхъ въ Габрово и правѣше много хубаво впечатление това желание у младежитѣ да се упра-

жняватъ. Слѣдъ това, то се занемари и почнаха да вадятъ отъ гимназиитѣ само философи. И права е мисълта на г. Министра на Просвѣщеніето, че тѣ не могатъ да напишатъ едно писмо. Тѣзи резултати сж добити, като сж ужасно прѣтрупани дѣцата. Значи, ние занемарихме физическото възпитание, съсрѣдоточихме всичко въ главата, интелекта, но и тамъ не добихме резултати, каквито трѣбваше да очакваме. Ние ослабвахме тѣлата. Азъ твърдѣ съжалявамъ, че отъ страна на Министерството твърдѣ малко се прави, за да се събератъ точни статистически свѣдѣния и да се публикуватъ за да види обществото въ какво физическо състояние се намиратъ младежитѣ. Увѣренъ съмъ, че резултатитѣ отъ такова едно прѣброяване нѣма да бѣдатъ твърдѣ утѣшителни за насъ. Ето защо азъ бихъ обърналъ вниманието на г. управляющия Министерството на Просвѣщеніето, както и на васъ, г-да народни прѣдставители, да се направи нѣщо за повдигане физическото възпитание на нашата младежъ въ гимназиитѣ и въ другитѣ училища, които имаме. Не е тайна, че младежъта у насъ не стои тѣй, както, може би, е стояла по-рано. Трудноститѣ на живота се увеличаватъ, родителитѣ при тѣзи трудности ослабватъ и, разбира се, слаби родители ще даватъ слаби дѣца. Значи, длъжностъ е на Министерството да направи всичко възможно за повдигане на физическото възпитание и това физическо възпитание да не бѣде една играчка, да не бѣде това, което се нарича „юнашки дружества“, защото тѣ се изродиха до такава степенъ, щото възбуждатъ и негодувание въ срѣдата на обществото. Наистина, че тогава се появиха много пѣсни за националното чувство, но всичко това се свърши тѣй печално, че не искамъ да ви го излагамъ. Ако тѣ бѣдатъ юнашки дружества, трѣбва да се заематъ по-сериозно учебнитѣ власти да се турятъ на рационални начала, а не да бѣдатъ компании, дѣто да пиянствуватъ младежитѣ. Азъ имамъ случай да видя една скръбна картина, дѣто нашитѣ младежи съ своитѣ военачалници и голѣми юнаци доста мъжки оргии да устройватъ, а това всичко може да принесе деморализация, затова учебнитѣ власти би трѣбвало да взематъ въ рѣцѣтъ си тази реформа. Важното е да се даде едно систематическо, правилно физическо възпитание на младежъта, да получи здрава снага, здраво тѣло, за да може да издържи и трудноститѣ въ живота, и всичко, съ което е свързано едно обучение, едно прѣкарване на училището. Това е моето желание — да се убѣдимъ въ смисълъ такава, щото, като развиваме физическитѣ сили, да се направимъ годни така; щото по-нататѣкъ тази сила да се оползотвори като сила на граждани, които ще защищаватъ съ собственитѣ си мишци своето отечество. Азъ не съмъ партизанинъ на постоянната армия, която не дава ни физическо, ни морално възпитание. Азъ съмъ партизанинъ на оная система, която, като запазва въ българскитѣ граждани интелекта и ги развива физически, дава имъ идеята какъ трѣбва

да си служатъ съ своя умъ и мишци. Слѣдователно, трѣбва да се даде възможностъ да се създаде инициатива такава, щото тая младежъ да може да развива своитѣ мишци и да бѣде готова единъ день да защищава своето отечество. И бѣдѣте увѣрени, че тамъ, дѣто държавата се грижи въ нѣкаква степенъ за развитието на умственитѣ сили на своята младежъ, ако обърне внимание и върху развитието на физическитѣ сили, тази държава може да бѣде сигурна за своята бѣднина.

Прѣдседателтъ: Споредъ правилника, длъженъ съмъ да подложя въпроса на Събранието: желае ли Събранието да продължи засѣданието до свършването на тоя параграфъ? Моля ония, които сж за това продължение, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Министъръ-Прѣдседателъ П. Каравеловъ: Г-нъ Кънчовъ упомена, и сега г. Кирковъ повтори, за физическото възпитание. Г-нъ Кънчовъ каза, и много умно, че нашитѣ дѣца сж прѣтоварени. Г-нъ Кирковъ настоява, че трѣбва да се обърне по-голѣмо внимание на физическото възпитание. Азъ съмъ напълно съгласенъ съ първата мисълъ на г. Кънчова и, върно е, че даже читанкиѣ за отдѣленията иматъ много материалъ, не по силата на ученицитѣ. Въ гимназиитѣ даже забѣлѣзвамъ едно нѣщо, което е много голѣма грѣшка, че въ еднакъвъ размѣръ у насъ прѣподаватъ и важнитѣ прѣдмети, и второстепеннитѣ, като че ги считатъ за еднакви. Напр., конкретнитѣ естествени науки — ботаниката, минералогията, антропологията, анатомията и физиологията и подирѣ зоологията — на тия прѣдмети, доколкото зная, въ Европа не се намира така, както на математиката и на древнитѣ езици, ако се прѣподаватъ, или на собствения езикъ, когато не се прѣподаватъ другитѣ езици. Мисля още, че, като гледаме обема на учебницитѣ, на тия прѣдмети, които сж принудени ученицитѣ да учатъ, тѣ не могатъ да научатъ нищо и наистина не научватъ. Който има дѣца, може да знае какъ отиватъ тия прѣдмети и какви бѣлѣжки получаватъ; и азъ съмъ убѣденъ, че ученицитѣ понятие нѣматъ нито за ботаника, нито за минералогия. Зазубрятъ нѣколко думи наизустъ и отиватъ. Затова мисля, тия прѣдмети да се не изхвърлятъ, но да се не прѣподаватъ въ такъвъ обемъ. Колко зѣби има свинята, затова разумъ не трѣбва, а трѣбва паметъ да помнишъ че сж 44; такива знания не развиватъ умствено. Тукъ се развива механическата способностъ за паметъта; тамъ не е задачата на развитието. Желателно е да се намали обемътъ поне на извѣстни прѣдмети и да се обърне по-сериозно внимание на по-други прѣдмети. Математиката съ физиката трѣбва да се прѣподаватъ по-сериозно, а послѣ и български езикъ, който развива аналитическитѣ способности на дѣцата. Колкото до философскитѣ науки, азъ съмъ противъ прѣподаването на психологията и етиката и симпатизирамъ само

на преподаването на логиката, като съжалявамъ, че не навсѣкждѣ ти се преподава тъй, както я преподаватъ въ Англия — съвършено систематически. Англичанитѣ иматъ хубави учебници и, както преподаватъ аритметиката, тъй преподаватъ и логиката. Колкото за другитѣ философски науки, психологията и етиката, азъ силно се съмнѣвамъ, че ученицитѣ могатъ да усвоятъ нѣщо съществено. Ижелалъ бихъ предметитѣ да бждатъ по-малко, или поне частъ отъ тѣзи, които се преподаватъ сега, да бждатъ въ по-малкъ обемъ; само тогава ще имаме възможность да дадемъ и физическо възпитание на дѣцата. Я прѣсмѣтнѣте, ако ученикътъ учи добросъвѣстно всичко, което му се преподава, дали ще му остане врѣме за друго. Не. Той 6 часа ще седи въ гимназията и подиръ това у дома трѣбва да готви уроцитѣ си. Цѣла Европа мисли за това, и ние трѣбва да помислимъ. Симпатизирамъ напълно на мисълта, че ученицитѣ трѣбва да бждатъ физически здрави: не че умствениятъ въпросъ е второстепененъ, но най-напрѣдъ трѣбва ученицитѣ да бждатъ яки и годни работници. Отъ тая гледна точка, желателно е да се прѣгледатъ нашитѣ учебници: даже читанкитѣ за отдѣленията, които сж прѣпѣлени. Ама какво нѣма въ нашитѣ учебници? И физика, и география, и антропология, и минералогия, и то въ читанки за второ и трето отдѣления. (Докладчикъ Т. Влайковъ: Това бѣше прѣди. Сегашнитѣ не сж такива!). Не знамъ. Това е, което съмъ видѣлъ прѣди врѣме, сега не съмъ ги виждалъ. Азъ видѣхъ английската програма за долнитѣ училища и да видите каква е проста и ясна, а каква е сложна нашата. (Докладчикъ Т. Влайковъ: Програмата е много лоша у насъ.) Тамъ почватъ съ конкретни прѣдмети, а у насъ съ абстрактни. Така щото, желателно е и Народното Сѣбрание, и Министерството да обърнатъ внимание, да попрѣгледатъ материала, който се преподава въ нашитѣ училища, дали трѣбва да бжде такъвъ, или иначе; дали всички прѣдмети трѣбва да се преподаватъ, както досега е ставало, напр. ботаника непрѣмѣнно цѣлъ томъ отъ 350 страници, отдѣто дѣцата не могатъ да извлекатъ нищо.

Докладчикъ Т. Влайковъ: Искамъ да направя нѣколко забѣлѣжки върху онѣзи бюджетни измѣнения, които се прѣдложиха тукъ. (Гласове: Да се гласува. — Д. Ризовъ: Нѣма да ги приемемъ.) Съ нѣкои отъ тѣзи работи съмъ съгласенъ. Първо, училищнитѣ инспектори за класнитѣ училища не да се унищожатъ, но да се отложатъ и да се обсъди въпросътъ за тѣхъ заедно съ въпроса за другитѣ инспектори.

По въпроса, класнитѣ училища въ Бургазъ и Станимака да се оставятъ на общинитѣ, азъ мисля и комисията ще бжде съгласна. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Да се оставятъ на сѣщото положение, на каквото сж и другитѣ класни училища.)

Бихъ настоявалъ да остане въпросътъ за дѣвическитѣ пансионни, както е приетъ въ комисията, да се закрие и Софийскитѣ пансионъ, защото въ София, каквото и да се прави, нѣма удобно помѣщение; тѣзи помѣщения, които съществуватъ, сж стари и не могатъ родителитѣ лесно да си повѣрятъ дѣцата въ тѣхъ, а и наоколо тамъ се бждатъ здания, дѣто има отдолу дюкани, а отгорѣ ще живѣятъ. Послѣ, не може да се нареди тукъ пансионъ тъй както трѣбва. Най-добръ е да се остави единъ пансионъ, както каза и г. Министерътъ на Просвѣщението, и да бжде той добръ уреденъ. За такъвъ да остане пансионътъ при Варненската дѣвическа гимназия, дѣто има специално помѣщение, и, които искатъ да изпращатъ дѣцата си въ пансионъ, могатъ тамъ да ги пращатъ.

Прѣдсѣдателъ: Пристъпваме къмъ гласуване. Има едно прѣдложение отъ г. Кжнчова и едно отъ г. Бозовски.

Прѣдложението на г. Кжнчова се състои отъ двѣ части. Първата частъ е четирмата инспектори на класнитѣ училища да се извадятъ отъ централното управление и да се прѣнесатъ къмъ § 13. Турямъ на гласуване това прѣдложение и моля, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Сѣбранието приемва.

Турямъ на гласуване второто прѣдложение на г. Кжнчова, което гласи както слѣдва: „Да се остави кредитътъ на Софийския дѣвически пансионъ 7.200 л., а на Пловдивския — 4.000 л.“ Моля ония, които сж за това прѣдложение на г. Кжнчова, да вдигнатъ рѣка. (Меншество.) Сѣбранието не приема.

Турямъ на гласуване прѣдложението на г. Бозовски: „Чепеларското трикласно училище да остане и занаятѣ държавно.“ Моля, които сж за това прѣдложение, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Сѣбранието приемва.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Нѣмамъ нищо противъ, но трѣбва да има кредитъ, та въ случай че е невъзможно да направимъ нѣщо въ Варна, да имаме пари на разположение.

В. Кжнчовъ: Моля ви се, да се гласува отдѣлно, понеже нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, заради Пловдивския, не гласуваха и за Софийския, а нѣкои, заради Софийския, не гласуваха и за Пловдивския. (Гласове: Тѣй!)

Прѣдсѣдателъ: Трѣбваше това да поискате по-рано.

Турямъ на гласуване параграфа, както е измѣненъ отъ комисията, само, разбира се, махнатъ се четирмата инспектори и съ възстановление на Чепеларското училище. Моля ония, които сж за параграфа така измѣненъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Сѣбранието приемва.

Съ това се свършва.

Утрѣ е вторникъ и питамъ Събранието, да имаме ли засѣдание? (Гласове: Да имаме.) Моля ония, които сж съгласни да имаме утрѣ засѣдание, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приемва.

Д. Ризовъ: Не може ли предложението за безусловнитѣ фондове, като резултатъ отъ интерпелацията, да се тури подиръ интерпелациитѣ?

Прѣсѣдателятъ: Г-нъ Ризовъ прѣдлага неговото предложение за безусловнитѣ фондове да се тури веднага слѣдъ интерпелациитѣ.

Министъръ-Прѣсѣдатель П. Каравеловъ: Азъ бихъ молилъ най-напрѣдъ да се разгледа бюджетътъ, а прѣдметитѣ за рекламации могатъ да останатъ за по-послѣ. (Гласове: Съгласни.)

Прѣсѣдателятъ: Г-нъ Ризовъ прѣдлага да се тури неговото предложение слѣдъ интерпелациитѣ. Моля ония, които сж за това предложение, да вдигнатъ рѣка. (Меншество.) Събранието не приемва.

А. Франгя: Моля да се тури моето предложение за юриститѣ подиръ бюджета. То е работа за двѣ минути.

В. Кжичовъ: Събранието взе едно рѣшение да се турятъ правителствениѣ законопроекти на първо мѣсто и послѣ частнитѣ прѣдложения. Въ сжбота вечерята, когато азъ прѣсѣдательствувахъ, стана запитване, какъ разбира Събранието тоя въпросъ, и се спори отъ нѣкои г. г. народни прѣдставители, че трѣбва да се разбира така: че подиръ правителствениѣ прѣдложения на трето четене да дойдатъ депутатскитѣ прѣдложения, които сж на трето четене; подиръ правителствениѣ прѣдложения на второ четене да дойдатъ депутатскитѣ прѣдложения на второ четене и подиръ правител-

ствениѣ прѣдложения на първо четене да дойдатъ депутатскитѣ прѣдложения на първо четене. Азъ не прѣдложихъ на вотъ това искане да се изтъкува рѣшението на Събранието, защото забѣлжихъ, че бѣха останали много малко народни прѣдставители. Това го забѣлжи г. Министърътъ Вѣлиновъ, че нѣма нужното число народни прѣдставители и оставихме го да се не вотира тогава, а сега. Тамъ е и въпросътъ и по предложението на г. Франгя. Рѣшило е Събранието, че нито едно частно предложение нѣма да се тури прѣди правителствениѣ.

Прѣсѣдателятъ: Принципиални рѣшения по таква въпроси не може да се взиматъ. Събранието е суверенно да рѣшава за днесъ едно, а за утрѣ — друго.

Сега има предложение отъ г. Франгя, съ което той иска да се тури неговото предложение слѣдъ бюджета. Моля ония, които сж за това предложение, да вдигнатъ рѣка. (Меншество.) Събранието не приемва.

Тогава остава на дневенъ редъ продължение отъ днешния дневенъ редъ.

А. Филиповъ: И азъ имамъ да направя едно предложение за единъ важенъ законопроектъ. Азъ ще моля Събранието да се съгласи, утрѣ, слѣдъ интерпелациитѣ, да се тури законопроектътъ за привилегиитѣ на земледѣлческитѣ каси на второ четене.

Прѣсѣдателятъ: Турямъ на гласуване това предложение на г. Филипова и моля ония, които го приематъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приемва.

Тѣй ще бѣде дневниятъ редъ за утрѣ.
Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 8 ч. и 20 м. вечерята.)

Прѣсѣдатель: **И. Гешовъ.**

Подпрѣсѣдатели: { **В. Кжичовъ.**
 { **А. Краевъ.**

Секретарь: **Н. Козаревъ.**

Началникъ на Стенографическото бюро: **Т. Гължбовъ.**